

**RELATIIVILAUSEEN JA PARTISIIPPIMÄÄRITTEEN KEHITTYMINEN S2-OPPIJOIDEN
KIRJOITELMISSA**

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopistossa
toukokuussa 2006

Eevamaija Iso-Heiniemi

Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
ISO-HEINIEMI, EEVAMAIJA:
Relatiivilauseen ja partisiippimäärityksen kehittyminen S2-oppijoiden kirjoitelmissa
Pro gradu -tutkielma, 74 s., 5 liites.
Suomen kieli
Toukokuu 2006

Tutkielmassa tarkastellaan relatiivilauseiden ja partisiippimääritysten syntaktista käyttöä ja kehittymistä S2-oppijoiden kirjoitelmissa. Tutkimusaineistona on 493 yleisten kielitutkintojen (YKI) kielitaitotestien kirjoittamisen osakokeesta tehtyä kirjoitelmaa. Kirjoitelmat on jaoteltu perus- keski- ja ylimmän tason suorituksiin. Kirjoitelmat ovat tekstilajeiltaan erilaisia epämuodollisia ja muodollisia viestejä sekä mielipidekirjoituksia.

Tavoitteena on selvittää, missä kielitaidon vaiheessa relatiivilauseita ja partisiippimäärityksiä aletaan käyttää NP:n kompleksistamiseen, millaisia käytetyt rakenteet ovat syntaktiselta rakenteeltaan ja miten rakenteiden käyttö kehittyy tasolta toiselle. Huomiota kiinnitetään myös siihen, mitä ongelmia relatiivilauseiden ja partisiippimääritysten muodostamiseen liittyy sekä siihen, onko relatiivilauseen ja partisiippimäärityksen käytöllä yhteyttä kirjoitelman tekstilajiin.

Relatiivilause on kirjoitelmissa ensisijainen NP:n kompleksistamiskeino verrattuna partisiippimääritykseen: relatiivilauseita käytetään partisiippimääritystä aiemmin ja enemmän kaikilla tasolla. Ylimmällä tasolla partisiippimääritysten käyttö kuitenkin lisääntyy huomattavasti etenkin muodollisissa viesteissä, joissa tiivis ilmaisutapa kuuluu tekstilajin tyypillisiin piirteisiin. Tämä viittaa siihen, että partisiippimäärityksen kehittyminen kirjoitelmissa liittyy myös tekstilajien hallinnan kehitykseen.

Relatiivilauseissa yleistyy kielitaidon kehittyessä päälauseen objektin ja relatiivilauseen subjektin relativointi. Päälauseen objektin relativoinnin suosio voi S2-oppijoilla johtua lauseen informaatiotekenteeseen liittyvistä syistä. Silloin, kun sanajärjestys on SVO, on objektin relativointi helpompaa kuin subjektin, koska verbin jälkeiset relatiivilauseet ovat informaatioltaan verbin etisiä relatiivilauseita kevyempiä. Relatiivilauseen subjektin relativoinnin ensisijaisuus puolestaan voi johtua siitä, että subjekti on lauseen alussa yleensä tunnusmerkitön eli nominatiivissa. Partisiippimääritykset lausemaistuvat eli alkavat saada omia täydennyksiä ja määrittäjiä keski- ja ylimmän tason vaiheilla, jolloin ne kehittyvät relatiivilauseen vaihtoehtoiseksi ilmaisumuodoksi. Lausemaiset partisiippimääritykset ovat rakenteeltaan varsin yksinkertaisia: useimmiten partisiippimääritykseen liittyy vain yksi oma täydennys tai määritelmä, joista tavallisin on adverbiaali. Useimmat määrittäjäliikkeet liittyvät yleensä aktiivin VA-partisiippiin.

Relatiivilauseiden muodostamisessa ongelmallisinta on perus- ja keskitasoilla relatiivisanan ja relatiivisanan sijan valinta sekä päälauseen korrelaatiin viittaaminen. Partisiippimäärityksen monimutkaisuus S2-oppijoille heijastuu kirjoitelmissa sillä tavoin, että partisiippimääritykset saattaa häiritä lauseen muodostamista: lauseesta voi jäädä jokin elementti pois tai lausetta tiivistetään liikaa. Partisiippimäärityksissä ongelmia aiheuttaa myös oikean sijan valinta partisiippiin ja sen lausemaisiin määrittäjiin.

Asiasanat: syntaksi, relatiivilause, partisiippimääritykset, NP:n kompleksistuminen, toisen kielen oppiminen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1 TAUSTAA.....	1
1.2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	2
1.3 TUTKIMUSAINEISTONA YLEISTEN KIELITUTKINTOJEN KIELITESTIT.....	4
2. RELATIIVIRAKENTEET SUOMEN KIELESSÄ	5
2.1 LAUSE JA LAUSEMAISUUS.....	6
2.2 SUBSTANTIIVILAUSEKE JA KOMPLEKSISUUS	7
2.3 RELATIIVILAUSE	8
2.4 PARTISIIPPIMÄÄRITTE	13
2.5 RELATIIVILAUSEEN JA PARTISIIPPIMÄÄRITTEEN SUHDE	17
3. RELATIIVILAUSEET KIRJOITELMISSA	20
3.1 MÄÄRÄT ERI TASOILLA JA TEKSTILAJEISSA.....	20
3.2 ONGELMIA RELATIIVILAUSEIDEN MUODOSTAMISESSA.....	23
3.2.1 <i>Relatiivilauseen suhde muihin lauseisiin</i>	23
3.2.2 <i>Relatiivilauseen viittaavuus ja sijoittuminen suhteessa päälauseeseen</i>	27
3.2.3 <i>Relatiivisanan ja relatiivisanan sijan valinta</i>	29
3.3 ERI LAUSEENJÄSENTEN RELATIVOINTI	34
3.4 YHTEENVETO	41
4. PARTISIIPPIMÄÄRITTEET KIRJOITELMISSA	45
4.1 MÄÄRÄT ERI TASOILLA JA TEKSTILAJEISSA.....	45
4.2 MÄÄRITTEINÄ KÄYTETYT PARTISIIPIT	48
4.2.1 <i>Partisiippien määrät eri tasoilla ja tekstilajeissa</i>	48
4.2.2 <i>Aktiivin ja passiivin VA-partisiipit</i>	51
4.2.3 <i>NUT- ja TU-partisiipit</i>	53
4.2.4 <i>Agenttipartisiippi</i>	55
4.2.5 <i>Kieltopartisiippi</i>	56
4.3 LAUSEMAISET PARTISIIPPIMÄÄRITTEET.....	57
4.4 YHTEENVETO	64
5. RELATIIVIRAKENTEIDEN KEHITTYMINEN KIRJOITELMISSA	66
6. LOPUKSI	69
LÄHTEET	71

LIITTEET

1. Perustason kirjoitelmia
2. Keskitason kirjoitelmia
3. Ylimmän tason kirjoitelmia

1. JOHDANTO

1.1 Taustaa

Suomalainen kirjoitetun kielen maailma – mainoksista ja ilmoituksista sanomalehtiartikkeleihin ja asiateksteihin – vilisee erilaisia lauserakenteita. Suomen kielen oppija, joka elää aidossa kieliympäristössä, kohtaa lauserakenteiden kirjon jo kielen oppimisen alkuvaiheissa. Yksinkertaisten päälauseiden lisäksi oppijan tulisi oppia kompleksistamaan ilmaisuun sivulauseilla ja ns. lausemaisilla rakenteilla.

Suomen kielen ilmaisuvarantoon kuuluu kaksi erilaista relatiivirakennetta¹: relatiivilause ja partisiippimääräite². Relatiivirakenteet ovat keskenään osittain samanfunktioiset rakenteet – molemmat voivat toimia samaan tapaan substantiivilausekkeen määritteenä. Ne voivat tietyissä tapauksissa korvata toisiaan. *Onneksi kaapissa olivat kaikki aineet, joita tarvitaan kakun leipomiseen* voidaankin ilmaista myös toisin: *Onneksi kaapissa olivat kaikki kakun leipomiseen tarvittavat aineet*.

Partisiippimääritteet ovat monille kielenoppijoille tuttuja omasta äidinkielestään adjektiivisesti käytettyinä: *syömmme paistettuja perunoita* ja *ystävämme on työpäivän jälkeen väsynyt mies*. Suomen kielessä partisiippimääritteitä käytetään kuitenkin usein tätä lausemaisemmin: partisiippiin voidaan attribuuttiasemassa liittää verbin tavoin eri lauseenjäsentä, kuten objekti, muu täydennys³ tai adverbiaali.

Kielen oppija kohtaa relatiivilauseita ja partisiippimääritteitä osittain erilaisissa tilanteissa. Yleistäen voi sanoa, että relatiivilauseita käytetään melko paljon niin puheessa kuin kirjoituksessa, kun taas partisiippimääräite on selvemmin kirjoitetun suomen kielen tyylipiirre. Relatiivilauseiden ja partisiippimääritteiden käyttö ei kuitenkaan riipu vain kirjallisesta tai suullisesta viestintätavasta vaan myös tekstilajista ja -tyypistä.

Relatiivilause ja partisiippimääräite ovat syntaktisesti varsin kompleksisia rakenteita. Niiden käyttö kirjoitetussa kielessä aiheuttaa monenlaisia ongelmia äidinkielisille kirjoittajille. On mielen-

¹ Käytän termiä 'relatiivirakenne' yläkäsitteenä relatiivilauseelle ja partisiippimääritteelle. Tässä merkityksessä termiä käytän myös Itkonen (2001).

² Käytän tässä nimitystä partisiippimääräite. Perinteisesti käytössä ovat olleet mm. termit partisiippiattribuutti (ks. esim. Hakulinen – Karlsson 1979) ja substantiivin etuattribuutti. Vilkuna (2000) ja Hakulinen ym. (2004) käyttävät nimitystä partisiippilauseke.

kiintoinen kysymys, missä määrin kirjoittamiseen liittyvät ongelmat ovat toisen kielen oppijoilla samat kuin äidinkielisilläkin. Relatiivilauseiden muodostamisessa äidinkielisten kirjoittajien ongelmat johtuvat muun muassa kirjoitetun ja puhutun suomen kielen välisistä eroista (ks. esim. Mielikäinen 1986: 124). Partisiippimääritteiden käyttöön taas liittyy etenkin hallinnon ja virkakielessä liiallisen käytön ongelma: partisiippimääritteet kasaantuvat usein substantiivin eteen ymmärrettävyyden kannalta liian monimutkaisiksi rakenteiksi.

1.2 Tutkimustehtävä

Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella sitä, miten suomi toisena kielenä⁴ -oppijat oppivat käyttämään relatiivilauseita ja partisiippimääritteitä substantiivilausekkeen (NP) kompleksistamiseen. Aineistona tutkielmassani käytän yleisten kielitutkintojen (YKI) kielitaitotestien kirjoittamisen osakokeessa tehtyjä kirjoitelmia⁵. Kirjoitelmat on jaoteltu perus- keski- ja ylimmän tason suorituksiin.

Tutkielmani liittyy syntaksin ja S2-tutkimusten alaan. Relatiivilauseiden ja partisiippimääritteiden analyysi on pääosin syntaktista, mutta sivuaa myös hieman tekstintutkimusta. Toisen kielen tutkimuksen kannalta tutkielmani liittyy toisella kielellä kirjoittamisen tutkimukseen, koska aineistona ovat kirjoittamistaitoa mittaavat testit. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Kuinka paljon relatiivilauseita ja partisiippimääritteitä S2-oppijoiden kirjoitelmissa käytetään?
2. Mitä ongelmia relatiivilauseiden ja partisiippimääritteiden muodostamiseen ja käyttöön liittyy?
3. Millaisia relatiivilauseet ja partisiippimääritteet ovat syntaktiselta rakenteeltaan?
4. Miten relatiivilauseet ja partisiippimääritteet kehittyvät?

Kysymys 1 liittyy määrälliseen analyysiin. Lasken, kuinka monta relatiivilauseetta ja partisiippimääritettä kullakin tasolla on. Selvitän myös relatiivilauseiden ja partisiippimääritteiden suhteellisen taajuuden kirjoitelmissa: lasken, kuinka monessa lauseessa keskimäärin on relatiivilauseella tai partisiippimääritteellä kompleksistettu NP. Tavoitteena on selvittää, missä vaiheessa relatiivilauseita ja partisiippimää-

³ Täydennykseksi (perinteisesti myös aktantti, argumentti, komplementti) nimitän verbin pakollisia seuralaisia, kuten myös Vilkuna (2000). Vastaavasti määritteellä viitataan verbin vapaaehtoiisiin seuralaisiin.

⁴ Toinen kieli voidaan määritellä kieleksi, joka ei ole puhujan äidinkieli, mutta jolla on institutionaalinen ja sosiaalinen rooli yhteisössä, jossa puhuja elää (esim. Ellis 1995: 12). Toinen kieli eroaa vieraasta kielestä siis siinä, että toista kieltä opitaan aidossa kieliympäristössä, vierasta vain luokkahuoneen sisäpuolella.

⁵ Kiitän Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskusta mahdollisuudesta käyttää kirjoitelmia tutkimusaineistona pro gradu -työssäni.

ritteitä aletaan käyttää ja missä vaiheessa ne yleistyvät. Lisäksi vertaan rakenteiden käyttöä toisiinsa: selvitän, kumpaa rakennetta käytetään enemmän missäkin kielitaidon vaiheessa.

Tämän lisäksi lasken näiden rakenteiden määrät kirjoittamistehtävien eri tekstilajeissa: erilaisissa muodollisissa ja epämuodollisissa viesteissä sekä mielipidekirjoituksissa. Selvitän, onko tekstilajilla yhteyttä relatiivilauseen ja partisiippimääritteen käyttöön. Tähän antaa viitettä se, että suomen kielessä relatiivilauseita ja partisiippimääritteitä käytetään joissakin tekstilajeissa enemmän, joissakin vähemmän. Voidaan ajatella, että tämä ilmiö heijastuisi jollain tavalla myös oppijoiden kieleen. Tekstilajin käsitteelle on paljon erilaisia määrittelyjä⁶. Systemis-funktionaalisen teorian (esim. Halliday – Hasan 1985: 61) mukaan tekstilaji voidaan määrittellä rakenteellisten piirteiden avulla: tekstilajilla on tietty kokonaisrakenne eli se sisältää tietyt pakolliset elementit. Vakiintuneen muodon lisäksi tekstilajilla on jokin sille ominainen tehtävä. Tekstilaji syntyy, kun jossakin tilanteessa osanottajien väliset suhteet, tekstin topiikki ja tarkoitus sekä kanava vakiintuvat.

Sekä relatiivilauseiden että partisiippimääritteiden analyysissa on mukana myös ns. ongelmanäkökulma (kysymys 2). Kiinnitän huomiota siihen, millaisia ongelmia, ns. virhetyyppejä, näiden kompleksisten rakenteiden muodostamiseen liittyy eri tasoilla.

Tutkimuskysymykseen 3 haen vastausta kahdella tavalla: Relatiivilauseiden kohdalla analysoin sitä, mitä lauseenjäseniä kirjoitelmissa relativoidaan. Tarkastelen sekä päälauseen korrelaatin että relatiivilauseen relatiivisanan syntaktisia asemia. Tähän liittyy myös verbin etisten ja jälkeisten relatiivilauseiden tarkastelua. Partisiippimääritteiden kohdalla analysoin partisiippimääritteen rakentamista eli sitä, kuinka paljon ja millaisia omia määritteitä partisiippimääritteet saavat. Tarkastelen myös sitä, mitä partisiippeja suositaan määritteinä ja onko tällä ns. suosiojärjestyksellä yhteyttä tekstilajeihin.

Kysymykseen 4 saadaan vastaus, kun vedetään yhteen vastaukset tutkimuskysymyksiin 1, 2 ja 3: tarkastelen relatiivilauseiden ja partisiippimääritteiden kehittymistä vertaamalla perus-, keski- ja ylimmän tason analyysien tuloksia toisiinsa. Tarkastelen sitä, millä tavalla käytetyt rakenteet muuttuvat sekä määrällisesti että laadullisesti tasolta toiselle siirryttäessä: missä kielen oppimisen vaiheessa kyseisiä kompleksisia rakenteita aletaan käyttää? Miten niiden käyttö kehittyy? Miten ongelmat muuttuvat? Tavoitteenani on myös pohtia sitä, onko kahden eri relatiivirakenteen kehitys sidoksissa toisiinsa, ja jos on, niin miten.

Suomi toisena kielenä -tutkimuksen kannalta tutkimukseni liittyy pääasiassa toisen kielen kuvaamisen mutta osittain myös selittämisen perinteeseen. Kuvaan oppijoiden tekstien piirteitä ja oppimisjärjestystä, mutta joissakin kohdin pyrin myös selittämään niitä. Selittäminen voi perustua oppijan sisäisiin tai ulkoisiin tekijöihin, esimerkiksi kognitiivisiin lainalaisuuksiin tai jonkin kielellisen piirteen frekvenssiin (ks. Ellis 1995).

1.3. Tutkimusaineistona yleisten kielitutkintojen kielitestit

Yleiset kielitutkinnot (YKI) jakautuvat perus-, keski- ja ylimmän tason tutkintoihin. Taitotasoja on kuusi: perustason testi kohdistuu tasoille 1–2, keskitason testi tasoille 3–4 ja ylimmän tason testi tasoille 5–6. Kielitutkintojen testit sisältävät viisi osakoetta: puheen ymmärtäminen, tekstin ymmärtäminen, puhuminen, kirjoittaminen sekä rakenteet ja sanasto. (Opetushallitus 2002: 7.) Tämän tutkimuksen aineisto koostuu vain kirjoittamisen osakokeesta. Kirjoittamisen osakoe puolestaan koostuu vähintään kahdesta erityyppisestä kirjoitustehtävästä. Tehtävät ovat ohjattuja, ja ne sisältävät usein myös oheismateriaalia. (Mts. 11.) Opetushallituksen (2002) yleisten kielitutkintojen perusteissa yleisten kielitutkintojen tarkoituksiksi määritellään kielenoppijan toiminnallisen kielitaidon mittaaminen. Toiminnallinen kielitaito viittaa siihen, kuinka luontevasti ja sujuvasti oppija suoriutuu eri tehtävistä ja tilanteista, joissa vaaditaan kielen ymmärtämistä ja käyttämistä.

Yleisissä kielitutkinnoissa otettiin 1990-luvulla käyttöön Euroopan neuvoston kielen opetuksen ja oppimisen yleiseurooppalainen viitekehys (Suni 2003: 425). Tämän viitekehysten pohjana on toimintaorientoitunut käsitys kielestä ja kielen oppimisesta: kielenkäyttäjällä täytyy olla tietty kommunikatiivinen kompetenssi ja strategioiden käyttö hallinnassaan, jotta hän pystyisi toimimaan tilanteen edellyttämällä tavalla (Tarnanen 2002: 107). Kielitaito on viitekehyksessä jaoteltu mitattaviin osa-alueisiin: puhe-, kirjoitus-, puheen- ja tekstinymmärtämistaitoihin sekä sanaston ja kieliopin hallintaan (Opetushallitus 2002). Perinteisesti toisen kielen tutkimuksessa kielitaidon käsitettä on kuitenkin käytetty abstraktimmin. Esimerkiksi Canale ja Swain (1980) puhuvat kielenoppijan kommunikatiivisesta kompetenssista. Sen osa-alueet ovat kieliopillinen, sosiolingvistinen ja strateginen kompetenssi (Kalliokoski 1996: 107, viittaa Canale ja Swainiin (1980)).

⁶ Tekstilajista on tullut 1900-luvun lopulla suosittu kielenkäytön tutkimuksen kohde kielitieteen lisäksi myös muilla tieteidenaloilla kuten kirjallisuustieteessä ja folkloristiikassa (Mäntynen 2003: 24), mikä lisää tekstilajimääritelmien kirjoja. Otan tässä esille vain SF-teorian mukaisen määritelmän.

Kielitaitokäsityksen abstraktiudesta voi johtua sekin, että konkreettiset kielitaidon osa-alueet – puhuminen, kirjoittaminen, puheen ja tekstin ymmärtäminen – ovat usein jääneet huomiotta myös toisen kielen tutkimuksissa. Aineistona on voinut olla sekä puhetta että kirjoitusta, mutta sitä ei ole tutkittu välttämättä puheena tai kirjoituksena. Tähän on tullut muutosta ns. tekstilajitietoisuuden myötä: sekä äidinkielisten että toisen kielen oppijoiden kielen opetuksessa on alettu korostaa eri tekstilajien hallinnan merkitystä ja tekstitaitojen oppimista⁷. (Ks. Kalliokoski 1996: 108.) 1990-luvulta lähtien on toisen kielen oppimisen tutkimuksessakin alettu kiinnittää huomiota eri tekstilajien hallintaan: toisella kielellä kirjoittamista on alettu tutkia tekstilajilähtöisesti, ei vain ns. virheanalyysiin keskittyen (mas.109–109, Tarnanen 2002: 91).

Tämän tutkielman aineisto koostuu yhteensä 345 kirjoittajan kirjoitelmasta. Jokaiselta kirjoittajalta on vähintään kaksi tekstiä. Perustason kirjoitelmia on 56 kirjoittajalta, keskitason kirjoitelmia 232 kirjoittajalta ja ylimmän tason kirjoitelmia 57 kirjoittajalta. Kirjoitelmia on yhteensä 493: perustasolta 163, keskitasolta 165⁸ ja ylimmältä tasolla 165. Kirjoitelmien pituus vaihtelee muutamasta rivistä muutaman kappaleeseen, joten ne eivät ole kovin pitkiä varsinkaan perus- ja keskitasolla.

Aineistoni tekstilajit ovat perustasolla palaute (muodollinen viesti) ja kirje (epämuodollinen viesti) (ks. liite 1), keskitasolla hakemus ja tiedustelu (muodollinen viesti), kirje (epämuodollinen viesti) ja mielipidekirjoitus (ks. liite 2) ja ylimmällä tasolla työhakemus ja tiedustelu (muodollinen viesti) sekä mielipidekirjoitus (ks. liite 3). Perus- keski- ja ylimmän tason tuotoksiin viitataan tekstissä lyhenteillä P (perustaso), K (keskitaso) ja Y (ylin taso).

2. RELATIIVIRAKENTEET SUOMEN KIELESSÄ

Tässä luvussa esittelen työni kannalta kaksi olennaista käsitettä: lauseen ja lausemaisuuuden (2.1) sekä substantiivilausekkeen (2.2). Sen jälkeen tarkastelen suomen kielen kahta relatiivirakennetta: relatiivilauseetta (2.3) ja partisiippimääritettä (2.4) sekä niiden suhdetta toisiinsa (2.5).

⁷ Tästä esimerkkinä on se, että uusissa opetussuunnitelman perusteissa tekstitaidot eli tekstin ymmärtämis-, luku- ja tuottamistaidot ovat keskeinen osa äidinkielen ja kirjallisuuden oppiainetta.⁷ (Luukka 2003: 413.) Tekstitaidoilla tarkoitetaan paitsi luku- ja kirjoitustaitoa, myös tekstien ymmärtämisen, tuottamisen ja käytön taitoja erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa sekä tekstien ominaispiirteiden ymmärtämistä (Komppa 2004: 290).

⁸ Keskitason kirjoitelmia on huomattavasti enemmän, mutta olen rajannut keskitason aineiston muiden tasojen kanssa samankokoiseksi. Olen kuitenkin poiminut relatiivilauseita ja partisiippimääritteitä myös niistä keskitason kirjoitelmista, joita en ole systemaattisesti käynyt läpi.

2.1 Lause ja lausemaisuus

Perinteisesti peruslause on ymmärretty lauseeksi, joka suorittaa vain yhden predikaation. Tarkan rajan vetäminen peruslauseen ja monimutkaisempien rakenteiden välille on kuitenkin itse asiassa mahdotonta. Pikemminkin on kyse jatkumosta, jonka toisessa päässä on prototyyppinen peruslause ja toisessa päässä yhdyslause, eli lause, joka koostuu lauseista. (Itkonen 2001: 306–308, Vilkuna 2000: 320–321.)

Itsenäisen, täyden lauseen tuntomerkkejä ovat ensisijaisesti verbin persoonamuoto ja tempus- modus- ja kieltomuodot (esim. Vilkuna 2000: 14–15). Yksinkertaisia peruslauseita taas voidaan yhdistää kahdella tavalla: rinnastamalla ja alistamalla. Rinnastuksessa on kyse kahden tai useamman samanfunktioisen lauseen yhdistämisestä samalla tasolla. Alistuslause sen sijaan ei ole päälauseen kanssa samalla tasolla, vaan se toimii substantiivi- tai adjektiivilausekkeen tavoin päälauseen lauseenjäsenenä: subjektina, objektina, adverbiaalina tai attribuuttina. Alistuslauseelle on siis tapahtunut ns. ranginvaihto: lause toimiikin lausekkeena. (Hakulinen – Karlsson 1979: 331–333.) Lausemaisuus on sitä, että jotkin rakenteet täyttävät itsenäisen lauseen tuntomerkit paremmin kuin jotkin toiset rakenteet. Lausemaisuusjatkumo koostuu finiittisistä lauseista (pää- ja sivulauseista), lauseenvastikkeista (referatiivi- ja temporaalirakenteista), adjektiivisista partisiippirakenteista, infinitiivirakenteista ja nominaalituksista niin, että finiittisillä päälauseilla on kaikki täyden lauseen piirteet, kun taas nominaalituksilla lauseen piirteitä on vähiten. (Hakulinen – Karlsson 1979: 338–339, Vilkuna 2000: 318–321, Itkonen 2001: 306–308.) (ks. kuvio 1.)

Kuvio 1: Lausemaisuusjatkumo

Päälauseet

- Sivulauseet (komplementtilauseet, **relatiivilauseet** ja adverbiaalilauseet)
 - Lauseenvastikkeet (referatiivi- ja temporaalirakenne)
 - **Partisiippimääritteet**
 - Infinitiivirakenteet
 - Nominaalituksiset (-minen-johdokset)

Alisteiset yhdyslauseet voidaan jakaa kolmeen päätyyppiin sivulauseen funktion perusteella: funktioltaan substantiiviset verbin argumenttina toimivat lauseet ovat komplementtilauseita; adjektiiviset substantiivina modifioivat lauseet ovat relatiivilauseita; adverbiaaliset lausetta modifioivat

lauseet ovat adverbiaalilauseita (Itkonen 2001: 308.) Toisin sanoen alustuslauseet ovat joko toisen lauseen täydennyksiä, lausekkeen osia tai verbin määritteitä (Vilkuna 2000: 66–68). Luonnolliselle kielelle on ominaista tällainen rekursiivisuus, jossa lauseet tai lausemaisiet rakenteet voivat esiintyä toisten lauseiden jäseninä (Hakulinen – Karlsson 1979: 331–333). Tutkimukseni kohdistuu siis adjektiivina toimiviin, substantiivina modifioiviin partisiippirakenteisiin eli ns. partisiippimääritteisiin ja relatiivilauseisiin. Relatiivilauseet ovat lausemaisempia rakenteita kuin partisiippimääritteet (ks. Kuvio 1).

2.2 Substantiivilauseke ja kompleksisuus

Substantiivi on luvussa ja sijassa taipuva nomini, jolla viitataan ulkomaailman tarkoitteisiin: olioihin, esineisiin, paikkoihin, ominaisuuksiin, asiaintiloihin, suhteisiin ja toimintoihin. Se voi saada sekä etuettä jälkimääritteitä, harvemmin myös täydennyksiä (esim. Hakulinen ym. 2004: 547). Lauseke taas viittaa terminä sanaa laajempaan kokonaisuuteen lauseessa. Lausekkeen tunnistaa sisäisestä koherenssista: koska lausekkeen sisäinen järjestys on kiinteämpi kuin lausekkeiden välinen järjestys, lauseke liikkuu yleensä kokonaisuutena⁹ (Jokinen 1988: 349). Substantiivilausekkeen muodollinen kiinteys on Hopperin ja Thompsonin (1984) sanoin heijastusta siitä, että substantiivilauseke on kielenpuhujalle intuitiivisesti selkeä kokonaisuus. NP:n avulla voimme viitata diskurssimaailman olioihin.

Suomen kielen lausekkeita ovat substantiivilauseke (NP, pääsanana substantiivi), adjektiivilauseke (AP, pääsanana adjektiivi), adverbilauseke (AdvP, pääsanana adverbi), kvanttorilauseke (KvP, pääsanana kvanttori) ja appositiolauseke (PP, pääsanana pre- tai postpositio) (esim. Vilkuna 2000). Substantiivilauseke on siis kokonaisuus, jonka muodostaa substantiivi yksin tai erityyppisten laajennustensa (määritteiden ja täydennysten) kanssa.

Substantiivi voi saada sekä etu- että jälkimääritteitä. Edussanan edelle sijoittuvat määritteet voidaan järjestyksen suhteen jakaa tarkennekenttään ja kuvailukenttään. Tarkennekenttään kuuluvat demonstratiiviset tarkenteet, interrogatiivit, kvanttorit ja indefiniittipronominit, kuvailukenttään adjektiivit ja partisiipit. (Jokinen 1988: 352–358, Hakulinen ym. 2004: 563.) Jokinen (1988: 355) jakaa lisäksi kuvailukentän tarkentaviin ja tavallisiin määritteisiin: tarkentavia määritteitä ovat pronominaaliset adjektiivit, järjestysluvut ja superlatiivit, tavallisia määritteitä tasa-arvoiset adjektiivit. Genetiivimäärite ei yksiselitteisesti liity kumpaankaan kenttään vaan sen tulkinta vaihtelee paikasta riippuen

⁹ Substantiivilauseke voi hajota vain, jos substantiivina määrittää ns. ajelehtiva kvanttori (esimerkiksi *kaikki*), rajoittava relatiivilause tai genetiivi (Jokinen 1988: 350–351).

(Jokinen 1988: 362–366, Hakulinen – Karlsson 1979: 116–118). Substantiivin jälkimääritteenä voi olla ns. substantiivin adverbiaali¹⁰, infinitiivirakenne¹¹ tai lause. Määritteenä esiintyviä finiittilauseita on kolme tyyppiä: relatiivilause, *että*-lause ja epäsuora kysymyslause. (Esim. Hakulinen ym. 2004.)

Jokisen (1988) kuvaus suomen kielen substantiivilausekkeen rakenteesta perustuu ns. lausekerakennekielioppiin¹². Lausekerakennekieliopin avulla ei kuitenkaan voida kuvata NP:n kaikkia määritteitä. Kuvauksen kannalta ongelmallisia ovat mm. kuvailu- ja tarkennekentän välimaastoon sijoittuvat määritteet (Jokinen 1988: 371). Esimerkiksi partisiippimääritteitä on mahdotonta luokitella selkeästi yhteen kategoriaan. Yksinkertaiset partisiippimääritteet toimivat kuvailukentässä kuten tavalliset, tasa-arvoiset adjektiivit, mutta monimutkaisemmilla rakenteilla on myös tarkenteen ominaisuuksia: lausekkeessa *viime vuonna raa’asti murhattu mies* partisiippimäärite tarkentaa ja tekee pääsanasta definiittisen. Toisaalta monimutkaisemmilla rakenteilla on kuvaileva luonne, kuten lausekkeessa *jo toinen viime vuonna raa’asti murhattu mies*. Jokinen toteaaakin, että partisiippimääritteiden kuvauksessa tulisi katsoa lausemaisuuksien eri asteita ja tutkia kantaverbin syntaktisia ja semanttisia piirteitä. (Mas. 355.)

Substantiivilauseke voi olla yksinkertainen tai hyvinkin kompleksinen. Substantiivilausekkeen kompleksisuus vaihtelee selvästi tekstilajeittain: yksisanaisia NP:itä on puhutuissa keskusteluissa keskimäärin 70 % kaikista NP:istä, kun vastaava luku on kaunokirjallisuudessa 63 % ja asiaproosassa vain 41,6 %. Esimerkiksi adjektiivi- tai genetiivimääritteellä kompleksistuneita NP:itä on sen sijaan vapaassa keskustelussa keskimäärin 17,6 %, kaunokirjallisuudessa 27,8 % ja asiaproosassa 46 % kaikista NP:istä.¹³ (Hakulinen ym. 2004: 558, 586.)

2.3 Relatiivilause

Relatiivilauseet ovat alisteisia lauseita, jotka muistuttavat funktioltaan adjektiivia. Relatiivilause toimii ensisijaisesti substantiivin, mutta myös pronominin määritteenä. (Itkonen 2001: 308, Hakulinen ym.

¹⁰ Substantiivin adverbiaalain käsite on Hakulisen ym. (2004). Esim. Vilkuna (2000) viittaa tähän ryhmään paikallisijaisella NP:llä ja postpositiivilausekkeella (PP). Substantiivin adverbiaaleja ovat esimerkiksi *muisto lapsuudesta* ja *vastenmielisyys häntä kohtaan*.

¹¹ Infinitiivirakenteita ovat esim. *luonnontutkijan tapa ajatella* ja *minulla on kunnia ojentaa teille tämä teos* (Hakulinen ym. 2004: 577–579, Hakulinen – Karlsson 1979: 123–124).

¹² Lausekerakennekieliopista ks. Gazdar ym. 1985.

¹³ Tiedon lähteenä on Parole-korpus ja Hy:n suomen kielen laitoksen keskustelukorpus.

2004.) Hakulisen ja Karlssonin (1979: 123–125) mukaan ei ole ilmeisiä rajoituksia NP:lle, jossa relatiivilause voi esiintyä. Suomen kielessä relativointi tapahtuu relatiivipronomeineilla *joka, kuka, mikä*, relatiivisilla proadverbeilla *jonne, minne, jolloin, milloin* tai proadjektiiveilla *jollainen ja millainen* (Hakulinen ym. 2004).

Joskus relatiivilause voi esiintyä myös itsenäisenä ilman pääsanana. Monet näistä esiintymäyhteyksistä ovat kiteytyneitä (ks. esim. 1.) (Hakulinen ym. 2004: 1110–1111.)

- 1) *Minä teen mitä haluan!*

Tällaisissa korrelaattomissa rakenteissa korrelaatti on kuitenkin implisiittisesti mukana, kuten esimerkiksi 1) partitiivi *sitä*: *Minä teen sitä, mitä haluan.*

Relatiivilauseet on perinteisesti jaettu kahteen tyyppiin sen mukaan, miten kiinteä pääsanana ja relatiivisanan sidos on tai miten relatiivilause toimii pääsanansa suhteen: identifioiko se vai antaa se lisäinformaatiota valmiiksi määritellystä pääsanasta (esim. Pääkkönen 1988: 74). Restriktiivinen relatiivilause on rajaava ja tarkentava. Se rajaa päälauseen substantiivilausekkeen mahdollisten tarkoitteiden alaa (ks. esim. 2 ja 3). Ei-restriktiivinen relatiivilause¹⁴ sen sijaan esittää lisätietoa tai kuvaa tarkoitettaan rajaamatta sen alaa (ks. esim. 4 ja 5). S2-oppijoiden kirjoitelmissa käytetään molempia tyyppiejä.

- 2) *Hotelli joka olen varannut oli liian kallis ja ruokaa ei ollut hyvä.(P)*
- 3) *Sen lisäksi liikunnan turvaaminen on edullista valtiolle, koska ihmiset, jotka harrastavat liikuntaa ovat yleensä myös hyviä työntekijöitä.(K)*
- 4) *Toisessa kerroksessa on minun vanhemmojen huone, minun veljenin huone ja meidän kylpyhuone. Siellä on myös kylpyamme, josta minä pidän hirveästi.(P)*
- 5) *Elämme aika vaikeaa ja kiireellistä aikaa, jossa ihmissuhteille ei aina riitä tilaa.(Y)*

Restriktiivinen relatiivilause määrittää yleensä määräistä substantiivilauseketta (NP:tä), johon kuuluu usein demonstratiivinen tarkenne (ks. esim. 6) tai yksilöivä adjektiivi (ks. esim. 7).

- 6) *Niissä kaupoissa, missä minä käyn, on hyvä palvelu.*

- 7) *Tämä on paras kurssi, mihin olen koskaan osallistunut.*

Sen sijaan erisnimiin tai persoonapronomineihin (ks. esim. 8), samoin kuin proadjektiiveihin (*jollainen, millainen*) (ks. esim. 9) liittyvät relatiivilauseet tulkitaan usein ei-restriktiivisiksi (Hakulinen ym. 2004: 1111–1113.)

- 8) *Pelaajista puuttui vain Laura, joka ei ollut päässyt paikalle.*
 9) *Kuulin musiikkia, jollaista en ollut koskaan ennen kuullut.*

Restriktiivisyyden ja ei-restriktiivisyyden välinen raja ei ole aina selvä. Pääkkönen (1988) jaottelee relatiivilauseet kahden sijasta kolmeen ryhmään: kolmannen ryhmän muodostavat ns. ratkaisemattomat relatiivilauseet. Ratkaisemattomuudessa on useimmiten kyse siitä, että pääsanana määräisyys tai epä-määräisyys ei ole selvästi erotettavissa (mts. 82).

Myös S2-kirjoitelmissa esiintyy sellaisia relatiivilauseita, jotka voidaan tulkita tilanteesta riippuen kummaksi vain. Pääkkösen ”ratkaisemattoman” sijaan käyttäisinkin termiä ”tulkinnanvarainen”. Vaikka tulkinnanvaraiset relatiivilauseet voidaan tulkita sekä restriktiivisiksi että ei-restriktiivisiksi, tulkitaan ne usein ”läheemmäksi” jompaakumpaa vaihtoehtoa. Relatiivilauseet muodostavat siten tulkinnan kannalta jatkumon: toisessa päässä ovat selvästi restriktiiviset eli rajaavat, toisessa päässä selvästi lisäävät ja kuvaavat relatiivilauseet. Jatkumolla lähempänä restriktiivistä ovat esimerkit 10 ja 11:

- 10) *Sain sinulta kirjeen, missä sinä kerrot häistasi. Mutta ikävä että en voi tulla häillette, koska nykyään olen sairaalla. (K)*
 11) *Onhan Suomessakin paljon lääkäreitä, jotka tulevat hyvin toimeen. (Y)*

On mielenkiintoista pohtia, minkä perusteella lopullinen tulkinta määräytyy. Jotkin piirteet voivat puolustaa vahvemmin jompaakumpaa tulkintaa. Esimerkki 10 saa ensisijaisesti restriktiivisen tulkinnan *sen kirjeen, missä sinä kerrot häistäsi*, koska kirjeen vastaanottajalle relatiivilause ei sisällä uutta tietoa; relatiivilause ei siis toimi ei-restriktiivisenä, irrallisena lisänä tässä mielessä. Toisaalta relatiivilause ei

¹⁴ Käytössä ovat myös nimitykset epärestriktiivinen ja irrestriktiivinen.

kuitenkaan luultavasti toimi rajoittaen, ellei kirjeen vastaanottaja ole kirjoittanut useita kirjeitä, joista kirjoittaja nyt viittaa vain siihen yhteen, jossa kerrotaan tulevista häistä. Oletettavin tulkinta on, että kirjoittaja identifioi kirjeen relatiivilauseella, mutta ei ole väliä, onko kirjeitä ollut useampia. Esimerkissä 11 taas restriktiivistä tulkintaa puoltaa se, että ei-restriktiivinen tulkinta korostaisi lääkärin paljoutta, ei heidän toimeentuloaan. Kyseisessä mielipidekirjoituksessa kirjoittaja kuitenkin luultavasti haluaa korostaa nimenomaan sitä, että lääkärin palkalla voi tulla hyvin toimeen. Konteksti onkin olennainen tekijä tulkitsemisessa.

Lähempänä ei-restriktiivistä tulkintaa ovat esimerkit 12 ja 13:

- 12) *Minun häälahja teille (se on taulu, joka maalasi meidän tuttava taiteilija), minä lähetin postin kautta.* (K)
- 13) *Päästäkseen joihinkin työpaikkoihin on mentävä läpi psykologisia testejä, jotka osoittavat missä määrin ihminen on valmis sopeutua.* (Y)

Esimerkissä 12 ei-restriktiiviseen tulkintaan ohjaa se oletus, että kirjeen vastaanottaja tuskin tietää, mistä taulusta on kyse; relatiivilause toimii siis vain lisäinformaationa. Tämän tulkinnan taustalla on tietysti se, että kulttuuriimme (ainakaan suomalaisen kulttuuriin) ei tyypillisesti kuulu paljastaa häälahjoja etukäteen. Esimerkki 13 taas on luontevampi tulkinta ei-restriktiiviseksi, koska restriktiivisenä relatiivilause rajoittaisi psykologiset testit vain niihin, jotka mittaavat sopeutumiskykyä.

Suomen kielen relatiivilauseiden jako restriktiivisiin ja ei-restriktiivisiin ei siis ole aukoton. Tätä jakoa ovatkin kritisoineet ainakin Shore (1992), Helasvuo (1993) ja Karvonen (1995). Shore (1992: 152) huomauttaa, että jako restriktiivisiin ja ei-restriktiivisiin relatiivilauseisiin ei suomen kielessä ole aina relevantti: relatiivilauseella puhuja voi liittää NP:hen omalta kannaltaan tärkeää ja olennaista tietoa ”välittämättä” siitä, onko kyseessä rajoittava tai selittävä lause. Ongelmallista suomen kielen oppijan kannalta voi olla se, että restriktiivisyyden ja ei-restriktiivisyyden ero ei suomessa tule ilmi syntaktisesti, toisin kuin esimerkiksi englannissa, jossa eri relatiivilauseetyypeille on omat relatiivipronomininsa (*that, which*). Suomessa ei myöskään ole prosodista tai ortografista merkkiä¹⁵ (tauotusta puheessa tai pilkutusta) kertomassa relatiivilauseetyypistä.

¹⁵ Tosin on havaittavissa, että nykysuomessa jätetään pilkku usein pois, mikä saattaa liittyä erontekoon restriktiivisen ja ei-restriktiivisen lausetyypin välillä.

Restriktiivisyyden ja ei-restriktiivisyyden pohdinta on mielenkiintoista myös siinä mielessä, että perinteisessä fennistiikassa tätä jakoa on pidetty esillä, kun taas esimerkiksi Keenan ja Comrie (1975) ja Keenan (1985) käsittelevät ensisijaisesti vain restriktiivisiä relatiivilauseita. Keenan (1985: 168–170) kuvaa vain restriktiivisiä relatiivilauseita ja ohittaa ei-restriktiivisen relatiivilauseen lyhyellä huomautuksella sijoittaen sen varsin perifeerisesti osaksi ”muita relatiivityyppisiä rakenteita”. Keenanin ja Comrien (1975) relativointihierarkiassakin (ks. luku 4.3) tutkimuksen kohteeksi on valittu vain restriktiiviset relatiivilauseet. Restriktiivistä relatiivilauseetta pidetäänkin kielitieteessä relatiivilauseiden prototyyppinä, tyypillisimpänä edustajana: se on selvästi alisteinen sijoittumalla määrittämänsä NP:n sisään. Restriktiivisen käytön lisäksi relatiivilauseen tehtävä on suomen kielessä joskus muukin kuin selittäminen tai tarkentaminen. Karvosen (1995) mukaan ei-restriktiivinen relatiivilause voi olla myös kertova tai additiivinen¹⁶, jolloin se vastaa merkitykseltään rinnasteista lausetta. Myös suomen kielen oppijoiden kirjoitelmissa esiintyy ylimmällä tasolla jonkinlaista relatiivilauseen ”itsenäistymistä”: relatiivilause voi viedä kertomusta rinnasteisen lauseen lailla eteenpäin (ks. esim. 14 ja 15).

- 14) *Kouluissa on luovia ja päteviä opettajia, joiden avulla toteutuu monia hyviä hankkeita.*(Y)
- 15) *Mukavan työilmapiirin ansiosta tavallisista työtehtävistä tulee elämän ura, mikä antaa henkilön kehittyä ja kasvaa. Se tuo iloa elämään.* (Y)

Relatiivilause voi myös toimia esimerkiksi perusteluna (ks. esim. 16).

- 16) *Olen täynnä uusia ideoita ja energiaa, mistä on hyötyä koulutuskeskuksenne toiminnan kehittämisessä.* (Y)

Relatiivilauseen käyttö tällaisena irrallisena lisänä, ikään kuin itsenäisenä lauseena, on ilmeisesti ominaista ainakin puhutussa kielessä (ks. Helasvuo 1988) ja oppikirjatekstin tyyppisissä teksteissä (ks. Karvonen 1995).

Myös relatiivilauseen esiintymistaajuudesta puhe- ja kirjakielessä on käyty keskustelua. Pääkkönen (1988: 24) nostaa esille Kärkkäisen (1986), jonka mukaan relatiivilauseita käytetään kirjoitetussa kielessä enemmän kuin puhutussa. Pääkkösen (mt.) omassa aineistossa sen sijaan ei relatiivilau-

¹⁶ Tästä tyyppistä on käytössä myös termi ’jatkava relatiivilause’ (ks. esim. Pääkkönen 1988).

seiden taajuudessa ole juurikaan eroa kirja- ja puhekielen välillä. Pääkkösen (mts. 27) karkean arvion mukaan sekä suomalaisessa asiatekstissä että yleispuhekielessä noin joka kymmenes lause on relatiivilause. Samanlaisiin taajuuslukemiin ovat päätyneet myös Hakulinen, Karlsson ja Vilkuna (1980: 117). Puhekielen relatiivilauseet eroavat kuitenkin kirjoitetun kielen relatiivilauseista siinä, että niillä ei ole päälauseen korrelaattiin yhtä selkeän alisteista suhdetta. Helasvuon (1988) puhutun kielen aineistossa relatiivilauseita on hyvin vähän ja nekin, joita on käytetty, toimivat pikemmin löyhän rinnasteisesti kuin tiukan alisteisesti.

2.4 Partisiippimääräite

Partisiippimääräite on lausemainen rakenne, joka toimii NP:n määritteenä. Partisiippimääräite koostuu partisiipista ja mahdollisesti sen omista määritteistä (ks. luku 4.3). Partisiipit muodostavat aktiivin ja passiivin sekä eri aikasuhteiden vaihtoehtojen yhteen nivoman nelijäsenisen ryhmän. Siihen voidaan liittää myös ns. agenttipartisiippi ja eräänlainen kielteinen partisiippi, *-mAtOn*-johdos. Näiden aikasuhteet ovat joustavat. (Vilkuna 2000, 240–242.) (ks. taulukko 1). (Hakulinen 1979: 340.)

Taulukko 1: Partisiipit

PARTISIIPIT			
MYÖNTEINEN	PREESENS puhuva puhuttava	PERFEKTI pahunut puhuttu	AGENTTIPARTISIIPPI puhuma
KIELTEINEN	puhumaton		

Partisiipit kuuluvat infiniittisten verbien kategoriaan infinitiivien kanssa. Perinteisen näkemyksen mukaan niiden on katsottu kuuluvan verbien paradigmaan nominin ominaisuuksistaan huolimatta (esim. Hakulinen ym. 2004: 487, Hakulinen – Karlsson 1979: 340). Partisiipit eroavat infinitiiveistä syntaktisin perustein niin, partisiipit esiintyvät tyypillisesti adjektiivin ja infinitiivin substantiivin tehtävissä.¹⁷ Hakulisen ym. (2004: 487) mukaan partisiipit toimivat 1. substantiivin määritteenä, 2.

¹⁷ Infiniittisten muotojen perinteinen jaottelu infinitiiveihin ja partisiippeihin perustuu pääasiassa morfologiaan. Tämä kah-tia jakava jaottelu voidaan kyseenalaistaa infinitiivien ja partisiippien syntaktisen käyttäytymisen perusteella. Herlinin, Leinon ja Visapään (2005: 12) sanoin infiniittisten muotojen välillä on semanttisia linkkejä, jotka yhdistävät eri muotoryh-

substantiivilausekkeena, 3. predikatiiviadverbiaalina ja predikatiivina tai 4. verbin liittomuodoissa. Yleisin partisiipin syntaktisista tehtävistä on Ikolan, Palomäen ja Koiton (1989: 488, lauseopin arkisto) mukaan substantiivin määritteenä toimiminen.

Infiniittisissä rakenteissa lausemaista on se, että ne voivat saada objektin (lauseomaisuuden käsitteestä ks. luku 2.1). Nominin ominaisuuksia sen sijaan ovat moduksen ja tempuksen puuttuminen ja joissakin rakenteissa mahdollisuus ilmaista persoona substantiivin tapaan. Partisiipeilla myös sija- ja lukutaivutus on täydellinen. Erona infinitiivien ja partisiippien välillä on myös se, että partisiipeista voidaan muodostaa passiivi (*luettava*), kun taas infinitiiveistä vain *e*-infinitiivistä (*lukiessa*) voi muodostaa passiivin (*luettaessa*). Partisiipeilla voi myös erottaa menneen ja menemättömän ajan (Hakulinen ym. 2004: 487).

Herlin, Leino ja Visapää (2005) käyttävät infiniittisistä rakenteista puhuessaan konstruktion käsitettä¹⁸. Konstruktion he määrittelevät laajasti infiniittiseksi muodoksi, joka muodostuu kahdesta tai useammasta morfeemistä (*teh+nyt*, *teh+tä+vä*). Ne puolestaan ovat vakiintuneet laajempien syntaktisten konstruktioiden rakenne-elementeiksi (esim. verbin liittomuoto *on tehnyt* tai nesessiivinen rakenne (*hänen on tehtävä*). (Mts. 14–15.)

Voidaan kysyä, miksi kielessä yleensäkin on infiniittisiä rakenteita. Mihin niitä tarvitaan? Kielenkäyttäjän – erityisesti kirjoittajan – kannalta partisiippimääritteet ovat hyödyllisiä, koska niillä voi tehokkaasti tiivistää tekstiä. Shore (1992: 287) lainaa Hallidayta (1987: 149) huomauttaessaan, että verbien infiniittisillä muodoilla on kielenkäytön kannalta eräänlainen informaation pakkaamisen tehtävä. Kirjoittajan on mahdollista kirjoittaessaan järjestää kielellistä informaatiota toisin kuin puhuttaessa: kasata ja kehittää sitä. Kirjoittaminen tavallaan jäädyttää kielen: sitä informaatiota (prosessia), joka ilmaistaan finiittisellä verbillä (ks. esim. 17), ei tarvitse aina toistaa alusta asti, kun se voidaan nominaalista (18) tai partisiippista (19).

17) *Kokous alkaa huomenna kello kaksi. Siellä käsitellään--*

miin kuuluvia jäseniä. Esimerkiksi määritteenä toimivalla päättymättömän ajan aktiivin partisiipilla (*sanova*) on kielteisenä vastineenaan MA-infinitiivin tunnuksella muodostettu partisiippi (*sanomaton*) (Hakulinen – Karlsson 1979: 341.)

¹⁸ Huomion kiinnittäminen konstruktiioihin murtaa Herlinin, Leino ja Visapään mukaan fennistiikan perinteitä. Aiemmin tutkimuksen huomio on keskittynyt ns. lauseenvastikkeisiin (ks. esim. Ikola 1974). Näiden tutkimuksella vakinaistettujen rakenteiden lisäksi suomen kielessä on paljon muitakin infiniittisiä rakenteita, jotka ansaitsisivat huomiota, esimerkiksi sävyiltään moittivat *meni sanomaan* tai *piti mennä sanomaan*. (Herlin ym. 2005: 16)

- 18) *Kokouksen **alkaminen** jo kahdelta on mahdotonta*
 19) *Kahdelta **alkavassa** kokouksessa käsitellään--*

Aiemmin mainitusta informaatiosta voidaan siis edetä seuraavaan vaiheeseen nominaalistuksen tai partisiippistuksen avulla. Tiedon kasaamisessa infiniittisten muotojen avulla on kyse myös siitä, että aiemmin mainittua tietoa pidetään itsestään selvänä, koska sen varaan voidaan kerätä muuta tietoa. (Shore 1992: 288, viittaa Hallidayyn 1983: 151.)

Partisiippimääritteet ovat suomen kielessä erityisesti kirjoitetun kielen tyylipiirre. (esim. Hakanen 1993: 69, Naskali 1993: 23.) Partisiippimääritteiden yleisyys riippuu pitkälti myös tekstilajista. Esimerkiksi hallinnon kielessä ja virkakielessä partisiippimäärite sisältyy jopa 51,3 %:iin kaikista lauseista, ja sanomalehtien kielessäkin keskimäärin 14,7 %:iin lauseista. Sen sijaan kaunokirjallisuudessa partisiippien yleisyys on vain 3,1 % lauseista. (Hakanen 1993: 63.) Partisiippimääritteiden käyttö kirjakielessä on lisääntynyt huomattavasti 1900-luvulla. Tämä on siinä mielessä mielenkiintoinen ilmiö, että se ei ole nykyajalle tyypilliseen tapaan lainaa analyttisistä kielistä vaan, kuten Numminen (1959: 167) ehdottaa, kenties ilman muiden kielten vaikutusta tapahtunut sisäinen kehitys. Myös Hakanen (1993: 69) pitää partisiippimääritteiden lisääntymistä esimerkkinä siitä, että yleiskielen lauserakenteet ovat kehittymässä synteettiseen suuntaan.

Partisiippimääritteiden lisääntynyt suosio johtuu pääasiassa niiden taloudellisuudesta: partisiippien avulla virkkeitä voidaan lyhentää ja tiivistää tehokkaasti. Tällaista taloudellisuutta on tavoiteltu varsinkin laki- ja uutiskielessä. Ongelmatonta se ei kuitenkaan ole. Partisiippimääritteiden käytön runsaus aiheuttaa nykyään ongelmia erityisesti hallinnon kielessä ja virkakielessä, mutta myös muissa abstrakteissa ja lauserakenteeltaan mutkikkaissa teksteissä, kuten tieteellisissä tutkimuksissa. (Naskali 1993: 23–24, Hakanen 1993: 67.) (Ks. esim. 20).

- 20) ***Entistä laajemman tapauskohtaisen harkintavallan mahdollistavat määräykset (asevelvollisille lomina myönnettäessä) johtuvat syksyn huonojen säiden vaikeuttamista sadonkorjuuolosuhteista.*** (T. Itkonen 2000: 87)

Naskali (1993: 23–26) pohtii sitä, milloin partisiippimäärite on käyttökelpoinen ja selkeä tekstissä. Kriteereiksi hän mainitsee, että partisiippimäärite tulisi sijoittaa yksinkertaiseen lauseeseen

eikä sitä saisi edeltää pitkä määrätekijä. Naskalin pohdinta rajoittuu kuitenkin yksinkertaiseen neuvon: ”ymmärrettävyyden kannalta olisi hyvä jakaa virkkeitä useammiksi lauseiksi”. Naskali ei myöskään selvennä, mitä hän oikeastaan tarkoittaa ”yksinkertaisella lauseella”. Hakasen (1993: 68) mukaan partisiippimääritteen onnistunut sijoitus edellyttää virkkeen kokonaisrakenteelta yksinkertaisuutta ja upotteiden järjestykseltä loogisuutta. Numminen (1954: 170) on huolissaan siitä, mitä tapahtuu, kun substantiivin eteen liitetään useita partisiippeja, joiden ajalliset merkitykset eivät ole yksiselitteiset.

Viertiön (1998) tutkimus partisiippimääritteiden käytöstä urheilu- uutisten kielessä on esimerkki siitä, miten eri tekstilajeissa partisiippimääritteitäkin käytetään eri tavoin. Viertiön (mas. 16) mukaan urheilu-uutisissa NP:n määrite on usein ”kuin umpimähkään liimattu koriste, jota ei olekaan tarkoitettu tulkittavaksi tässä yhteydessä”. Urheilu-uutisissa ei Viertiön (mas. 19) mukaan enää noudateta sitä periaatetta, että määritteeksi liitetään vain sellaista tietoa, jonka lukijan oletetaan tuntevan ja josta hänen oletetaan olevan samaa mieltä kirjoittajan kanssa. Sen sijaan urheilu-uutisen toimittaja saattaa liittää substantiivin määritteeksi omia arvostelmiaan, sellaisiakin, joita ei mitenkään yleisesti pidetä totena. Tällaisia ovat esimerkiksi repliikin motivointi ja kommentointi, jotka voidaan liittää haastattelun siteeraukseen. Edellisestä esimerkkinä -- *mietti hyppääjien tunteja hieman lähempänä oleva valmentaja Lepistö* ja jälkimmäisestä -- *sanoo mielialaurheilijana itseään pitävä Sirviö*. (Mas. 17–18). Myös T. Itkonen (2000: 88) huomauttaa siitä, että lehti-uutisissa usein ilmaistaan partisiippimääritteellä sellaista tietoa, joka ansaitsisi tulla ilmaistuksi omana lauseenaan. Tällä tavalla olennainen tieto jää pimentoon (ks. esim. 21).

- 21) *Tuotteensa uusi tehdas myy paperiteollisuudelle, joka käyttää latekseja painopaperien pinnan käsittelyyn. Noin 10 miljoonaa markkaa maksaneen laitoksen vuotuinen kapasiteetti on 7000–10000 tonnia.* (T. Itkonen 2000: 88)

Partisiippimääritteiden kasautumisessa substantiivin eteen ilmenee se, miten kielen produktiivinen systeemi kykenee tuottamaan hyvinkin monimutkaisia upotteita, mutta kielenkäyttäjät kuitenkin rajoittavat niiden käyttöä. Monimutkaisia rakenteita sisältävä teksti ei toimi kielenkäyttäjän kannalta parhaalla tavalla, vaikka se olisikin kielipöytäoikein rakennettu. Edellä referoidut pohdinnat partisiippimääritteen käytöstä teksteissä rajoittuvat kuitenkin siihen, että rakenteita katsotaan vain syntaksin kannalta. Oletukset kokonaisrakenteen yksinkertaisuudesta ja upotteiden järjestyksen loogisuudesta

desta (ks. Hakanen 1993: 68) tai määritteen sijoittamisesta yksinkertaiseen lauseeseen (ks. Naskali 1993: 24) eivät ota huomioon sitä, että rakenteet ovat osa koko sitä tekstiä, mihin ne on sijoitettu. Partisiippimääritteen käyttöä teksteissä voisikin lähestyä myös ns. kieliopillisen metaforan kautta. Pohdin tätä lisää luvussa 5.

2.5 Relatiivilauseen ja partisiippimääritteen suhde

Keenan (1985) jakaa maailman kielten relatiivirakenteet eri tyyppeihin sen mukaan, a) onko niiden pääsana niiden ulko- vai sisäpuolella ja b) seuraavatko vai edeltävätkö ne pääsanaansa. Postnominaalisia eli pääsananjälkeisiä relatiivilauseita ovat seuraavat relatiivilauseet:

- 22) *Mies (joka osti taloni) saapuu tänään*
- 23) *Mies (ostanut taloni) saapuu tänään.* (E. Itkonen 2001)

Prenominaalisia relatiivilauseita ovat seuraavat relatiivilauseet:

- 24) *(Joka osti taloni) mies saapuu tänään*
- 25) *(Taloni ostanut) mies saapuu tänään.* (E. Itkonen 2001)

Suomen kielessä on siis sekä post- että prenominaalinen mahdollisuus ilmaista relatiivisuutta: suomen relatiivilause on postnominaalinen relatiivilause (sijaitsee pääsananjälkeen), ja partisiippimäärite prenominaalinen relatiivilause (sijaitsee ennen pääsanaa).

Keenanin (1985: 143–144) mukaan postnominaalinen relatiivilause on maailman kielissä prenominaalista yleisempi. Verbialkuisissa kielissä (VSO, VOS) postnominaalisuus on lähes sääntö, ja SVO-kielissäkin, kuten suomessa, se on hallitseva relativointikeino. Sen sijaan prenominaalinen relatiivisuus on hallitseva vain verbioppuisissa kielissä (SOV, OSV), kuten japanin, korean ja tiibetin kielissä.

Relatiivilauseiden ja partisiippimääritteen yhteys on se, että niiden funktio substantiivin määrittäjänä on samankaltainen. Kuten relatiivilauseella, voidaan myös partisiippirakenteella kuvata tilanteita taustatietona hallitsevassa lauseessa esitettävälle pääasialle ja esimerkiksi perustella hallitsevassa lauseessa esitettyä väitettä (Hakulinen ym. 2004: 524). Relatiivilauseen ja partisiippirakenteen yhteys on kuvattu usein niin, että partisiipit vastaavat relatiivilauseita tai että relatiivilause on muutetta-

vissa partisiipiksi. Karlsson (1973) esittää, että tavallisen kielenpuhujan intuition mukaan relatiivilause olisi partisiippimääritettä ensisijaisempi ja alkuperäisempi. Tämä intuitio perustuu Karlssonin mukaan siihen, että partisiipit ovat relatiivilauseita harvinaisempia puheessa ja monimutkaisempia rakenteeltaan.

Relatiivilauseiden ja partisiippimääritteiden välinen ero ilmenee suomen kielessä siinä, että partisiippimääritteen käyttö on syntaktisesti relatiivilausetta rajoitetumpaa. Keenanin (1985: 144) mukaan niissäkin SVO-kielissä, joissa sekä post- että prenominaalinen relatiivistus on mahdollinen, hallitsee nimenomaan postnominaalisuus. Hakulinen ja Karlsson (1979) esittävät, että suomen kielessä relatiivilause on siinä mielessä partisiippimääritettä ensisijaisempi, että relatiivilauseella voidaan vapaasti relativoida missä tahansa syntaktisessa asemassa oleva NP, kun taas partisiippimääritteellä voidaan relativoida vain ne NP:t, jotka ovat relatiivilauseessa subjektina tai objektina. Ns. relativointihierarkian kannalta (ks. Keenan – Comrie 1977, luku 4.3) suomen partisiippimääritteet saavuttavat siten vain hierarkian kaksi ensisijaisinta osaa, subjektin ja suoran objektin, mutta relatiivilause saavuttaa hierarkian kaikki osat.

Kaikille relatiivilauseille ei siis ole kieliopillista partisiippivastinetta. Pääsääntöisesti relatiivilauseeseen voi korvata partisiippimääritteellä vain silloin, kun *joka*-pronomini on relatiivilauseeseen subjektina (ks. esim. 26) tai passiivisen relatiivilauseeseen objektina (ks. esim. 27).

26) *Tyttö, joka laulaa – laulava tyttö*

27) *Työ, joka tehdään – tehtävä työ*

Adverbiaali- tai obliikvialkuiset relatiivilauseet eivät siis käy, poikkeuksena sellaiset tapaukset kuin *opettaja, josta pidetään – pidetty opettaja*. Olennainen rajoitus on myös modaalisuuden käymättömyys: vain indikatiivi on mahdollinen. Myöskään modaaliverbit eivät tästä syystä käy. (Hakulinen – Karlsson 1979: 373, Vilkuna 2000: 316.) Näistä rajoituksista seuraa, että partisiippirakenteella ei voi ilmaista omistuslausetta (*tyttö, jolla on koira*) eikä eksistentiaalilauseita (*piha, jolla kasvoi puita*). Myöskään aktiivinen nesessiivilause (*tyttö, jonka täytyy mennä*), kielteinen lause (*tyttö, joka ei mennyt*) ja predikaatiivilause (*tyttö, joka on rikas*) eivät käy. Karlsson (1973: 218) huomauttaa, että relatiivilauseista muodostetut partisiippimääritteet eivät ole aina selvästi joko kieliopillisia tai epäkieliopillisia, vaan kyse on

kieliopillisuusjatkumosta. Sama partisiippimääritys voidaan tulkita kieliopillisuudeltaan eri tavoin eri murteissa.

Partisiippimäärityksen käyttö teksteissä on relatiivilauseetta rajoitetumpaa myös siitä syystä, että se antaa vähemmän informaatiota kuin vastaavan relatiivilauseen käyttö. Tämä johtuu siitä, että partisiippia vastaavan relatiivilauseen aikamuotoa ja modaalisia aineksia ei voi aina päätellä partisiipista. Selviä eivät ole aina myöskään aspektisuhteet, jotka ilmenevät objektin muodosta. Aikamuodon, modaalisuuden ja aspektin tulkintaan vaikuttavat paitsi hallitsevan lauseen aikamuoto, myös monet aiheesta ja kontekstista riippuvat tulkintamahdollisuudet. Esimerkiksi lauseessa *kunnat vastaavat niille kuuluvista tehtävistä* partisiippi *kuuluvista* ilmaisee menemätöntä¹⁹ aikaa, kun taas sama partisiippi lauseessa *kunnat eivät luopuneet niille kuuluvista tehtävistä* ilmaisee mennyttä aikaa (Hakulinen ym. 2004: 524–525.)

Kysymykseen relatiivilauseen ja partisiippimäärityksen suhteesta liittyy myös se, mikä suhde niillä on adjektiiviin. Siro (1964: 140) määrittelee partisiipin rinnastuvan syntaktisesti adjektiiviin, koska se voi adjektiivin tavoin toimia substantiivin kongruoivana etuattribuuttina. Partisiippia voidaan pitää adjektiivin veroisena myös nominaalisten ominaisuuksiensa perusteella: myös partisiippi voi saada monikon tunnuksen ja taipua sijoissa. Partisiipit voivat olla adjektiivin tapaan restriktiivisiä (rajoittavat pääsanansa tarkoitteen alaa) tai ei-restriktiivisiä (esittävät puhujan käsityksen tai asennoitumisen kyseiseen tarkoitteeseen). (esim. Ikola – Palomäki – Koitto 1989: 485.)

Koiviston (1987) mukaan adjektiivin funktiossa olevilla, attribuuttiasemaisilla partisiipeilla on taipumus adjektiivistua, mikä on yleinen tendenssi myös muissa kielissä. Koivisto (mts. 5–6) jakaa partisiipit ”leksikaalisuusjatkumolle” neljään osaan. Nämä neljä ryhmää ovat verbaalisuutensa kokonaan säilyttäneet, adjektiivistuneet (voivat tilanteesta riippuen olla verbaalisia tai leksikaalisia), kokonaan leksikaalistuneet ja ns. pronominaalistuneet partisiipit²⁰ (*mainittu, seuraava*).

Partisiipin leksikaalistuminen on sitä selvempää, mitä enemmän adjektiivinen käyttö on merkitykseltään eriytynyt verbaalisesta käytöstä. Adjektiivikäytön tunnistaa siitä, että verbin toiminnallisuus ja aikasuhteet häviävät ja partisiipin merkitys abstraktistuu (Koivisto 1987: 49–60). Muita adjektiivin tunnusmerkkejä ovat astemääritysten (*erittäin toimiva*) ja komparaation (*toimivampi*) mahdolli-

¹⁹ Hakulinen ym. (2004: 524–525) käyttää menemättömän ajan sijaan preesensin käsitettä. Tähän Hakulisen ym. (mt.) esitykseen voisi lisätä vielä tarkennuksen: partisiipin ilmaisema menemätön tai mennyt aika määrittyy suhteessa pääverbin ilmaisemaan aikaan.

²⁰ Koiviston käyttämä pronominaalistuneen partisiipin käsite ei välttämättä tässä olisi tarpeellinen.

suus (mts. 39–41) sekä mahdollisuus taivuttaa partisiippi tavan adverbiksi (*toimivasti*) (mts. 61). Selviä merkkejä leksikaalistumisesta ovat kieltoprefiksin *epä-* liittyminen sanavartaloon *mAtOn*-päätteen sijaan (mts. 66–69). Partisiippimääräite voi toimia lauseessa siis sekä adjektiivin että relatiivilauseen tehtävässä. Adjektiivin tavoin se toimii kuitenkin vain silloin, kun siihen ei liity verbin määritteitä.

E. Itkonen (2001: 331) pohtii, missä menee adjektiivin, partisiipin ja relatiivilauseen raja. Jos relatiivilause on yhtä kuin partisiippirakenne ja partisiippirakenne yhtä kuin adjektiivi, niin onko sitten relatiivilause yhtä kuin adjektiivi tai adjektiivi yhtä kuin relatiivilause? Abstraktimmalla tasolla voidaan kyllä ajatella, että adjektiivi tavallaan sisältää piilevän relatiivilauseen. Adjektiivia ja relatiivilauseita ei kuitenkaan yleensä ymmärretä saman abstraktin rakenteen pohjalta muodostetuiksi, toisin kuin relatiivilause ja partisiippirakenne.

Relatiivilauseen ja partisiippimääräitteen eroa on selitetty lähinnä syntaksin näkökulmasta: partisiippimääräite ja relatiivilause ovat syntaktiselta rakenteeltaan erilaisia, ja partisiippimääräitteen käyttö on syntaktisesti relatiivilauseita rajoitetumpaa. Oletan kuitenkin, että relatiivilause ja partisiippirakenne eroavat laajemmin kuin syntaktisesti: oletan, että niillä on erilaisia tehtäviä tekstissä (tekstin kokonaisuudessa), ja että niitä käytetään eri tekstilajeissa eri tavoin.

3. RELATIIVILAUSEET KIRJOITELMISSA

Tässä luvussa analysoin kirjoitelmien relatiivilauseita kolmelta kannalta: kuinka paljon relatiivilauseita on eri tasoilla (3.1), mitä ongelmia niiden muodostamiseen liittyy (3.2), mitä lauseenjäseniä relativoidaan (3.3). Käsittelem jokaisessa alaluvussa jokaisen kielitaitotason (perus-, keski- ja ylin taso) kirjoitelmia rinnakkain. Tarkoituksena on siis verrata eri tasojen kirjoitelmien relatiivilauseita ja saada näin luotua mahdollisimman monipuolinen kuvaus relatiivilauseen kehittymisestä.

3.1 Määrät eri tasoilla ja tekstilajeissa

Kirjoittajat käyttävät relatiivilauseita jo perustasolla, vaikkakin relativointi on tällöin vielä harvinaista: kaikkiaan 165:ssä perustason kirjoitelmissa on vain yhteensä 25 relatiivilauseita. Perustason kirjoitelmissa relatiivilause sisältyy n. 1,1 %:iin kaikista lauseista (n. 2212 lausetta ja 25 relatiivilauseita). Keskitasolla relatiivilause sisältyy n. 2,9 %:iin lauseista (n. 2075 lausetta ja 60 relatiivilauseita), mikä on kolme kertaa enemmän kuin perustasolla. Relatiivilauseiden määrä lisääntyy perustasolta keskitasolle

mutta ei enää siirryttäessä keskitasolta ylimmälle tasolle: ylimmällä tasolla relatiivilause sisältyy (vain) n. 2,7 % lauseista (n. 2712 lausetta ja 74 relatiivilauseetta). (ks. taulukko 2.).

Taulukko 2: Relatiivilauseiden määrät eri tasoilla ja prosentuaaliset osuudet kaikista lauseista

Perustaso (L=2212)		Keskitaso (L=2075)		Ylin taso (L=2712)	
N	%	N	%	N	%
25	1,1	60	2,9	74	2,7

Lauseiden määrien laskeminen oli ongelmallista. Varsinkin perustason kirjoittajilla kielitaidon taso on vielä niin heikko, että lauseita ei useinkaan ole osattu muodostaa, tai sitten niitä ei ole osattu erottaa toisistaan. Rajan vetäminen lauseen ja ei-lauseen välille olikin hankalaa. Päädyin määrittelemään ”lauseen” hyvin väljästi: tervehdykset ja muut fraasit (*Hei, Terve Heikki, Hyvää kesää, Terveisin Anne* jne.) lasken omiksi lauseikseen. Tällaiset ilmaukset, vaikka eivät sisälläkään finiittiverbiä, toimivat vuorovaikutuksessa itsenäisinä yksikköinä, pragmaattisesta näkökulmasta omina lauseinaan²¹. Samoin päädyin siihen, että valmiin kaavakkeen täyttäminen yksittäisellä sanoilla on lause (*Matkan kohde: Thaimaa*), vaikka sekään ei sisällä lauseen tuntomerkkiä, finiittistä verbiä. Kirjoittajan on kuitenkin ymmärrettävä, mitä kaavakkeessa sanotaan, ja jatkettava sitä sopivalla tavalla – siten kaavakkeen täyttäminen on tavallaan lauseen muodostamista. Voidaan ajatella, että ”kaavakelause” implisiittisesti sisältää *olla*-verbin, jolloin se olisi predikatiivilause. Joka tapauksessa lauseiden määrät ovat vain hyvin karkeita arvioita, ja siksi myös relatiivilauseiden prosenttiosuus on vain suuntaa-antava.

Ongelmallista lauseiden laskemisessa oli myös arvioida, pitäisikö relatiivilauseet määritellä omiksi lauseikseen vai ei. Toisin sanoen esimerkiksi lause *Tiina söi kaiken puuron, joka jäi jäljelle* sisältää periaatteessa vain yhden lauseen, jos restriktiivinen relatiivilause lasketaan upotukseksi NP:hen (*puuron, joka jäi jäljelle*). Toisaalta relatiivilause on oma lauseensa, onhan sillä itsenäisen lauseen tuntomerkki, finiittiverbi. Päädyin kuitenkin määrittelemään relatiivilauseet NP:n osiksi, jotta prosenttiluvut olisivat vertailukelpoiset partisiippimääritteen kanssa. Partisiippimääritteet joka tapauksessa ovat aina NP:n osia, eivät itsenäisiä lauseita. Relatiivilauseiden ja partisiippimääritteiden prosentuaali-

²¹ Lauseesta vuorovaikutuksen yksikkönä kirjoittaa esim. Halliday 1985.

set osuudet kertovat siis sen, kuinka monessa lauseessa kaikista lauseista on sellainen NP, jossa on relatiivilause tai partisiippimääräite.

Vaikuttaa siltä, että relatiivilauseiden esiintyminen kirjoitelmissa riippuu tekstilajista. Relatiivilauseen kytkös tekstilajeihin on tullut ilmi jo aiemmissa tutkimuksissa. Pääkkönen (1988: 25–26) viittaa Niskaseen (1974: 56), jonka tutkimustulosten mukaan relatiivilauseet liittyvät hitaasti etenevään informaatioon – kuvailemiseen, pohdiskeluun ja tarkentamiseen – esimerkiksi sanoma- ja aikakauslehti-uutisissa, taidearvosteluissa ja radion esitelmissä, samoin yleispuhekielessäkin, jos puheen on tarkoitus kuvailla ja pohtia asioita. Vastaavasti relatiivilauseiden osuus on vähäisempi nopeasti etenevässä informaatioissa, kuten radiouutisissa ja ajankohtaiskatsauksissa. Niissä relatiivilauseeseen korvaa usein partisiippimääräite.

Seuraavassa taulukossa (3) näkyvät eri tasojen relatiivilauseiden määrät ja prosentit kieli-taitotestin tekstilajeissa.

Taulukko 3: Relatiivilauseiden määrät ja prosentit eri tekstilajeissa

Tekstilaji	Perustaso (N=25)		Keskitaso (N=60)		Ylin taso (N=74)	
	N	%	N	%	N	%
Kirje (epämuodollinen viesti)	16	64,0	16	26,7	-	-
Palaute, tiedustelu tai hakemus (muodollinen viesti)	9	36,0	6	10,0	20	27,0
Mielipidekirjoitus	-	-	38	63,3	54	73,0

Perustason kirjoitelmien tekstilajeina ovat kirje (epämuodollinen viesti) sekä palaute (muodollinen viesti). Relatiivilauseita on kirjeissä 16 ja palautteissa 9 kappaletta. Keskitasolla tekstilajeina ovat kirje (epämuodollinen viesti) ja hakemus tai tiedustelu (muodollinen viesti) sekä mielipidekirjoitus. Näistä selvästi eniten relatiivilauseita esiintyi mielipidekirjoituksissa (38), seuraavaksi eniten epämuodollisissa viesteissä (16) ja vähiten muodollisissa viesteissä (6). Ylimmällä tasolla jatkuu sama tendenssi: mie-

lipidekirjoituksissa relatiivilauseita on 54 ja muodollisissa viesteissä (hakemuksissa tai tiedusteluissa) vain 20.

Näyttää siltä, että mielipidekirjoitus tekstilajina suosii relatiivilauseita enemmän kuin epämuodollinen tai muodollinen viesti. Tähän saattaa vaikuttaa se, että mielipidekirjoitus edustaa erittelevää, kantaa ottavaa tekstityyppiä, ja relatiivilauseita voidaan käyttää kielellisenä keinona esimerkiksi mielipiteiden erittelemisessä. Pääkkösen (1988: 25–26) mukaan Niskanen (1974: 64–65) esittää, että relatiivilauseet liittyvät pohdinnallisiin teksteihin, kuten selostuksiin ja esitelmöinteihin, joissa on tarpeen tehdä tarkennuksia ja selvennyksiä relatiivilauseilla. Tarkentamisesta on usein kyse myös mielipidekirjoitusten relatiivilauseissa. Muodollisissa viesteissä relatiivilauseiden vähäisyys taas saattaa selittyä sillä, että niissä käytetään useammin relatiivilauseen tiiviimpää vastinetta – eli partisiippimääritettä – relatiivilauseen sijaan. Muodollisissa viesteissä oleellisempaa on informaation tiivistäminen kuin sen laaventaminen.

3.2 Ongelmia relatiivilauseiden muodostamisessa

Relatiivilauseen muodostamiseen liittyy jo perustasolla, mutta erityisesti keskitasolla muutamia ongelmatyyppejä: relatiivilauseen suhde muihin lauseisiin (3.2.1), relatiivilauseen viittaavuus ja sijoittaminen suhteessa päälauseeseen korrelaattiin (3.2.2) ja relatiivisanan ja relatiivisanan sijan valinta (3.2.3).

Relatiivilauseiden muodostamiseen liittyvät ongelmat ovat monin tavoin sidoksissa muihin ongelmiin, joita kielitaidon eri vaiheissa esiintyy. Esimerkiksi perustasolla huomattavaa on epätarkkuus ortografiassa ja rektiovirheet, joiden vuoksi kirjoitelmat ovat usein vaikealukuisia. Perustasolla on vain hyvin harvoja huolellisen korrekteja tekstejä. Keskitason kirjoitelmissa huomiota herättää heterogeenisuus: osa kirjoittajista on selvästi heikompia kuin toiset. Näillä kirjoittajilla on edelleen paljon ortografisia ongelmia. Toisaalta keskitasolla on myös etevä ja sujuvia kirjoittajia, jotka kirjoittavat pitempiäkin tekstejä. Nämä kirjoittajat käyttävät muita runsaammin myös relatiivilauseita ja partisiippimääritteitä.

3.2.1 Relatiivilauseen suhde muihin lauseisiin

Relatiivilauseet ovat kytköksissä muihin sivulauseisiin eli ns. komplementti- ja adverbiaalilauseisiin (ks. luku 2.1). Nämä alisteisten rakenteiden väliset sukulaisuussuhteet asettavat osaltaan haasteita relatiivilauseen kehittymiselle.

Perustasolla sivulauseiden muodostaminen on melko harvinaista; tyypillistä on katkoa lauseet pelkiksi päälauseiksi. Relatiivilauseen käyttö ei vielä ole yleistä, joten relatiivilause saatetaan korvata jollakin muulla keinolla. Relatiivipronominin sijaan lauseita saattaa yhdistää rinnastuskonjunktio *ja* (28) tai lauseita yhdistävä elementti jää pois (29), vaikka lauseiden välinen suhde on pää- ja relatiivilauseen kaltainen.

- 28) *Mun uusi asunto on iso puutalo. Se on vahan vanha mutta se on vielä hyvä. Siellä on hyvä ja iso sauna, ja voin mennä ystävien kanssa.* (P)
- 29) *Talossa on myös sauna, käyttäen joka toinen päivänä.*(P)

Esimerkissä 28 relatiivilauseen (*jonne, johon*) korvaa rinnastus ja esimerkissä 29 relatiivipronomini (*jota*) jää pois. Kielitaidon kehittyttyä – etenkin ylimmällä tasolla – tällaisia ”väärä” konjunktioita tai pronominin poisjääntiä ei juurikaan esiinny, vaan relativointi on kompleksistamisen keinona jo tutumpi. Perus- ja keskitasolla voi lauseita yhdistävä elementti jäädä pois myös muissa rakenteissa kuin relatiivilauseissa (ks. esim. 30 ja 31):

- 30) *Minä ajattelen, lauantai on hyvä päivä saunasta.* (P)
- 31) *Voi olla kaikkien täytyy ymmärtää että terveys on tärkein asia elämässä ja vain urheilu antaa mahdollisuus tukea sitä.* (K)

Sekä perus- että keskitasolla esiintyy irrallisia lisäyksiä, jotka voisi ilmaista myös relatiivilauseella. Esimerkissä 32 jää puuttamaan relatiivipronomini *jossa*, esimerkissä 33 relatiivipronominin korvaa päälauseen aloittava demonstratiivipronomini *se*.

- 32) *Oli mukava siellä. Koska ihanaa kaupunki, paljon mielenkiintoisen museuta.*(P)
- 33) *Siinne oli milienkintoinen lasten ”Bummsi Club”, Se toimii joka päivää.*(P)

Irralliset lisät voivat tietysti olla tarkoituksenmukaisiakin, kuten ehkä esimerkissä 34. Tällöin kyse ei välttämättä ole siitä, ettei relatiivilauseita hallittaisi.

- 34) *Minulla on uusi poikaystävä Hannu, oikein mukava henkilö.* (K)

Koiviston (1994: 127) mukaan relatiivipronominien käytössä on paljon äidinkielen interferenssiä. Relatiivipronominin ja relatiivilauseen korvaaminen ellipsillä voikin johtua paitsi relatiivilauseen muodostamisen vaikeudesta, myös äidinkielen vaikutuksesta. Joissakin kielissä relatiivilauseen merkinä voi olla relatiivipronominin lisäksi myös mm. ellipsi. *Ja*-konjunktiota ei sen sijaan käytetä relatiivipronominina (Keenan 1985: 146–155). Rinnasteisuus lienee kuitenkin yksinkertaisin ja helpoin tapa liittää lauseet toisiinsa. Näin on etenkin lapsen kielen kehityksen kohdalla. Liekon (1992: 284) mukaan lapset oppivat yhdistämään lauseita kompleksisuusjärjestyksessä. Ensimmäisenä opitaan rinnastus ja sen pohjalta muut kompleksiset lauseet: täydennys-, adverbiaali- ja relatiivilauseet.

Keskitasolla alkavat lauserakenteet kaiken kaikkiaan monimutkaistua ja sivulauseiden käyttö monipuolistua. Keskitasolla muodostuukin ongelmia siitä, että relatiivilause sekoittuu muihin alisteisiin rakenteisiin: relatiivilauseet saattavat korvata muita alisteisia rakenteita. Relatiivilauseiden sekoittuminen muihin rakenteisiin heijastaa sitä, että alisteiset rakenteet eivät muodosta selvärajaisia kategorioita vaan pikemminkin jatkumoa keskenään. Relatiivilauseilla onkin yhteisiä piirteitä muiden alisteisten rakenteiden eli sekä adverbiaali- että komplementtilauseiden kanssa. E. Itkosen (2001: 350) sanoin alisteisuus on jatkumoiden verkosto, jossa voidaan kyllä nähdä tiettyjä keskittyviä ja selviä tapauksia, mutta mitään selviä rajoja kategorioiden välille on mahdoton vetää.

Relatiivilauseet ovat toisaalta valinnaisia määritteitä adverbiaalilauseiden tapaan, toisaalta ne voivat sijoittua päälauseen sisään ja liittyä määrittämäänsä NP:hen niin kiinteästi, että muodostavat sen kanssa yhden konstituentin ja intonaatioyksikönkin (ks. Givón 1990: 645). Tämä relatiivilauseiden väljyys pakollisuuden ja valinnaisuuden suhteen saattaa liittyä siihen, että relatiivilauseilla voidaan useissa kielissä suorittaa ne funktiot, jotka yleensä suoritetaan varsinaisilla adverbiaali- tai komplementtilauseilla. Thompsonin ja Longacren (1985: 178–179) mukaan ne adverbiaalilauseet, jotka ilmaisevat paikkaa, aikaa ja tapaa ovat säännönmukaisesti korvattavissa relatiivilauseilla, esimerkiksi aikaa ilmaiseva adverbiaalilause *We'll go when Tom gets here* on korvattavissa relatiivilauseella *We'll go at the time at which Tom gets here*. Keskitason kirjoitelmissa on ainakin yksi esimerkki (35), josta näkyy relatiivilauseen ja adverbiaalilauseen yhteys:

35) *Minu paras tulokseni oli 45 tuhatta euroa johon tiesin vastaukset kysymyksiin.* (K)

Esimerkin 35 relatiivilause on ongelmallinen, koska *johon* -pronominilla ei ole korrelaattia päälauseessa²². Pää- ja sivulauseen suhde on pikemminkin temporaalinen. Relatiivipronominin *johon* voisi korvata joko temporaalisella konjunktiolla (*silloin*) *kun* tai sitten temporaalisuutta ilmaisevalla relatiivipronominilla *jolloin*.

Komplementaatiolauseiden suhteen relatiivilause on lähellä epäsuoraa kysymyslauseetta. Sukulaisuussuhde epäsuoriin kysymyslauseisiin näkyy jo suomen relatiivipronomineissa, joista *kuka*, *mikä*, *milloin* ja *minne* ovat interrogatiivipronomineja. Hakulinen ja Karlsson (1979: 285) toteavat, että ero epäsuorien kysymyslauseiden ja korrelaattottomien (ns. vapaiden) relatiivilauseiden välillä on vähäinen ja näkyy oikeastaan vain hallitsevan verbin merkityksestä. Esimerkissä 36 sivulause on tulkittavissa sekä epäsuoraksi kysymyslauseeksi että relatiivilauseeksi mutta esimerkissä 37 vain relatiivilauseeksi.

36) *Poika muisteli, mitä isoisä oli kertonut.*

37) *Hän kirjoitti muistiin, mitä hänelle kerrottiin.* (Hakulinen ja Karlsson 1979)

Keski- ja ylimmän tason kirjoitelmissa on relatiivilauseiden rinnalla käytetty paljon myös epäsuoria kysymyslauseita. On paljon sellaisia tapauksia, jotka ovat tulkittavissa sekä epäsuoriksi kysymyslauseiksi että korrelaattottomiksi eli ns. vapaiksi relatiivilauseiksi (ks. esim.38–40).

38) *Minulla on ajatus, mitä minä voisin lähettää teille lahjaksi.* (K)

39) *Tiedän mistä olet unelmoinut saat sen lahjaksi ensi viikolla.* (K)

40) *Kuitenkin minä usein ajattelen mitä olisin voinut tehdä sosiaalisesti heikommassa asemassa olevan ihmistä varten.*(K)

Esimerkeissä ensisijainen tulkinta on luultavasti epäsuora kysymyslause. Vielä vahvemmin epäsuoran kysymyslauseen tulkinnan saa seuraava esimerkki:

41) *Täydy aina ajatella toiden ihmisen, mitä hän halua ja harrasta.* (K)

²² Ilmauksen ongelmallisuus liittyy myös lukuun 4.2.2.

Esimerkissä 41 relatiivilauseetulkinta ei käy, koska päälauseessa ei ole implisiittistä korrelaattia, jonka lauseeseen voisi kuvitella. Jotta saataisiin aikaan relatiivilause, pitäisi lauseen rakennetta muokata esim. seuraavanlaisesti: *Täytyy aina ajatella toisen ihmisen parasta, sitä, mitä hän haluaa ja harrastaa.*

Relatiivilauseella on yhteisiä piirteitä komplementaatiolauseista myös ns. *että*-lauseen kanssa. Keskitasolla on ainakin yksi tapaus, jossa relatiivilause korvaa *että*-lauseen:

- 42) *Kannatta keskustella siitä ongelmasta, mistä valtiolla on liian vähän rahaa.* (K)

Esimerkki on monista syistä epäkieliopillinen. Vaikka *mistä*-pronominin korvaisi pronomilla *mihin*, ei relativointi vielääkään olisi onnistunut, koska se ei voisi viitata päälauseen korrelaattiin *ongelma*. Päälauseen ja sivulauseen välinen suhde ei ole päälauseen ja relatiivilauseen vaan päälauseen ja *että*-lauseen kaltainen. Koiviston (1994: 127) aineistossa, joka koostuu ulkomaalaisten yliopistoproskeutelijoiden suomen kielen kirjoitelmista, esiintyy melko paljon *että*-pronominin käyttöä relatiivipronominin sijaan (ks. esim. 43 ja 44).

- 43) *Kirkkossa minä kirjoitan kirjoja ja auttaa jokainen **että** tarvitsee apua.*

- 44) *Sauna on saarin keskellä, **että** on vihreä ja kaunista.* (Koivisto 1994)

Seuraava esimerkki (45) keskitasolta havainnollistaa sitä, että kirjoitelmien kompleksiset rakenteet ovat usein monitulkintaisia.

- 45) *Olen itse ison perheen äiti, **että** tiedän miten tärkeää lapsilleni järjestää vapaa-aika vietoa.* (K)

Esimerkin *että*-lauseen voisi korvata sekä relatiivilauseella (*joka tiedän...*) että adverbiaalilauseella (*joten tiedän...*). Molemmilla lauseilla on kuitenkin aivan oma merkityksensä.

3.2.2 Relatiivilauseen viittaavuus ja sijoittuminen suhteessa päälauseeseen

Keskitasolla ilmenee kaksi ongelmatyyppiä, jotka liittyvät relatiivilauseen ja päälauseen korrelaativäliseen suhteeseen. Ensimmäisessä tyyppissä relatiivilauseella ei ole korrelaattia päälauseessa eli relatiivilauseen viittaussuhde on ongelmallinen. Toisessa tyyppissä relatiivilauseetta ei ole sijoitettu heti pää-

lauseen korrelaatin jälkeen, mikä aiheuttaa sekavuutta. Viittavuusongelma esiintyy seuraavassa esimerkissä:

46) *Mistä saa lomake kenelle yhteydaan?* (K)

Relatiivilause *kenelle yhteydaan* on kahdesta syystä ongelmallinen. Jos sen tarkoitus on viitata henkilöön, sillä ei ole päälauseessa henkilötarkoitteista korrelaattia. Jos taas korrelaattina on *lomake, kenelle*-pronominin korvaisi pronomini *jolla*. Silloin virkkeen merkitys olisi 'mistä saa lomakkeen, jolla voi ottaa yhteyttä'. Jos kirjoittaja on kuitenkin tarkoittanut viitata *kenelle*-pronominilla henkilöön, ilmauksesta puuttuu osia. Kirjoittaja on saattanut tavoitella ilmausta 'mistä saa lomakkeen, ja keneen otetaan yhteyttä' tai 'mistä saa lomakkeen, jolla voi ottaa yhteyttä, ja keneen otetaan yhteyttä' tai 'mistä saa lomakkeen, josta näkyy, keneen otetaan yhteyttä'. Kirjoittaja olisi tässä tapauksessa tiivistänyt informaatiota, fuusioinut yhteen eri merkityksiä. Tiivistys on tapahtunut myös *ottaa yhteyttä johonkin*-ilmaukselle, josta on tullut *yhteyda jollekin*. Esimerkin 46 merkitystä on helppo arvailla, mutta esimerkin 47 relatiivilause jää käsittämättömäksi juuri korrelaatin puutteen vuoksi.

47) *Olen kiinnostunut terveysalan, siis sairaanhoitaja. Olen saanut teidän lomake, joka olen valmistunut.* (K)

Pääsääntöisesti relatiivilauseen paikka on heti päälauseen korrelaatin jälkeen. Kielenhuollon mukaan relatiivilause voi viitata kauempanakin lauseessa olevaan korrelaattiin, jos se viittaa edellä olevan postposition (esim. *kanssa*) pääsanaan tai jos pääsanaan liittyy tarkentava pronomini (esim. *se, sellainen*) (ks. esim. Iisa – Piehl – Oittinen 2002: 192). Seuraavat esimerkit (48 ja 49) ilmentävät relatiivilauseiden sijoittamisongelmaa päälauseen korrelaatin suhteen.

48) *Tiet on tärkeä missä ihmiset liikku.* (K)

Esimerkissä 48 relatiivistus pitäisi olla heti pääsanana *tiet* jälkeen, koska predikatiivin *tärkeä* jäljessä relatiivilauseen viittaussuhde jää hämäräksi. Kirjoittaja on tosin saattanut tarkoituksellisesti jättää relatiivilauseen virkkeen loppuun ja pyrkiä näin korostamaan relatiivilauseen ei-restriktiivisyyttä. Jos rela-

tiivilauseen sijoittaa heti pääsanan jälkeen, syntyy nimittäin helposti restriktiivisyyden vaikutelma: *Tiet, missä ihmiset liikkuvat, ovat tärkeitä*. Esimerkissä 49 syntyy kaksitulkintaisuus relatiivilauseen sijoittamisen vuoksi.

49) *Halusin liittyä yhdistyksen jäseneksi, jotta on kiinnostunut urheilut joukosta.* (K)

Sijoitettuna *jäseneksi*-sanän jälkeen relatiivilause voidaan periaatteessa tulkita sen määritteeksi, vaikka tarkoitus on luultavasti ollutkin viitata sanaan *yhdistyksen*. Jos päälauseen korrelaattia täsmentäisi definiittiseksi, relatiivilauseen sijainti ei olisi ongelmallinen: *Haluaisin liittyä sen yhdistyksen jäseneksi, joka on kiinnostunut urheilujoukoista*. Myös ylimmällä tasolla on yksi esimerkki relatiivilauseen sijoitusongelmasta:

50) *Minä olen Solki Maija ja olen erittäin kiinnostunut Teidän yhdistyksestä, tietoja josta minä sain internetin kautta.* (Y)

Kirjoittaja on liittänyt relatiivilauseen päälauseen korrelaatin *yhdistyksestä* jälkeen, mutta relatiivilauseen sisällä sanajärjestys poikkeaa normista: objekti *tietoja* on hypännyt relatiivipronominin *josta* edelle. Poikkeuksellisesta sanajärjestyksestä huolimatta ilmaus on täysin ymmärrettävä. NP:n rakenteen kannalta relatiivilauseen sijoittamisongelmissa on kyse rakenteen hajoamisesta. Jokisen (1988: 350–351) mukaan NP voi hajota mm. silloin, kun substantiivia määrittää restriktiivinen relatiivilause. Etenkin keskitason esimerkeissä NP:n hajoaminen on kuitenkin ongelmallista, koska korrelaatin ja relatiivilauseen suhde jää liian heikoksi.

3.2.3 Relatiivisanan ja relatiivisanan sijan valinta

Suomen kielen relatiivisanat ovat *joka*, *mikä* ja *kuka*. Se, minkä näistä kolmesta valitsee relatiivilauseen pronomini, ei ole aivan kielenoppijan kannalta yksinkertaista. Relatiivisanan valinnan taustalla on historiallisista syistä varsin monimutkainen säännöstö. Täsmällisten relatiivisanan valintaa kuvaavien sääntöjen esittäminen onkin oikeastaan mahdotonta: relatiivisanan valintasäännöt vaihtelevat alueittain, ajallisesti ja idiolekteittain (Pääkkönen 1988: 275). Kielenhuollolla on toki relatiivisanan valintaan oma kantansa. *Joka* on ns. perusvaihtoehto, ja *mikä* kuuluu vain tapauksiin, joissa korrelaattina on kokonai-

nen lause (*tiet ovat liukkaat, mikä viivyyttää matkaamme*), muuta kuin henkilöä tarkoittava pronomini (*se mikä*), superlatiivi (*suurin minkä olen nähnyt*), tai paikkaa tarkoittava ilmaus (*se paikka, missä*) (esim. Iisa – Piehl – Oittinen 2002: 192–193). Vahvimmin *mikä*-pronomini hallitsee Pääkkösen (1988: 276, 284) mukaan niissä tapauksissa, joissa relatiivilause viittaa indefiniittiseen, ei-henkilötarkoitteeseen korrelaattiin tai koko lauseeseen. *Mikä* viittaa tyypillisesti epämääräisempään ja *joka* selkeästi hahmottuneeseen korrelaattiin.

Relatiivisanoista ns. K-sana (*kuka, kenen ketä* jne.) on harvinainen kirjoitetussa yleiskielessä. Se esiintyy yleensä vain indefiniittisessä, esiasemaisessa relatiivilauseessa (*Kuka tietää, tulkoon kertomaan*). Varsinaisista relatiivipronominin tehtävistä vastaavatkin suomen kielessä *joka*- ja *mikä*-sanat. (Pääkkönen 1988: 276.)

Kirjoitelmissa relatiivisanan valinta on ongelmallisinta keskitasolla. Perustasolla relatiivilauseita on vielä niin vähän, ettei niissä ole näkyvissä relatiivisanan valintaongelmia, ja ylimmällä tasolla relatiivisanan valinta taas on jo selvästi paremmin hallinnassa. Ongelmattomasti *mikä*ä käytetään kirjoitelmissa silloin, kun viitataan koko lauseeseen (ks. esim. 51) tai paikkoihin²³ (ks. esim. 52):

51) *Saan tehdä lopputyö työssäkin, mikä on tosi hyvä juttu mulle.* (K)

52) *Meillä on nyt parveke, missä minä olen juonut kahvia joka iltapäivä!* (P)

Ongelmallisempia ovat tapaukset, joissa *missä* viittaa seuraavanlaisiin korrelaatteihin:

53) *Pitää enemmän kehittää verkosto, missä on lasten ja nuorten ihmisen harrastuksi.* (K)

54) *Hanna piti oikein meille puhunkin, missä hän muisteli vielä opiskeluaikoja.* (K)

55) *Sain sinulta kirjen, missä sinä kerrot häistasi. Mutta ikävä että en voi tulla häillette, koska nykyään olen sairaalla.* (K)

Verkosto, puhe ja *kirje* eivät ole samalla tavalla konkreettisia paikkoja kuin vaikkapa *parveke* (ks. esim.52). Tällaisissa tapauksissa kirjakieli on perinteisesti suosinut *joka*-pronominia. Etenkin keskitason kirjoitelmissa näyttää siltä, että *joka*-pronomini on antanut tilaa *mikä*-pronominille. Tämä johtunee ainakin osittain puhekielen vaikutuksesta. Esimerkiksi Jyväskylän seudun puhekielessä *mikä* on todis-

²³ Paikan käsite on ongelmallinen. Tässä tarkoitan ”paikalla” sellaisia kohteita ulkomaailmassa, joissa ihminen voi ”olla”.

tettavasti alkanut korvata *jokaa* (ks. Mielikäinen 1986)²⁴. *Missä* tekeekin esimerkkien 53–55 lauseista puhekielenomaisempia kuin *jossa* tekisi. Puhekielen vaikutus näkyy varsin selkeästi myös esimerkeissä 56 ja 57:

- 56) *Miksi ihmisten pitää aina valittaa asioista, **mitä** ne itse ei harrastaa ja näin vähätellää toisille ihmisille tärkeitä arvoja.* (K)
- 57) *Lisää lapsia saa koulusta vihkoja, kirjoja ja muita tavaroita **mitä** hänelle tarvitse.*(K)

Esimerkeissä 56 ja 57 kirjoittaja on saattanut pyrkiä (tietoisesti tai tiedostamatta) epämääräistämään sanottavaansa: halutaan puhua yleisesti *asioista* ja *muista tavaroista*. *Mikä*-pronominin käyttö kuitenkin tekee etenkin esimerkin 56 relatiivilauseesta puhekielisen. Esimerkissä 57 *mikä* on helpommin ymmärrettävissä: luettelomainen lista tarvittavista asioista tekee korrelaatista rajaamattoman ja epämääräisen. Mielikäisen (1986) mukaan *mikä*-pronominin valinta liittyy usein sosiaalisesti vapaampiin kielenkäyttötilanteisiin, *joka* sen sijaan muodollisempiin ja virallisempiin. Mielikäinen (1986: 124) pitää *mikän* yleistymisen syynä puhekielen ”hataruutta”. Puhekieli ei kuitenkaan nähdäkseni ole sen ”hatarampi” kuin kirjakielikään – kyse on pikemmin siitä, että puhutulla kielellä on omanlaisensa järjestelmällisyys.

Keskitasolla huomattavaa on myös *kuka*-sanana kirjakielen normeista poikkeava käyttö (ks. esim. 58–61).

- 58) *ja henkilö **kuka** tekee jokapäivästä töitä, esimerkiksi vaikka laitosapulaisena tule saama vaan 300 euro enemmän.* (K)
- 59) *Olen sama mieltä, ihmiselle, **kuka** eivät käytä k. palveluja, ei varmaan tarkea, miten elävät ”nuorisso” ja lapset.* (K)
- 60) *Valtio pita louta raha ja rakenta teateri ja maksa palkat keikelle **kuka** siellä töitä, koska se ihminen **kuka** kiinnosta kaikki se juttut (ooppera, teateri), hän maksa verrot joka kuukausi ja hanella on oikeus menna oopperaan.* (K)
- 61) *Mun mielestäni se, on totta, tämä sanovat ihmiset **kuka** itse eivät käytä oopperaa tai teateria.* (K)

²⁴ Sekä *mikän* että *kukan* käytössä kyse voi olla myös paikallisesta murteellisuudesta.

Kukan käyttö kirjoitelmissa *jokan* sijaan voi johtua puhekielen vaikutuksesta. Samalla kun *mikä* vie puhekielessä alaa *jokalta*, yleistyy vastaavasti *kukan* käyttö viitattaessa henkilökorrelaattiin. Tämä taas voi heijastua kirjoitettuun kieleen. (Mielikäinen 1986: 117.) Puhekielistä käyttöä kuvastaa seuraava esimerkki (62)).

- 62) *Kansan edustajat ja ihmiset ketä järjestä kunnan ja kansa elämän voisivat aloitta kerata mielipidet lehlien kautta, tai tekstiviestillä, ilmoitamassa televisiossa ja radiossa aihen ja osoiten.* (K)

Kukan käyttö kirjoitelmissa – ja laajemmin myös puhekielessä – saattaa liittyä interrogaatiivien indefiniittisyyteen. *Kukan* käyttö *jokan* sijaan voi olla analogia siitä, että *mikää* käytetään viittaamaan indefiniittiseen korrelaattiin. Kirjoittajat saattavat siis pyrkiä epämääräistämään sanottavaansa käyttämällä *kukaa* henkilötarkoitteisen korrelaatin kohdalla. Edellisten esimerkkien 58–61 *kuka* voidaan tulkita myös tällaisen ”epämääräistyspyrkimyksen” kautta. Toisaalta esimerkissä 63 kyseessä on selvästi rajautunut henkilötarkoitteinen korrelaatti:

- 63) *Onneksi olkoon! Toivon sinulle että sinä olisit onnellinen sen miehen kanssa, kuka tulee sinun aviomieheksesi!* (K)

Kukan käyttö voi selittyä myös kysymyssanojen ja relatiivipronominien semanttisella läheisyydellä. Relatiivilause ja epäsuora kysymyslause ovat semanttisesti lähellä toisiaan (ks. luku 3.2.2). Tämä läheisyys näkyy myös kielen kehityksessä: interrogatiiveista kehittyy helposti relatiivisanoja, kuten suomen kielessäkin on käynyt (*mikä, kuka*)²⁵. Maailman kielissä yleensäkin on tavallista, että interrogatiivipronomit toimivat relatiivipronomineina (ks. Keenan 1985: 145–155). Esimerkiksi englannin kielessä kysymyssanaa *who* käytetään relatiivipronomina viittaamaan henkilötarkoitteiseen korrelaattiin. *Kukan* käyttö voikin olla suoraa lainaa äidinkielestä tai jostakin muusta kirjoittajan tuntemasta kielestä²⁶.

Ylimmällä tasolla relatiivisanan valinta on aiheuttanut ongelmia vain seuraavissa tapauksissa (ks. esim. 64–66):

²⁵ Suojanen (1971: 86) esittää, että interrogatiivien kehitys relatiivipronomineiksi johtuu niiden indefiniittisyydestä, ei siinänsä interrogatiivisuudesta.

²⁶ Tästä ns. transfer-ilmioistä ks. esim. Ellis 1995.

- 64) *Työntekijöille ja esimiehille on järjestettävä yhteisiä keskusteluja, **missä** he voivat suunnitella yhdessä selkeitä ja realistisia tavoitteita.* (Y)
- 65) *Tätä ei saa muuttaa nykyisessä valtiossa Venäjällä, koska ihmiset tottuvat uskoa kaikkiin **jota** valtio lupaa.* (Y)
- 66) *Olen hyvin aktiivinen ja ylensä minulla ideoita **mitkä** hulaisin jakaa teidän kansa.* (Y)

Esimerkissä 64 on kyse samantapaisesta asiasta kuin esimerkeissä 53–55: korrelaattiin (*keskustelu*) viitataan konkreettisen paikan tavoin. Keskustelusta tulee ikään kuin abstrakti, epämääräinen ”paikka” sen sijaan, että viitattaisiin tiettyihin, rajattuihin tapahtumiin, keskustelutilanteisiin. Esimerkissä 65 *jokaa* on käytetty *mikä*-sanana sijaan selvästi yleisen kielitajun vastaisesti. Esimerkistä huomaa, että *mikä*-sanana käyttö liittyy vahvasti juuri tällaisiin tapauksiin: ei-henkilöön viittaavassa relatiivikonstruktiossa *mikän* käyttö on hallitseva (ks. Pääkkönen 1988: 276). Esimerkissä 66 taas voi kyse olla tarkoituksellisesta epämääräistämisestä – ehkä kirjoittaja ei ole halunnut tarkentaa, mitkä hänen kyseiset *ideansa* ovat.

Relatiivisanan valintaan liittyy morfologisella tasolla myös relatiivisanan sijan valinta. Virheellinen sijanvalinta voi tehdä relatiivilauseesta vaikeasti ymmärrettävän tai aiheuttaa monitulkintaisuutta. Vaikuttaa siltä, että relativointi syntaktisen kompleksistamisen keinona otetaan käyttöön ennen kuin suomen kielen sija- ja lukujärjestelmä on lähellekään hallinnassa. Perustasolla relatiivisanan sija on usein nominatiivi (kolme tapausta viidestä), vaikka sen kuuluisi olla objektina taipuneessa sijassa (ks. esim. 67).

- 67) *Hotelli **joka olen varannut** oli liian kallis ja ruokaa ei ollut hyvä.* (P)

Myös keskitasolla nominatiivi- ja yksikkömuotoinen *joka* ja *mikä* toimivat jonkinlaisina ”peruspronomineina” (kahdeksan tapausta 19:stä), joita ei taivuteta (ks. esim. 68).

- 68) *Nyt minä lähetän sinulle pieni lahja, **joka teen itse**.* (K)

Esimerkissä 68 objektin sijan valinta ei ole hallinnassa päälauseessa, joten se ei ole hallinnassa relatiivilauseessakaan. Sen sijaan esimerkissä 69 on luultavasti pyritty taivuttamaan päälauseen objekti, mutta relatiivilauseessa ei. Tuloksena on, että taivutus ja taivuttamattomuus menevät juuri väärin päin.

- 69) *Minun mielestäni jokaiselle ihmiselle on tärkeä sen, mikä hän itse käyttää.* (K)

Relatiivipronominin sija on siis sekä perus- että keskitasoilla useimmiten nominatiivi, silloin kun pronomi on relatiivilauseessa objektina ja vaatisi objektin sijan. Nominatiivi on kuitenkin tyypillinen subjektin sija. Voidaan ajatella, että pyrkimys aloittaa relatiivilause nominatiivimuotoisella relatiivilauseella tukee Keenanin ja Comrien (1975) relativointihierarkiaa (ks. luku 3.3), jonka mukaan ensisijaisinta ja helpointa on relatiivistaa subjekti. Objektin relativointi ei vielä perus- ja keskitasoilla sijanvalinnan kannalta suju.

Ylimmällä tasolla sija- ja lukutaivutusongelmia on enää vähän. Ylimmällä tasolla relatiivilauseen muodostaminen hallitaankin jo hyvin eivätkä vähäiset sija- tai lukuvirheet juurikaan aiheuta ymmärtämisiongelmiä (ks. esim. 70).

- 70) *Minä olen sopiva työhön, koska siinä tarvitaan kokemukseni, taitoni ja kiinnostukseni, jota minä omistan.* (Y)

3.3 Eri lauseenjäsenten relativointi

Tässä luvussa tarkastelen aineistoni relatiivilauseiden kehitystä niiden syntaktisen rakenteen kannalta: mitä päälauseen ja relatiivilauseen lauseenjäsentiä relativoidaan. Tarkastelen relatiivilauseiden kehittymistä kahdelta kannalta: ensinnäkin sitä, mikä on päälauseen korrelaatin syntaktinen asema päälauseessa (ks. esim. 71) ja toiseksi sitä, mikä on relatiivistetun NP:n (relatiivipronominin) asema relatiivilauseessa (ks. esim. 72)²⁷.

- 71) *Olisi oikein hyvää, jos vanhoille ihmisille olisi perustettu enemmän sellaisia paikkoja, joissa he voisivat viedä vapaa aikaa tavata muihin ihmisiin.* (K)
- 72) *Ilman koulutuksen me emme voi saada ammatti, ja sen jälkeen kaikki palvelut, jotka me tarvitsemme elämässä.* (K)

²⁷ Tällä tavalla relatiivilauseiden kehittymistä on tutkinut myös mm. Romaine (1985), jonka tutkimuskohteena olivat 6–10-vuotiaat englanninkieliset lapset. Ensimmäistä parametria (ks. esim. 71)) Romaine kutsuu upotteisuudeksi (embeddedness) ja toista (ks. esim. 72)) fokukseksi (focus). Romaine nimittää näitä relativointistrategioiksi.

Esimerkissä 71 päälauseen korrelaatin syntaktinen asema on objekti, ja esimerkissä 72 relativoidun NP:n asema on objekti.

Päälauseen korrelaatin relativoinnilla on yhteys siihen, onko relatiivilause verbin etinen vai jälkeinen. Esimerkiksi Romainen (1985) tutkimassa englannin kielessä päälauseen subjektin relatiivointi tuottaa aina verbin etisen relatiivilauseen. Suomen kielessä näin ei aina kuitenkaan ole: SVO-sanajärjestys ei suomessa ole yhtä kiinteä. Myös subjektin (kuten myös objektin) määrittely on joissakin lausetyypeissä ongelmallista.

Etisiin relatiivilauseisiin – olivatpa ne upotuksia subjektiin tai eivät – liittyy monenlaisia ongelmia kielen kehityksen kannalta²⁸. Verbin etiset relatiivilauseet ovat lapsille vaikeita normaalissa, varhaisessa kielenkehitysvaiheessa (esim. Bowerman 1973), mutta ne voivat aiheuttaa ongelmia vielä 10-vuotiaallekin (Niemi 2001: 108, viittaa Niemeen ja Häggiin 1999). Verbin etisten relatiivilauseiden vaikeus johtuu siitä, että niitä on vaikea prosessoida, koska verbin etinen relatiivilause katkaisee päälauseen tulkintaprosessin, häiritsee sitä (Niemi 2001: 109, viittaa Beveriin 1970). Verbin etisten relatiivilauseiden prosessointiongelmia liittyynevä laajemmin siihen, että suomen kielessä subjektin ja finiitiverbin sidon on erittäin kiinteä. Helasvuon (2001) tutkimuksen mukaan subjektin ja finiitin kiinteys näkyy paitsi sanajärjestyksen kiinteydessä (SVO) myös puheen intonaatiossa: subjekti ja finiitiverbi ovat lähes aina samassa intonaatioyksikössä, selvästi useammin kuin finiitiverbi ja objekti. Erityisen kiinteä sidon on 1. ja 2. persoonan ja verbin välillä – 3. persoonassa on enemmän variaatiota. (Mts. 81, 148.)

Verbin etiset relatiivilauseet näyttäisivät aiheuttavan prosessointiongelmia myös toista kieltä oppiville. Aineistossani on perus- ja keskitasoilla havaittavissa joitakin etisten relatiivilauseiden prosessointiongelmia. Vaikuttaa siltä, että verbin etisyys häiritsee ainakin oikean sijan ja luvun valintaa. Perustasolla kaikkiin verbin etisiin relatiivilauseisiin tulee nominatiivimuotoinen *joka*:

73) *Ystävää, joka en nähnyt pari vuotta tulee, ja vähän aikana.* (P)

74) *Hotelli joka olen varannut oli liian kallis ja ruokaa ei ollut hyvä.* (P)

²⁸ Relatiivilauseiden oppimiseen liittyy jo ensimmäisen kielen kohdalla monenlaisia ongelmia. Niemi (2001) on tutkinut sitä, miten ruotsinkieliset yksi- ja kaksikieliset sekä kielenkehityshäiriöiset lapset oppivat muodostamaan relatiivilauseita. Tutkimustulosten mukaan relatiivilauseet opitaan hallitsemaan täysin vasta varsin myöhäisessä iässä: sekä yksi- että kaksikielisillä lapsilla oikealle haarovat (verbin jälkeiset) relatiivilauseet kehittyvät vielä 8–10 vuoden iässä (mts. 113–114). Niemi viittaa myös Håkanssoniin ja Hanssoniin (2000), joiden mukaan normaalissa kielenkehityksessä relatiivilauseet opitaan kuitenkin jo 3–5 vuoden iässä.

On huomattava, että perus- ja keskitasoilla sijanvalinta horjuu varsin paljon muutenkin, joten relatiivipronominin väärä sijanvalinta ei välttämättä johdu siitä, että relatiivilause on verbin edellä ja katkaisee lineaarisen prosessoinnin. Tosin se ei myöskään luultavasti helpota sitä, koska päälauseen prosessoinnin välissä on pystyttävä prosessoimaan relatiivilauseen sisäiset lauseenjäsenet: mikä on subjekti, predikaatti, adverbiaali ja objekti. Etenkin objektin hahmottaminen relatiivilauseen alkuun – relatiivipronominiksi – tuottaa vaikeuksia (ks. esim. 75 ja 76):

75) *Ihmiset, joka harrasta sellaisia asioita voi itse ottaa kaikki kustannukset.* (K)

76) *Tärkeä asia joka minä tiedän on se että valtio pitää luoda työpaikkoja ja antaa tilaisuus ihmisille tekemään töitä.* (K)

Esimerkissä 75 häiriytyy luvun ja esimerkissä 76 sijan valinta.

Voidaan ajatella, että relatiivipronominin nominatiivihakaisuus tukee Keenanin ja Comrien (1975) ovat relativointihierarkia²⁹ (ks. kuvio 2).

Kuvio 2: Relativointihierarkia

Subjekti > suora objekti > epäsuora objekti > obliikvi > genetiivi (t. omistaja) > vertailun kohde

Hierarkia kuvaa NP:iden saavutettavuutta (noun phrase accessibility), eli sitä, mitä lauseenjäseniä maailman kielissä on mahdollista relativoida. Suomen kielessähän mikä tahansa lauseenjäsen voi joutua relativoinnin kohteeksi. Tällainen vapaus ei kuitenkaan vallitse kaikissa kielissä. Tutkittuaan n. 50 maailman eri kieltä Keenan ja Comrie (mt.) tulivat siihen tulokseen, että kielet vaihtelevat sen suhteen, mitä lauseenjäseniä niissä voidaan relativoida, mutta tämä vaihtelu ei ole sattumanvaraista. Edellä kuvatun hierarkian mukaan maailman kielissä ensisijaista on subjektin relativointi, sen jälkeen suoran ja epäsuoran objektin, obliikvin, omistajan ja viimeisenä vertailun kohteen relativointi. Jos hierarkiassa alempana oleva yksikkö voidaan relativoida, niin myös ylempänä oleva voidaan, mutta ei päinvastoin. (mts. 6–8). Se, että subjekti usein on tunnusmerkittömässä sijassa, tekee subjektin relativoinnista helpomman kuin objektin tai muiden tunnusmerkkisten lauseenjäsenten. Aineistossani nominatiivi on kes-

²⁹ Relativointihierarkialle on tosin löydetty niin paljon vasta-argumentteja, ettei sitä enää pidetä yleispätevänä.

kitasolla lähes aina myös objektin sija, olipa relatiivilause verbin etinen tai verbin jälkeinen (nominatiivihakuisuudesta ks. myös luku 3.2.3).

Verbin etisissä relatiivilauseissa esiintyy sija- ja lukuvirheiden lisäksi myös usein K-sanainen pronomini (relatiivisanan valinnasta ks. myös luku 3.2.1):

- 77) *Olen sama mieltä, ihmiselle, **kuka** eivät käytä k. palveluja, ei varman tarkea, miten elävät ”nuorisso” ja lapset.* (K)
- 78) *ja henkilö **kuka** tekee jokapäivävasta töitä, esimerkiksi vaikka laitosapulaisena tule saama vaan 300 euro enemmän.* (K)

Lisäksi seuraavasta esimerkistä voi huomata, että etinen relatiivilause on häirinnyt päälauseen muodostusta: eksistentiaalilause keskeytyy relatiivilauseella ja jää vajaaksi lauseeksi, josta puuttuu *olla*-verbi ja paikan (*kaupunki*) sijataivutus.

- 79) *Kaupunki, missä minä asun, liian vähän paikat, missä lapset voivat harrastuksevat musiikista.* (K)

Verbin etiset relatiivilauseet lienevät suhteellisen harvinaisia sekä puhutussa että kirjoitetussa kielessä. Helasvuon (1988) puhutun kielen aineistossa relatiivilauseet ovat yleensä verbin jälkeisiä; myös Hakulisen, Karlssonin ja Vilkun (1980: 116) kirjoitetun kielen aineistossa verbin etisiä relatiivilauseita on niukasti. Myös omassa aineistossani verbin etiset relatiivilauseet ovat vähemmistönä. Perustasolla verbin etisiä relatiivilauseita on kaikista relatiivilauseista 13,6 % ja jälkeisiä 86,4 %. Keskitasolla etisiä on 11,9 % ja jälkeisiä 88,1 % ja ylimmällä tasolla vastaavat luvut ovat 11 % ja 89 %. Etisten relatiivilauseiden käyttö ei siis yleisty kielitaidon kohetessa. Hieman yllättävää on, että niiden käyttö kuitenkin hivenen vähenee. Verbin etisyys ei siis ole sillä tavalla suomen kielen oppijoille ongelmallinen, että se estäisi niiden muodostamista jo kielitaidon alkuvaiheessa.

S2-oppijoiden kirjoitelmissa esiintyy kaikilla tasoilla runsaasti sellaisten lauseenjäsenten relativointia, joita ei voi selkeästi luokitella johonkin kategoriaan. Määrittelyongelmia tuottavat omistulauseen omistettava (ks. esim. 80) sekä tilalauseen (ks. esim. 81) ja eksistentiaalilauseen (ks. esim. 82) ”olijat”, koska niissä on sekä subjektin että objektin ominaisuuksia, mutta niitä ei voi aukottomasti nimetä kummaksikaan.

- 80) *Kaikilla on omia harrastuksia tai asioita joista on omaa mieltä.* (K)
 81) *On ihmiset, jotka ei saavat tehdä kaikki kotona.* (K)
 82) *Kaikissa maassa on ihmiset, jotka menevät kuntosaliin, uimaan, voimistelumaan...*(K)

Olenkin nimennyt nämä lauseenjäsenet omistettaviksi ja olijoiksi (O/O). Omistettavat ja olijat ovat suomen kielessä usein SVO-sananjärjestyksen mukaan objektin paikalla verbin jälkeen. Olen luokitellut oman aineistoni lauseenjäsenet niin, että nämä omistettavat ja olijat muodostavat oman ryhmänsä. Olen myös erottanut obliikvin ja adverbiaalinen toisistaan³⁰.

Perustason kirjoitelmissa eniten on relativoitu päälauseen (eksistentiaali-, omistus- tai tilalauseen) omistettavina ja olijoina (O/O) toimivia lauseenjäseniä (45 %). Subjektien, objektien ja adverbiaalinen tai obliikvien relativointi ovat lähes tasoissa (20, 15 ja 15 %). (Ks. taulukko 4.)

Taulukko 4. Perustason relativoitujen NP:iden (N=20) syntaktiset asemat päälauseessa³¹

Subjekti	Objekti	”O/O”	Obliikvi	Adverbiaali	Predikatiivi
N 4	3	9	1	2	1
% 20	15	45	5	10	5

Tosin aineisto tällä tasolla on vielä niin pieni (vain 20 relatiivilauseetta), että prosenttilukuja ei voi pitää luotettavina. Joka tapauksessa näyttää siltä, että suomen eksistentiaali- omistus- ja tilalauseen olijoita ja omistettavia ryhdytään jo varhain relativoidaan. Jos nämä O/O-lauseenjäsenet määriteltäisiin perinteisen kieliopin mukaisesti subjekteiksi, hallitsisi subjektin relativointi (65 %), jos taas objekteiksi, hallitsisi objektin relativointi (60 %).

Relatiivipronominin syntaktinen asema jakaantuu perustasolla tasaisesti subjektin, objektin ja adverbiaalinen kesken (27,8 %) (ks. taulukko 5).

³⁰ Tosin rajanveto myös näiden kahden kategorian välillä on tulkinnanvarainen.

³¹ Tämä vastaa Romainen (1985) ensimmäistä parametria, upotteisuutta (embeddedness). (Ks. esim. 71.)

Taulukko 5: Perustason relatiivipronominien (N=19) syntaktiset asemat relatiivilauseessa³²

Subjekti	Objekti	Obliikvi	Adverbiaali
N 5	5	3	5
% 27,8	27,8	16,7	27,8

Perustasolla yleisin yhdistelmä relatiivistetun NP:n ja relatiivipronominin aseman suhteen on siis ”O/O” – subjekti(S)/objekti(O)/adverbiaali(A). Tulkinnasta riippuen se voisi olla myös S – S/O/A tai O – S/O/A, tai sitten S – A tai O – A, jos adverbiaalit ja obliikvit määriteltäisiin samaan kategoriaan. Perustasolla on niin paljon tulkinnanvaraisuutta, ettei relativointistrategioista voi tehdä selviä tulkintoja.

Keskitasolla yleisintä on päälauseen objektin relativointi (37,5 %). Subjekteja (17,9 %), adverbiaaleja (14,3 %), predikaatiiveja (12,5 %), omistettavia ja olijoita (10,7 %) sekä obliikveja (7,1 %) on relativoitu selvästi vähemmän. (Ks. taulukko 6.)

Taulukko 6: Keskitason relativoitujen NP:iden (N=56) syntaktinen asema päälauseessa

Subjekti	Objekti	”O/O”	Obliikvi	Adverbiaali	Predikaatiivi
N 10	21	6	4	8	7
% 17,9	37,5	10,7	7,1	14,3	12,5

Myös relatiivilauseessa relatiivipronomini on yleisimmin objekti (30,5 %), vaikka subjekteja (28,8 %) ja adverbiaaleja (27,1 %) onkin lähes yhtä paljon (ks. taulukko 7).

Taulukko 7: Keskitason relatiivipronominien (N=59) syntaktinen asema relatiivilauseessa

Subjekti	Objekti	Obliikvi	Adverbiaali
N 17	18	8	16
% 28,8	30,5	14,3	27,1

Yleisin yhdistelmä keskitasolla onkin O – O, tai O – A, jos adverbiaalit ja obliikvit tulkittaisiin samaan kategoriaan kuuluviksi.

³² Tämä vastaa Romainen (1985) toista parametria, fokusta (focus). (Ks. esim. 72.)

Ylimmällä tasolla yleisintä on relativoida päälauseen objekti (40,8 %) (ks. taulukko 8).

Taulukko 8: Ylimmän tason relativoitujen NP:iden (N=71) syntaktinen asema päälauseessa

Subjekti	Objekti	”O/O”	Obliikvi	Adverbiaali	Predikatiivi
N 8	29	11	8	27	1
% 11,3	40,8	15,5	11,3	38,0	1,4

Relatiivipronominin syntaktinen asema ylimmällä tasolla on yleisimmin adverbiaali (40,3 %). Tavallisin yhdistelmä on siis O – A. Jos adverbiaali ja obliikvi tulkittaisiin samaan kategoriaan, olisi sen osuus jopa 54,6 %.

Taulukko 9: Ylimmän tason relatiivipronominien (N=67) syntaktinen asema relatiivilauseessa

Subjekti	Objekti	Obliikvi	Adverbiaali
N 23	7	10	27
% 34,3	10,4	14,3	40,3

Aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna nämä tulokset myötäilevät eniten Romainen (1985) tutkimustuloksia; sen sijaan relativointihierarkia ei toteudu puhtaasti. Romainen (mt.) aineistossa eniten on relativoitu päälauseen objektina olevia NP:itä. Tämä ei kuitenkaan täysin vastaa Keenanin ja Comrien (1975) relativointihierarkiaa, jonka mukaan subjektin asemassa olevia NP:itä on kaikkein helpoin relativoida. Helasvuon (1988) puhutun kielen aineisto sen sijaan noudattelee relativointihierarkiaa: Helasvuon aineistossa on eniten sellaisia relativointeja, joissa sekä korrelaatti että relatiivipronomini ovat omissa lauseissaan subjekteina (mts. 102).

Taulukkoja vertailemalla huomaa, että relativointistrategioissa tapahtuu selviä muutoksia eri tasojen välillä. Perustasolla sekä päälauseen korrelaatin että relatiivipronominin syntaktiset asemat jakautuvat melko tasaisesti eri lauseenjäsenten kesken. Keskitasolla päälauseen objektin relativointi yleistyy ja subjektin vähenee. Relatiivipronominien syntaktiset asemat ovat kuitenkin vielä keskitasolla tasaisesti jakautuneet. Ylimmällä tasolla päälauseen objektin relativointi on vahvistunut entisestään samalla kun subjektin relativointi on heikentynyt. Relatiivipronominin syntaktiset asemat muuttuvat keski- ja ylimmän tason välillä siten, että subjektin relativointi yleistyy selvästi, kun taas objektin rela-

tivointi vähentyy. Subjekti ja objekti siis tavallaan vaihtavat paikkaa. Huomattavaa on myös se, että adverbiaalin relativointi säilyy koko ajan yleisenä, ja jos adverbiaali ja obliikvi tulkittaisiin samaan kategoriaan, olisi sen relativointi kaikilla tasoilla yleisintä.

Aineistossani perus- ja keskitasoilla relatiivipronomini on relatiivilauseessa siis usein objekti (27,8 % ja 30,5 %). Tämä on erikoista Helasvuon (1988) aineistoon verrattuna. Helasvuolla (1988: 103–104) relatiivipronomini on useimmiten subjekti, sitten adverbiaali, ja harvinaisin on objekti. Objektin harvinaisuutta aineistossaan Helasvuon perustelee sillä, että lauseen alussa objekti on suomen kielessä yleensä tunnusmerkkinen. Objekti tavallisesti esiintyy lauseen lopussa, uutisarvoisen informaation fokuksessa. Kun se siirretään lauseen alkuun, tulee siitä tunnusmerkkinen. Tällaiset objektin relativoinnit eivät kuitenkaan ole aineistossani ongelmattomia: objektin relativointi aiheuttaa sijan- ja luvunvalintaongelmia, mikä tuli ilmi verbin etisten relatiivilauseiden kohdalla (ks. myös luku 4.2.1).

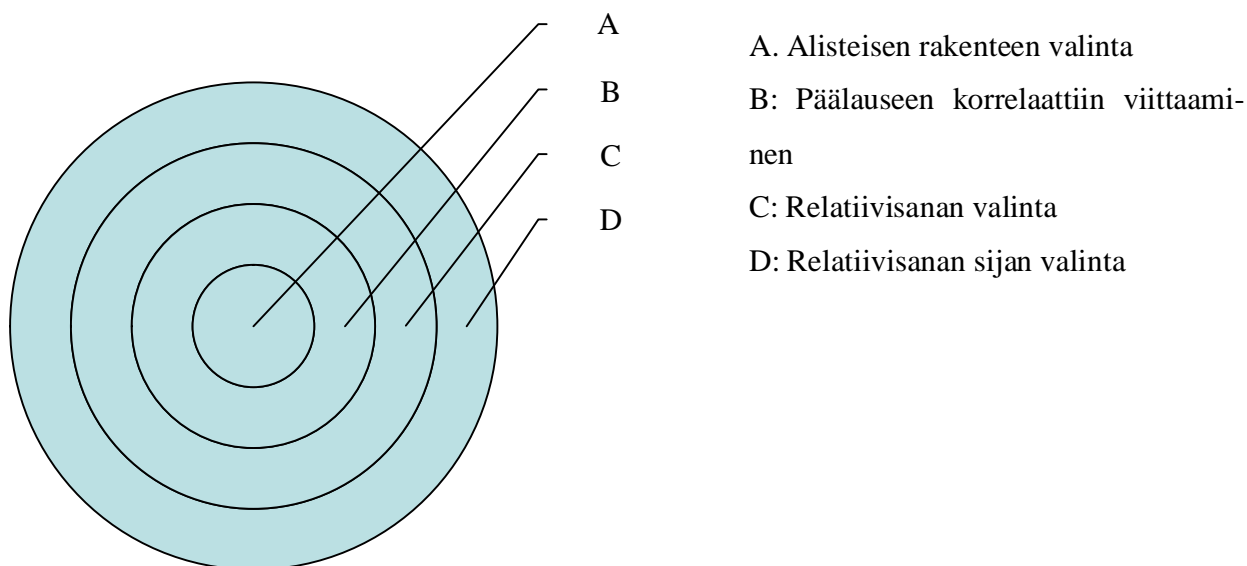
Kielitaidon kehittyessä yleistyy aineistoni perusteella päälauseen objektin ja relatiivilauseen subjektin relativointi. Tämä kehitys vastaa pääosin Romainen (1985) tutkimustuloksia ensimmäisen kielen oppimisen kohdalta. Romainen aineistossa 6-vuotiaat tuottivat eniten yhdistelmää O – O, 8-vuotiaat yhdistelmää O – S ja 10-vuotiaat vielä selvemmin yhdistelmää O – S. Romainen (mas. 21) mukaan tällainen objektin relativointi on subjektin relativointia helpompaa, koska se edellyttää ainoastaan parataktista rinnastusta eikä lauseen lisäystä toisen sisään eli upotusta. Lasten relativointistrategioissa on havaittavissa selvä kehitys lauseiden peräkkäisestä yhdistämisestä upotukseen (mas. 31). Toisen kielen oppiminen eroaa tässä kuitenkin äidinkielen oppimisesta. Aineistossani ei tällaista kehitystä ole ainakaan selvästi osoitettavissa.

3.4 Yhteenveto

Relatiivilauseiden kehittyminen kirjoitelmissa näkyy relatiivilauseiden määrällisenä lisääntymisenä: relatiivilauseen käyttö kirjoitelmissa lisääntyy reilusti perustasolta keskitasolle. Perustasolla relatiivilauseiden määrä on 25 ja osuus lauseista 1,1 %, kun samat luvut keskitasolla ovat 60 ja 2,9 %. Ylimmällä tasolla relatiivilauseiden määrä on 74 ja osuus lauseista 2,7 %.

Samalla kun relatiivilauseiden määrä lisääntyy, muuttuvat relatiivilauseiden muodostamiseen liittyvät ongelmat. Seuraava kuvio (ks. kuvio 2) havainnollistaa relatiivilauseen muodostamisongelmien kerroksellisuutta.

Kuvio 2. Relatiivilauseen muodostaminen

Relatiivilauseen muodostaminen vaatii monentasoisia taitoja: on tiedettävä, milloin relatiivilause valitaan alisteisten rakenteiden joukosta eli mikä on relatiivilauseen tyypillinen funktio alisteisten rakenteiden joukossa (A), miten relatiivilause rakennetaan suhteessa päälauseeseen eli miten relatiivilauseella viitataan päälauseen korrelaattiin (B), mikä relatiivisana valitaan relatiivipronominiksi (C) ja miten sitä taivutetaan syntaktisen asemansa mukaan (D). Jotta relatiivilause olisi relatiivilause, on sen ensisijaisesti siis täytettävä relatiivilauseen funktio. Relatiivilauseen on myös aina viitattava johonkin. Jos nämä kaksi ensimmäistä ”vaihetta” ovat oikein, ei relatiivisanan tai relatiivisanan sijan valinta enää tee relatiivilauseetta ”ei-relatiivilauseeksi”. Niihin liittyvissä ongelmissa kyse on kirjakielen normien tai oikeakielisyyden rikkoutumisesta.

Ydinongelma relatiivilauseiden muodostamisessa on siis relatiivilauseen suhde muihin alisteisiin rakenteisiin. Yhdyn siihen E. Itkosen (2001: 350) toteamukseen, että alisteisten rakenteiden välille on mahdotonta vetää selviä rajoja – etenkin oppijan kielessä. Kielenkehityksen alkuvaiheessa, perustasolla, relatiivilauseen voi korvata myös rinnastus; muutoin relatiivilause kehittyy limittyneenä muihin alisteisiin rakenteisiin. Perus- ja keskitasolla relatiivilauseetta ja päälausetta yhdistävä elementti

jätetään joskus pois niin, että lauseiden välinen suhde jää tulkinnan kannalta avoimeksi. Keskitasolla tyypillistä on relatiivilauseen niin tiivis yhteys epäsuoraan kysymyslauseeseen, että näitä kahta rakennetta on usein vaikea erottaa toisistaan. Ylimmällä tasolla alisteiset rakenteet erottuvat kuitenkin selkeämmin toisistaan.

Relatiivilauseen suhde päälauseen korrelaattiin on ajankohtainen ongelma lähinnä keskitasolla; ylimmällä tasolla tällaista ”rakennusongelmaa” ei enää esiinny. Relatiivilauseen käyttö vaatii substantiivilausekkeen hahmottamista määritteidensä kanssa yhdeksi kokonaisuudeksi.

Relatiivisanan valinnan ongelmat liittynevät suurelta osin puhe- ja kirjakielen väliseen rajankäyntiin. Kirjoitelmissa käytetään *joka*-pronominin sijaan runsaasti *kuka*- ja *mikä*-pronomineja, myös silloin, kun kirjoitetun kielen normi ohjaisi *joka*-pronominin käyttöön. Relatiivisanan valinnan suhteen S2-kirjoittajat muistuttavatkin äidinkielistä kirjoittajia, joille puhe- ja kirjoitetun kielen välisen eron hahmottaminen tuottaa yhtä lailla vaikeuksia³³. Relatiivisanan valinnan kohdalla törmätään siihen, että tekstien ”virheet” eivät aina välttämättä ole kielen rakenteellisia puutteita. Kuten Tamanen (2002: 104–105) toteaa, oppijan tekemistä virheistä ei ole aina helppo päätellä, mikä johtuu toisen kielen oppimisesta ja mikä kirjoitetun kielimuodon normin rikkomisesta. Olennaisia ovat Tamasen mukaan myös muun muassa ns. tyyliin, eri tekstityyppien funktioiden ja diskurssien hallintaan liittyvät ongelmat. Relatiivisanan valintaa keskitasolla näyttäisikin ohjaavan ainakin osittain puhekieli (puhekielen ”tyyli” tai ”diskurssi”).

Puhekielen vaikutuksen lisäksi *kukan* ja *mikän* käytössä voi olla kyse myös siitä, että kirjoittaja pyrkii jotenkin epämääräistämään ilmaisuaan. *Kuka* ja *mikä* ovat interrogatiiveina aina indefiniittisempiä kuin relatiivipronomini *joka*. *Mikän* ja *kukan* käyttö voi selittyä myös kysymyssanojen ja relatiivipronominien semanttisella läheisyydellä. Suomessa, niin kuin monissa muissakin kielissä, käytetään interrogatiiveja relatiivipronomeina. *Kukan* käyttö voikin johtua myös siitä, että kirjoittaja ottaa mallia jostakin toisesta kielestä, jossa *kukaa* vastaavaa kysymyssanaa käytetään relatiivipronominina viittaamaan henkilötarkoitteeseen korrelaattiin.

Ongelmat sijan valinnassa liittyvät perus- ja keskitasoilla yleisimmin objektin relativointiin, eli tapauksiin, joissa relatiivipronomini toimii lauseessa objektina. Objektin sijanvalintaa on van-

³³ Kalliokoski (1996: 109–111) huomauttaa, että S2-tutkijoiden ja -opettajien keskusteluissa ovat nousseet esiin samat kysymykset yleiskielen normien asemasta, jotka ovat askarruttaneet myös äidinkielisten suomalaisten kielenkäyttöä tutkineita.

hastaa pidetty syntaksin ongelmakohtana kielen oppijan kannalta (ks. esim. Koivisto 1994: 217). Objektin sija on aineistossani sekä perus- että keskitasoilla useimmiten nominatiivi. Tätä voidaan selittää useista näkökulmista: typologisesta (relativointihierarkian) näkökulmasta nominatiivihakaisuus voi johtua siitä, että kielessä tyypillisesti on helpompaa relativoida subjekti kuin objekti – ja nominatiivi on tyypillinen subjektin sija. Toisaalta objektin relativoinnin ongelmallisuus voi liittyä myös sen tunnusmerkkisyyteen: objektin tavallisin, tunnusmerkitön paikka on lauseen lopussa. Lisäksi objektin relativoinnin ongelmat liittyvät toiseen ongelmaa aiheuttavaan ilmiöön: verbin etisten relatiivilauseiden prosessointiongelmiin. Perus- ja keskitasolla verbin etisiin relatiivilauseisiin liittyy selvästi relatiivipronominin sija- ja luvunvalintaongelmia. Objektin sijaanvalintaan liittyvät ongelmat siis kietoutuvat monin tavoin muihin relatiivilauseen muodostamisongelmiin. Tämä kuvastaa kielellisten ongelmien moniulotteisuutta.

S2-oppijoiden relatiivilauseiden syntaktinen kehitys näkyy myös ns. relativointistrategioiden muuttumisessa. Eri lauseenjäsenten relativointi muuttuu pääasiassa niin, että kielitaidon kehittyessä yleistyy päälauseen objektin ja relatiivilauseen subjektin relativointi. Päälauseen objektin relativoinnin suosio voi S2-oppijoilla johtua temaattisista, lauseen informaatorakenteeseen liittyvistä syistä. Silloin, kun sanajärjestys on SVO, on objektin relativointi helpompaa kuin subjektin relativointi. Subjektin relativointi vaatisi verbin etisen relatiivisuuden – ja tällainen relatiivisuus on aina informaatioltaan raskaampi kuin verbin jälkeinen relatiivisuus. Verbin etiset relatiivilauseet ovatkin kirjoitelmissa selvänä vähemmistönä. Niihin myös liittyy verbin jälkeisiä relatiivilauseita enemmän prosessointiongelmiä, kuten relatiivipronominin nominatiivihakaisuutta.

Päälauseen objektin relativoinnin yleistyessä yleistyy relatiivilauseen subjektin relativointi. Relatiivilauseen subjektin relativoinnin yleisyys ja ”helppous” S2-oppijoiden kielessä tukee relativointihierarkian oletusta subjektin relativoinnin ensisijaisuudesta. Myös Helasvuon (1988) puhutun kielen aineistossa hallitsee relatiivilauseen subjektin relativointi. Subjektin relativointi lienee kielen oppijalle muiden lauseenjäsenten relativointia helpompaa, koska se esiintyy yleensä tunnusmerkittömässä sijassa; vastaavasti objektin relativointi on vaikeampaa, koska objekti on lauseen alussa tyypillisesti tunnusmerkkinen.

S2-oppijoiden relativointistrategioissa on huomattava myös muiden lauseenjäsenten kuin subjektin ja objektin osuus. Perustasolla relativoidaan runsaasti eksistentiaali- omistus- ja tilalauseen ”omistettavia” ja ”olijoita” (osuus kaikista lauseenjäsenistä jopa 45 %). Kaikilla tasoilla on huomattava

myös adverbiaalin relativoinnin yleisyys relatiivilauseissa: keskitasolla relatiivilauseen adverbiaalin relativointi (27,1 %) on lähes samalla tasolla kuin objektin (30,5 %) ja subjektin (28,8 %); ylimmällä tasolla adverbiaalin relativointi (40,3 %) on jopa yleisempää kuin objektin (vain 10,4 %) ja subjektin (34,3 %). Adverbiaalin relativoinnin yleisyys voi johtua siitä, että suomen kielessä paikallissijoja käytetään paljon ja monipuolisesti. Adverbiaali syntaktisena sijana on kielenoppijoiden suosiossa myös partisiippimääritteissä: partisiippien omista määritteistä suosituin on juuri adverbiaali. Adverbiaalin funktio lauseessa – paikan, ajan ja tavan ilmaiseminen – voi olla kielenoppijalle helpompi hahmottaa kuin vaikkapa objektin funktio.

4. PARTISIIPPIMÄÄRITTEET KIRJOITELMISSA

Tässä luvussa käsitelen partisiippimääritteiden kehittymistä kirjoitelmissa. Luvussa 4.1 luon katsauksen partisiippimääritteiden määrään keski- ja ylimmällä tasolla sekä esiintymiseen eri tekstilajeissa. Luvussa 4.2 tarkastelen erikseen partisiippeja, joita on käytetty määritteinä substantiivilausekkeen kompleksistamisessa. Luvussa 4.3 käsitelen partisiippimääritteiden rakentumista ja käyn läpi, millaisia omia määritteitä partisiippimääritteet saavat. Luvussa 4 käsitelen eri tasojen kirjoitelmia rinnakkain samaan tapaan kuin luvussa 3.

4.1 Määrät eri tasoilla ja tekstilajeissa

Partisiippimääritteiden käyttö kehittyi kirjoitelmissa relatiivilauseita myöhemmin. Ensimmäiset lausemaisesti käytetyt partisiippimääritteet esiintyvät vasta keskitason kirjoitelmissa; perustasolla ei ole yhtään varsinaista partisiippimääritettä, lukuun ottamatta joitakin adjektiivistuneita partisiippeja, kuten *sopiva*, *suosittu* tai *vasta valmistunut*. Keskitason 165 kirjoitelmassa on yhteensä n.18 partisiippimääritettä. Kaikista lauseista keskimäärin 0,9 % sisältää partisiippimääritteen (yhteensä n. 2075 lausetta). Varsinaisten partisiippimääritteiden lisäksi olen seuraaviin taulukoihin ottanut mukaan ne partisiipit, jotka toimivat lauseessa predikatiivina tai predikatiiviadverbiaalina (esim. *asia on ymmärrettävä*, *asia on käsiteltävänä*)³⁴. Perustasolla ei tällaista partisiippien käyttöä ilmene. Keskitasolla partisiippeja käytetään predikatiivina ja predikatiiviadverbiaalina 5 kertaa ja ylimmällä tasolla 10 kertaa. Seuraavassa

³⁴ Tällaiset ”partisiippipredikatiivit” ovat siis substantiivilausekkeen asemaisia partisiippeja, kun taas partisiippimääritteet voivat korvata adjektiivilausekkeen.

taulukossa (taulukko 11) näkyvät partisiippimääritteiden ja ”partisiippipredikatiivien” määrät eri tasoilla.

Taulukko 11: Partisiippimääritteiden määrät eri tasoilla

Perustaso (L=2212)		Keskitaso (L=2075)		Ylin taso (L=2712)	
N	%	N	%	N	%
0	0	23 (18+5)	1,1	66 (56+10)	2,4

Ylimmällä tasolla varsinaisten partisiippimääritteidenkin käyttö on reilusti lisääntynyt verrattuna keskitasoon: 165 kirjoitelmassa partisiippimääritteitä on yhteensä n. 56. Ylimmällä tasolla partisiippimäärite sisältyykin jo kaikista lauseista n. 2,1 %:iin (yhteensä n. 2712 lausetta).

Kun verrataan partisiippimääritteiden määrällistä kehitystä relatiivilauseen määrälliseen kehitykseen, huomataan, että relatiivilause hallitsee keskitasolla mutta partisiippimääritteen käyttö on vielä harvinaista. Ylimmällä tasolla partisiippimääritteiden prosentuaalinen osuus kuitenkin kaksinkertaistuu keskitasoon verrattuna, samalla kun relatiivilauseiden prosentuaalinen osuus laskee hieman. Voidaan siis todeta, että keski- ja ylimmän tason välillä tapahtuu muutos relatiivilauseen ja partisiippimääritteen käytön välillä. Partisiippimäärite alkaa korvata jollakin tavoin relatiivilausetta. Tätä relatiivilauseen ja partisiippimääritteen välistä tehtäväjaon muuttumista pohdin luvussa 5.

Kuten luvussa 3.2 todetaan, partisiippimääritteet ovat suomen kielessä erityisesti kirjoitetun kielen piirre. Partisiippimääritteet samoin kuin ns. lauseenvastikkeet ovatkin olennaisesti kirjoitetun kielen syntaksia. Lauseopin arkiston yhteensä yli miljoonan saneen korpuksen pohjautuvien laskelmien mukaan aktiivin 1. ja 2. partisiipin muotojen määrä murrepuheessa on vain 0,4 % lauseiden määrästä, kun taas kirjoitetussa yleiskielessä vastaavien muotojen osuus on keskimäärin 15,6 % lauseiden määrästä (Ikola – Palomäki – Koitto 1989: 488–490).

Puhutun ja kirjoitetun kielen lisäksi partisiippimääritteiden käytössä on suuria eroja tekstilajista riippuen (Hakanen 1993). Omassa aineistossani tekstilajeina ovat keskitasolla tiedustelu (muodollinen viesti), kirje (epämuodollinen viesti) ja mielipidekirjoitus. Ylimmällä tasolla tekstilajeina ovat tiedustelu tai hakemus (muodollinen viesti) ja mielipidekirjoitus. Seuraavassa taulukossa (taulukko 12) näkyvät partisiippimääritteiden määrät ja prosentit eri tekstilajeissa.

Taulukko 12: Partisiippimääritteiden määrät ja prosentit eri tekstilajeissa

Tekstilaji	Keskitaso (N=18)		Ylin taso (N=56)	
	N	%	N	%
Kirje (Epämuodollinen viesti)	1	5,55	-	-
Tiedustelu tai hakemus (Muodollinen viesti)	8	44,44	27	48,2
Mielipidekirjoitus	9	50,00	29	51,8

Taulukosta huomaa, että partisiippimääritteen käyttö jakaantuu sekä keski- että ylimmällä tasolla lähes tasan muodollisen viestin ja mielipidekirjoituksen kesken. Partisiippimäärite ei siis suosi samalla tavoin mielipidekirjoitusta kuin relatiivilause (ks. luku 3.1). Partisiippimääritteen runsas käyttö muodollisissa viesteissä – keskitasolla tiedustelussa ja ylimmällä tasolla hakemuksessa – heijastanee sitä, että partisiippimääritteitä yleensäkin käytetään tekstilajeista eniten hallinnollisissa teksteissä ja virkakielessä (ks. Hakanen 1993). Hakasen (mts. 63) selvityksen mukaan näissä tekstilajeissa partisiippimääritteiden määrä kaikista lauseista on jopa n. 51,3 %. Toiseksi eniten partisiippimääritteitä on Hakasen mukaan tietokirjallisuuden kielessä (16,7 %) ja kolmanneksi eniten radion ja tv:n kielessä (15,6 %). Sanomalehtien kielessä partisiippimääritteitä on 14,7 %, aikakauslehtien kielessä 9,5 % ja kaunokirjallisuudessa vain 3,1 %. Partisiippimääritteiden runsas käyttö mielipidekirjoituksissa voi selittyä sillä, että partisiippimääritteitä käytetään paljon hallinnollisen kielen lisäksi myös erittelevissä ja kantaa ottavissa tekstityypeissä (Ks. Komppa (2003: 292).

Hakanen (1993: 65) mainitsee myös, että partisiippimääritteiden määrään ja partisiippien keskinäiseen jakaumaan vaikuttaa se, kuinka paljon eri tekstilajit suosivat adjektiivistuneita partisiippeja ja partisiippien fraasiutunutta käyttöä. Hallinnon kielessä partisiippimääritteiden käyttö onkin pitkälti juuri fraseologiaa, kiteytyneitä ilmaisutapoja (*kyseessä oleva*). Omassa aineistossani muodollisten viestien partisiippimääritteistä suuri osa on juuri tämän kaltaisia adjektiivistuneita tai fraasiutuneita partisiippeja. Keskitason tiedusteluissa on käytetty mm. seuraavanlaisia partisiippimääritteitä (ks. esim. 83 ja 84):

- 83) *Olen löytänyt netistä sivuston, jossa mainitaan **Teidän yhdistystä koskevat asiat.** (K)*
 84) *Lähettaisittekö meille **postin tarvittavat** tiedot, kiitos! (K)*

Ylimmän tasolla hakemuksissa on mm. seuraavanlaisia partisiippimääritteitä (ks. esim. 85–87):

- 85) *Olisin todella kiitollinen jos samalla tiedostaisitte minua vapaaehtoistyön ehdoista ja **täytettävistä** vaatimuksista. (Y)*
 86) ***Pyytämänne** lisäksi **aikaisemmin lähettämäni** hakemukseen. (Y)*
 87) *Viimeiseksi haluaisin vielä pyytää että jos ystävällisesti voisit lähettää minulle jäsenehdot ja selvityksen **minulle kertyvistä** kuluista. (Y)*

Partisiippimääritteiden runsas käyttö muodollisissa viesteissä kuvastanee sitä, että kirjoittajat pyrkivät tuottamaan hallinnollisen kielen tapaista kieltä – tietoisesti tai tiedostamattaan.

4.2 Määritteinä käytetyt partisiipit

Partisiippien järjestelmä koostuu kuudesta eri partisiipista. 1. partisiippi on menevän ja päättymättömän ajan partisiippi. Sen tunnus on VA sekä aktiivissa että passiivissa (*puhuva, puhuttava*). 2. partisiippi kuvaa mennyttä ja päättyneitä aikoja, ja sen tunnus on aktiivissa NUT (*puhunut*) ja passiivissa TU (*puhuttu*). Agenttipartisiippi vaatii genetiivimuotoisen täydennyksen (*äidin puhuma*) ja se tulkitaan passiiviseksi. *-mAtOn*-muoto sen sijaan on mahdollista tulkita sekä aktiiviksi että passiiviksi.

4.2.1 Partisiippien määrät eri tasoilla ja tekstilajeissa

Kirjoitelmien partisiippeja laskiessa ongelmalliseksi osoittautui sen määrittelemisen, milloin on kyse partisiipista, milloin adjektiivista. Partisiippimuodot eroavat toisistaan siinä, että toiset partisiipit ovat adjektiivimaisempia, toiset verbimäisempiä. Kaikista verbeistä voi tehdä partisiippimuodot, mutta jotkut partisiippimuodot ovat leksikaalistuneet niin adjektiivisiksi tai substantiivisiksi, ettei niitä heti yhdistä verbiin (esim. *kammottava, rakastettu*). (esim. Vilkuna 2000: 242–243.) Keski- ja ylimmällä tasolla esiintyy mm. seuraavanlaisia enemmän tai vähemmän adjektiivistuneita partisiippeja (ks. esim. 88–90):

- 88) *Heti haluaisin onnitella sinua ja **tulevaa** miestäsi! (K)*

- 89) *Olen ulospäin suuntautunut ihminen joka ei pelkää vaikeuksia.* (Y)
 90) *Työpaikkakiusaaminen on hyvin suosittu keskusteluaihe ja varmaankin ei syyttä.* (Y)

Tulevan lisäksi osittain adjektiivistuneita, kirjoitelmissa paljon käytettyjä partisiippeja ovat *sopiva* ja *vastaava*, *ulospäin suuntautuneen* lisäksi *vasta valmistunut* ja *urheilusta kiinnostunut* sekä *suositun* lisäksi *tunnettu*. Lisäksi passiivin VA-partisiippi toimii usein fraasimaisesti, saamatta omia määritteitä (ks. esim. 91).

- 91) *Sen jälkeen päätin mennä yksityislääkärin vastaanotolle. Siellä ottivat hyvin vastaan ja järjestivät tarvittavat tutkimukset.* (Y)

Myös kirjoitelmien kieltopartisiipit toimivat yleensä adjektiivisesti. Ne eivät myöskään saa omia määritteitä. Vilkun (2000: 243) mukaan *mAtOn*-johdos saa partisiipeista yleisimmin juuri adjektiivisen tulkinnan; Hakulinen ym. (2004: 520) toteaa, että verbin laajennukset ovat kieltopartisiipilla harvinaisempia, mitä voidaan pitää merkinä kieltopartisiipin adjektiivistuneisuudesta.

Edellä mainittuja tapauksia en ole määrittellyt partisiippi- vaan adjektiivimääritteiksi. Tämän määrittelytavan mukaan aineistossani selvästi yleisin on sekä keski- että ylimmällä tasolla aktiivin 1. partisiippi eli VA-partisiippi. VA-partisiipin osuus kaikista partisiippimääritteinä käytetyistä partisiipeista on molemmilla tasoilla puolet. Keskitasolla toiseksi suosituin partisiippi on TU-partisiippi, kolmantena passiivin VA-partisiippi, ja agentti- sekä kieltopartisiippeja on molempia yksi kappale. Sen sijaan NUT-partisiippeja ei ole partisiippimääritteinä lainkaan vaan ne toimivat keskitasolla vain verbin liittomuodoissa. Ylimmälle tasolle siirryttäessä partisiippien käyttö muuttuu sillä tavoin, että agentti-partisiipin käyttö yleistyy huomattavasti: sitä käytetään ylimmällä tasolla toiseksi eniten VA-partisiipin jälkeen. Passiivin VA-partisiipin ja TU-partisiipin osuudet vähenevät hieman, ja NUT-partisiippi tulee myös partisiippimääritteenä käyttöön. (Ks. taulukko 13.)

Taulukko 13. Partisiipien määrät ja prosentit³⁵

Partisiipit		Keskitaso (N=18)		Ylin taso (N=56)	
		N	%	N	%
VA-partisiippi	Aktiivi	9	50,0	28	50,0
	Passiivi	3	16,7	7	12,5
NUT-partisiippi	Aktiivi	-	-	4	7,1
	Passiivi (TU-partisiippi)	4	22,2	6	10,7
Agenttipartisiippi		1	5,6	11	19,6
Kieltopartisiippi		1	5,6	-	-

VA-partisiippi on sekä muodollisissa viesteissä että mielipidekirjoituksissa yleisin partisiippi, mutta muiden partisiippien suosio vaihtelee tekstilajista riippuen (ks. taulukko 14).

Taulukko 14: Keskitason partisiipit eri tekstilajeissa

Partisiipit		Muodollinen viesti (N=8)		Mielipidekirjoitus (N=8)		Epämuodollinen viesti (N=2)	
		N	%	N	%	N	%
VA-partisiippi	Aktiivi	5	62,5	3	37,5	1	12,5
	Passiivi	1	12,5	2	25,0	-	-
NUT-partisiippi	Aktiivi	-	-	-	-	-	-
	Passiivi (TU-partisiippi)	2	25,0	2	25,0	-	-
Agenttipartisiippi		-	-	1	12,5	-	-
Kieltopartisiippi		-	-	-	-	1	12,5

³⁵ Jätän seuraavista taulukoista perustason pois, koska lausemaisesti käytettyjä partisiippimääritteitä ei perustasolla esiinny.

Keskitasolla partisiippien käyttö ei ole vielä eriytynyt eri tekstilajeissa: muodollisissa viesteissä VA-partisiippi on selvästi suosituin, mutta passiivin VA-partisiippia ja TU-partisiippiäkin on käytetty kerran. Mielipidekirjoituksissa on käytetty tasaisesti VA- ja TU-partisiippeja. Yksi agenttipartisiippikin esiintyy.

Ylimmällä tasolla on huomattavaa, että agenttipartisiipin käyttö lisääntyy nimenomaan muodollisessa viestissä; mielipidekirjoituksissa agenttipartisiippi esiintyy vain kaksi kertaa. Mielipidekirjoituksissa kiinnittää huomiota passiivin VA-partisiipin suhteellisen suuri osuus (20,7%). (Ks. taulukko 15.)

Taulukko 15: Ylimmän tason partisiipit eri tekstilajeissa

Partisiipit		Muodollinen viesti (N=27)		Mielipidekirjoitus (N=29)	
		N	%	N	%
VA-partisiippi	Aktiivi	11	40,7	17	58,6
	Passiivi	2	7,4	6	20,7
NUT-partisiippi	Aktiivi	2	7,4	2	6,9
	Passiivi (TU-partisiippi)	4	14,8	2	6,9
Agenttipartisiippi		8	29,6	2	6,9
Kieltopartisiippi		-	-	-	-

Molemmat ilmiöt – agenttipartisiippi muodollisissa viesteissä ja passiivin VA-partisiippi mielipidekirjoituksissa – saavat ainakin osittain selityksensä, kun pohditaan, mihin näitä partisiippeja käytetään (ks. luvut 4.2.2 ja 4.2.4).

4.2.2 Aktiivin ja passiivin VA-partisiipit

Aktiivin VA-partisiipin suosiolle kirjoitelmissa on monia syitä. Aktiivin 1. partisiippi on Hakasen (1993: 63) mukaan yleensäkin eri tekstilajeissa yleisin muoto. VA-partisiippi on siten luultavasti partisiipeista ensimmäinen tai ainakin frekventein muoto, johon suomen kielen oppijat törmäävät. Kirjoitelmissa VA-partisiippi onkin yleisin molemmissa tekstilajissa, joissa partisiippeja yleensä esiintyy, eli muodollisessa viestissä ja mielipidekirjoituksessa. Epämuodollisissa viesteissä ei keskitasolla ole kuin

yksi partisiippi, kieltopartisiippi. Voidaan myös ajatella, että aktiivin VA-partisiipin käytön oppiminen on muita partisiippeja ensisijaisempaa. Frekventtiytensä lisäksi se edustaa kielenoppijalle jonkinlaista perustapausta: nykyhetkeä ja aktiivista toimijaa.

Passiivin VA-partisiipin käyttö mielipidekirjoituksissa sen sijaan voisi periaatteessa selittyä sillä, että passiivin VA-partisiippiin liittyy usein modaalisia merkityksiä. Se voi ilmaista mahdollisuutta (esimerkiksi *syötävä*), asianmukaista toimintaa (*kannettava*), suotavuutta tai velvollisuutta (*suoritettava*) (Hakulinen ym. 2004: 518–519). Mielipidekirjoituksissa modaalisuuden, ja erityisesti suotavuuden ja velvollisuuden ilmaiseminen on tyypillistä. Keski- ja ylimmän tason kirjoitelmissa passiivin VA-partisiippia käytetään kuitenkin yleensä neutraalisti (ks. esim. 92 ja 93).

- 92) *Vammaisavustuksessa vaaditaan paljon tämän alan kokemusta ja oikeaa asennetta **avustettavaa** henkilö varten.* (Y)
- 93) *Minun mielestäni ei saa uskoa poliitikkoja ja toivota että heidän johdolla **toivottavia** muutoksia ottaa paikan maalla.*(Y)

Seuraavissa tapauksissa passiivin VA-partisiippia kuitenkin käytetään modaalisesti:

- 94) *Mutta on yksi varmasti **tuettava** osa meidän elämästä ja se on – meidän lapset. Jos haluat, että lapsi olisi hyvä, terve, viisas, ahkera, iloinen ja onnellinen, kasvatus täytyy olla monipuolinen.* (K)
- 95) *Aamuryhmässä oli **ratkaisettavia** ongelmia: arabi nainen, Kurdityttö ja amerikkalainen mies. Arabit ja kurdit eivät tule toimeen toisen kanssa ja se perustuu pitkästä historiasta.* (Y)
- 96) *Työntekijä voi kehittää itsensä parempi, jos ympärillä on **ymmärrettäviä** ihmisiä.* (Y)

Esimerkissä 94 lisäämällä jo valmiiksi modaaliseen partisiippiin *tuettava* episteemistä modaalisuutta ilmaisevan adverbien *varmasti* kirjoittaja on ehkä halunnut varmistaa tarkoittavansa velvollisuutta ('osa, jota täytyy tukea'). Esimerkissä 95 kirjoittaja on saattanut tarkoittaa muodolla *ratkaisettavia* sekä *ratkaistavaa* että *ratkaisetmatonta*. Jos tarkoitus on ollut ilmaista ajatus 'ongelmia, jotka täytyi ratkaista', muoto *ratkaisettavia* saa lauseyhteydessään kielitajun mukaan ehkä "liiankin" modaalisen tulkinnan. Esimerkissä 96 passiivin partisiippia *ymmärrettävä* on käytetty viittamaan ihmiseen – tavallisesti *ymmärrettävällä* viitataan siihen, että jokin asia, ei ihminen, on mahdollista ymmärtää. Passiivin VA-

partisiipin modaalisuus voi olla oppijalle ongelmallinen siitäkin syystä, että TU-partisiipilla tällaista modaalisuutta ei ole (ks. esim. Hakulinen ym. 2004: 516).

Edellä mainittuja tapauksia lukuun ottamatta passiivin VA-partisiippeja leimaa sekä keski- että ylimmällä tasolla fraasimaisuus. Käytössä ovat partisiipit *tarvittava*, *täytettävä* ja *toivottava*. Passiivin VA-partisiipit eivät myöskään saa omia määritteitä.

4.2.3 NUT- ja TU-partisiipit

Aktiivin ja passiivin 2. partisiipit eli NUT- ja TU-partisiipit kehittyvät hieman eri tavoin. Passiivin 2. partisiippi, TU-partisiippi, on jo keskitasolla käytössä määritteenä toisin kuin NUT-partisiippi, joka tulee mukaan vasta ylimmällä tasolla (vrt. 0).

NUT- (ja TU-) partisiipin kehittymiseen kirjoitelmissa liittyvät partisiippien aikasuhteiden ilmaiseminen. Partisiippien järjestelmä jakaantuu paitsi aktiivisuuden ja passiivisuuden, myös aikasuhteidensa perusteella eri osiin. Aktiivin VA-partisiippi (97) ilmaisee päättymätöntä ja NUT-partisiippi (98) aiempaa tilannetta suhteessa toiseen lauseessa mainittuun tilanteeseen³⁶.

97) *Katselin leveästi hymyilevää pikkupoikaa.*

98) *Katselin hampaansa menettänyttä pikkupoikaa.* (Hakulinen ym. 2004)

Esimerkissä 97 *hymyilevä* kuvaa katselemisen suhteen päättymätöntä tilannetta, kun taas esimerkkilauseessa 98 hampaan menetys viittaa katselemista aiempaan tapahtumaan. VA-partisiipin kuvaaman ajan päättymättömyys jättää auki sekä tilanteen alkamisen että päättymisen. Partisiipilla kuvattu tapahtuma voi siis yhtä hyvin olla toisen ajankohdan kanssa samanaikainen, myöhempi, vasta suunniteltu tai vain potentiaalinen. (Hakulinen ym. 2004: 516–517.) Aineiston keski- ja ylimmän tason kirjoitelmissa on selvästi yleisintä, että hallitseva lause on preesensissä, ja partisiippi ilmaisee hallitsevan lauseen ajankohdan suhteen samaa aikaa (ks. esim.99).

³⁶ NUT-partisiipin kuvaama tilanteen alku on toista tilannetta aiempi, mutta kontekstista riippuu, miten sen aspekti tulkitaan: onko tilanne jo päättynyt vai jatkuuko se edelleen. Sellaiset partisiipit, jotka on muodostettu loppuun vietyä ja rajattua tilannetta ilmaisevista verbeistä (esimerkiksi *kuollut*, *väljähtänyt*) kuvaavat luonnollisesti jo päätyneitä tapahtumia. Vastavasti sellaisista verbeistä, jotka eivät rajaa tilanteita (esimerkiksi tilaverbit), muodostetut partisiipit kuvaavat päättymätöntä tapahtumaa. NUT- ja TU-partisiippien käyttöön liittyy aktiivisuuden ja passiivisuuden lisäksi myös se ero, että TU-partisiippi usein implikoi jatkuvaa käyttöä suhteessa NUT-partisiippiin. (Hakulinen ym. 2004: 516-517.)

- 99) *Yhdistyksenne ilmoituksessa **kerrotaan**, että naispurjehtijoille järjestetään purjehdusveneilyyn **liittyviä** koulutuksia.* (Y)

Joissakin tapauksissa hallitseva lause ja partisiippi eivät ilmaise samaa aikaa (ks. esim.100).

- 100) *Ulkosuomalaistoiminnasta kiinnostuneena **olen ollut** Venäjällä **toimivan** Inkerin Liiton aktiivina jo 15 vuotta.* (Y)

Nykysuomessa partisiipin ilmaiseman tilanteen aika voidaan suhteuttaa hallitsevan lauseen tapahtuma-aikaan, mutta se voidaan jättää suhteuttamattakin. Esimerkkilauseessa 101 juokseminen on suhteutettu katsomisen kanssa samanaikaiseksi tapahtumaksi, kun taas esimerkissä 102 suhteuttamista ei tapahdu.

- 101) *Katselin tiellä **juoksevaa** poikaa.*
 102) *Katselin tiellä **juossutta** poikaa.* (Hakulinen ym. 2004: 516–517.)

Aktiivin partisiippien ajallisten merkitysten hämärtymiseen on kiinnittänyt kriittisesti huomiota jo 50-luvulla Numminen (1954). Hän toteaa, että suomen kielessä aktiivin partisiippien käyttö on muuttumassa: partisiipin ilmaisemaan toimintaan ei enää viitata pääverbin ilmaiseman ajankohdan vaan kirjoittajan nykyhetken kannalta. Tähän on Nummisen mukaan vaikuttanut uutisvälityksen tehostuminen ja sanomalehtien uusia ilmaisia luova kieli. Uusi tapa käyttää partisiippeja mahdollistaa sen, että kirjoittaja voi viitata partisiipilla ilmaistaviin asioihin säilyen omassa ajassaan ja näkökulmassaan, eikä hänen tarvitse asettua toiminnan suorittajan kannalle. (mas. 154–168.)

Näkykö tämä muutos suomen kielen oppijoiden kielessä? Aineistossa ei ole kuin kolme tapausta, joissa kirjoittajan on täytynyt tehdä valinta sen suhteen, suhteuttaako päälauseen ja partisiipin ilmaisema aika toisiinsa vai ei (ks. esim. 103–105):

- 103) *Olin työskennellyt Visuaalisen oppimiskeskuksen **Opi lisää!** -projektin vetäjänä vuosina 2001-2003. **Tuotimme** kuuroille aikuisille **tarkoitettua** oppimateriaalia.* (Y)
 104) ***Olen suorittanut** seuraavat kurssit: ATK-kurssit (v. 2000) ja ulkomaalaisille **tarkoitettut** suomen kielen kurssit (v. 2004).* (Y)

- 105) *Pietarissa **valittiin** uusi gubernattori, kaikkea **ärsyttävä** nainen V. Matvieviko vaikka pa suurin osa minun tuttuistani äänisti erikseen.* (Y)

Esimerkeissä 103 ja 104 kirjoittaja ei ole suhteuttanut partisiippia ilmaisemaan hallitsevan lauseen kanssa samaa aikaa. Esimerkissä 103 mahdollinen olisi ollut myös *Tuotimme kuuroille aikuisille tarkoitettavaa oppimateriaalia* ja esimerkissä 104 *Olen suorittanut ulkomaalaisille tarkoitettavat suomen kielen kurssit*. Sen sijaan esimerkissä 105 kirjoittaja on suhteuttanut partisiipin ajan hallitsevan lauseen aikaan. Mahdollinen olisi myös *Pietarissa valittiin uusi gubernattori, kaikkea ärsyttänyt nainen V. Matvieviko*. Esimerkkien 103 ja 104 TU-partisiipit *tarkoitettua* ja *tarkoitettua* selittyvät sillä, että *tarkoitettu*-partisiippi on yleisesti juuri kyseisenlaisessa käytössä (*jollekin tarkoitettu*); *tarkoitettava* olisi tässä yhteydessä sen takia hieman oudompi. Esimerkin 105 *ärsyttävä* taas korostaa sitä, että kyseinen piirre jatkuu edelleen, vaikka *ärsyttävä* yleensä toimiikin adjektiivina. Kirjoittaja ei ehkä ole halunnut rajata sitä menneeseen aikaan. Vaikuttaa siltä, että aktiivin partisiippien aikasuhteiden hämärtyminen ei erityisemmin näy suomen kielen oppijoiden kirjoitelmissa, ainakaan tässä aineistossa.

4.2.4 Agenttipartisiippi

Agenttipartisiippia (*tekemä*) ei keskitason kirjoitelmissa esiinny kuin yksi kappale, mutta ylimmällä tasolla se on toiseksi yleisin VA-partisiipin jälkeen (ks. taulukko 13). Erityisesti muodollinen viesti tekstilajina suosii agenttipartisiippia. Tiedustelun ja hakemuksen tapaisissa teksteissä on tyypillistä kertoa tiivistäen, mitä joku (agentti) tekee tai on tehnyt. MA-partisiippi toimii tällaisena teon tai tapahtuman ”tiivistäjänä” (ks. esim. 106 ja 107).

- 106) *Sitä paitsi olen opiskellut **kauppakamarin järjestämällä** vienti- ja tuontikursseilla.* (Y)
 107) *Hallitsen erittäin hyvin **edellyttämänne** Lotus Notes-ohjelmistoa.* (Y)

Ylimmällä tasolla agenttipartisiipin muodostaminen ja käyttö hallitaan hyvin lukuun ottamatta joitakin sijan-, luvun- ja possessiivisuffiksinvalintaongelmia (ks. esim. 108–113).

- 108) ***Pyyttämänne** lisäys aikaisemmin **lähettämäni** hakemukseen.* (Y)
 109) *Sitä paitsi olen opiskellut kauppakamarin **järjestämällä** vienti- ja tuontikursseilla.* (Y)
 110) *Voisitteko auttaa minun **ohjaamaa** hanketta rahoituksella.* (Y)

- 111) *Teidän **antamanne** tietojen perusteella Teidän poikanne avustaminen vaatii paitsi yllämainittuja edellytyksiä myös fyysistä voimaa.* (Y)
- 112) *Teidän poikanne on samanikäinen kuin **avustamani** henkilö, joten luulen että työkokemusta minulla varmaan riittää.* (Y)
- 113) *Pietarin azereilla, juutalaisilla, tataareilla, inkerinsuomalaisilla ei ole valtion **ylläpitämiä** kouluja.* (Y)

Agenttipartisiipin aikasuhteet ovat joustavat. Tyypillisesti kyse on toiminnan tuloksena syntyneestä tilasta, joka esitetään luonnehdittavan tarkoitteen ominaisuutena (esim. *maistelen mummin leipomaa leipää*). (Hakulinen ym. 2004: 519.) Agenttipartisiipilla on teon tuloksen merkitys: agenttipartisiippi luonnehtii substantiivivia yleensä päättyneen tapahtuneen suhteen ja antaa sille rajakohdan. Agenttipartisiipilla on sillä tavoin aspektuaalinen tehtävä. (V. Koivisto 2005: 160.) Nykysuomessa agenttipartisiippi voi kuitenkin viitata myös aiemmin alkaneeseen mutta edelleen jatkuvaan tapahtumaan (*kaikkien ihaillema*) (ks. Hakulinen ym. 2004: 520.) Omassa aineistossani agenttipartisiipilla viitataan 7 kertaa edelleen jatkuvaan tapahtumaan ja 4 kertaa menneeseen tapahtumaan. Edelleen jatkuvaan tapahtumaan viittaaminen (ks. esim. 114 ja 115) on siis pelkästään menneeseen viittaamista hie- man yleisempää (ks. esim. 116 ja 117):

- 114) *Hallitsen erittäin hyvin **edellyttämänne** Lotus Notes-ohjelmistoa.* (Y)
- 115) *Voisitteko auttaa minun **ohjaamaa** hanketta rahoituksella.* (Y)
- 116) *Teidän **antamanne** tietojen perusteella Teidän poikanne avustaminen vaatii paitsi yllämainittuja edellytyksiä myös fyysistä voimaa.* (Y)
- 117) *Sinun **esittämäsi** kysymyksen (mistä itsellesi tärkeästä asiasta olisit valmis luopumaan?), pitäisi jokainen valittaja itselleen esittää.* (K)

4.2.5 Kieltopartisiippi

Kieltopartisiippi toimii kaikkien muiden partisiippien kielteisenä vastineena. Se kieltää yhtä lailla aktiivin kuin passiivin ja aiemman ja päättymättömän. Kantaverbi, konteksti ja maailmantieto vaikuttavat siihen, minkä partisiipin kieltopartisiipin tulkitaan kieltävän. (Hakulinen ym. 2004: 520.) Kieltopartisiippia (*tekemätön*) ei kirjoitelmissa juuri esiinny lausemaisessa käytössä. Seuraavassa tapauksessa voisi olla kyse lausemaisesti käytetystä kieltopartisiipista:

- 118) *En voi saada lomaa työpaikkastani koska meillä on todella paljon **tekemättömiä** töitä mutta ollen iloinen puolestasi.* (K)

4.3 Lausemaiseta partisiippimääritteet

Kielenoppijan kannalta suomen partisiippimääritteen haastavuus liittyy partisiippimääritteen lausemaiseen käyttöön³⁷. Lausemaisuus näkyy siinä, että ne voivat saada seuralaisia verbin tavoin: objektin (119), muun täydennyksen (120), adverbiaalimääritteen (121) tai näiden yhdistelmiä (122, 123) (Vilkuna 2000: 312).

- 119) ***Ympäristönsuojelua** koskevia hankkeita ei vielä ollut julkaistu*
 120) *Tapasin paljon **ulkomaanmatkoistaan** puhuvia vanhuksia*
 121) ***Syksyllä** ostettu pyörä meni heti rikki*
 122) ***STS-pankin syksyllä 1992** ostaneessa yhtiössä ilmeni ongelmia*
 123) ***Kansallista päätösvaltaa kansainväliselle toimielimelle** siirtävästä päätöksestä luovuttiin* (Hakulinen ym. 2004: 521)

Partisiippimäärite on siinä mielessä itsenäinen syntaktinen kokonaisuus, että partisiippin objekti voi olla kaikissa objektin sijoissa, eikä hallitseva lause vaikuta sen sijaan (ks. esim. 124).

- 124) ***Ympäristönsuojelua** koskevat hankkeet oli jo julkaistu.* (Hakulinen ym. 2004: 521)

Jos mukana on objekti, sen sija on aspektin mukaan partitiivi tai *-n*-akkusatiivi (*työtä tekevä ihminen - työn tehnyt ihminen*), kuten vastaavalla verbilläkin. Agenttipartisiippi vaatii lisäksi genetiivimuotoisen täydennyksen, ns. agentin (ks. esim. 125). (Vilkuna 2000: 312–313.)

- 125) ***Mikon** soittama kappale kuulosti hienolta.*

Aktiivimuotoinen relatiivilause on muunnettavissa aktiivin partisiipiksi ja passiivimuotoinen passiivin partisiipiksi. Niinpä *ihminen, joka tekee työtä* on yhtä kuin *työtä tekevä ihminen* ja *työ,*

joka tehdään on yhtä kuin *tehtävä työ*. ”Aktiivinen” ja ”passiivinen” partisiippi eroavat toisistaan siinä, kumpi argumentti, subjekti vai objekti, pääsee partisiipin määritteeksi ja kumpi jää sen ulkopuolelle. Aktiivin 1. ja 2. partisiippi voivat saada objektin ja muita määritteitä, mutta eivät kuitenkaan subjektia: niiden subjektina on partisiipin ulkopuolinen pääsana. Esimerkiksi rakenteessa *työtä tekevä ihminen* ”ihminen” tulkitaan partisiipin ulkopuoliseksi subjektiksi. Passiivin partisiipeilla ja agenttipartisiipilla sen sijaan on ulkopuolisena pääsanana objekti. Esimerkiksi rakenteessa *nopeasti tehty työ* pääsanana on objekti *työ*. (Vilkuna 2000: 312–316.)

Suomen kielen oppijoiden kirjoitelmissa partisiippimääritteet saavat useimmiten yhden oman määritteen. Keskitasolla (yht. 17 partisiippimääritettä) yhden oman määritteen saa 11 (64,7 %) partisiippimääritettä ja ylimmällä tasolla (yht. 56 partisiippimääritettä) 37 (66,1 %) partisiippimääritettä. Kokonaan määritteettömiä tai useamman määritteen saavia partisiippimääritteitä on keskitasolla vain vähän: omia määritteitä vaille jää vain 3 (17,6 %) partisiippimääritettä, samoin useamman kuin yhden määritteen saa vain 3 (17,6 %) partisiippimääritettä. Ylimmällä tasolla määritteettömiä partisiippimääritteitä on 15 (26,8 %). Useamman kuin yhden määritteen saa vain 5 (8,9 %) partisiippimääritettä.

Määritteettömät partisiippimääritteet toimivat keskitasolla tyypillisesti adjektiivimaisesti (ks. esim.118).

140) *Miten pystytte vaikuttamaan koulun jatkuvaan säästämiseen?* (K)

141) *Minulla on kasvavat lapset jotkut nimi on Villi ja Sandra.* (K)

142) *Mietika naista asioista ennen kuin päätös tule tehty ja etsiva tarvitavan rahan määrä siilen saakka kunnes ne on löydetty.* (K)

Ylimmällä tasolla erityisesti passiivin VA-partisiipit ovat tällaisia (ks. esim. 143 ja 144).

143) *Olisin todella kiitollinen jos tiedostaisitte minua vapaaehtoistyön ehdoista ja täytettävistä vaatimuksista.* (Y)

144) *Jos ajatellaan vanhoja ihmisiä, niin pienen eläkkeen vuoksi on mahdotonta ostaa kalliita ja tarvittavia lääkkeitä.* (Y)

³⁷ Esim. Koivisto (1994: 217) mainitsee kielenoppijan kannalta ongelmallisiksi rakenteiksi attribuuttiasemaisten partisiipin muodostamisen ja määrittämisen omilla määritteillä. Myös Geber (1995: 47) pitää partisiippimääritteiden lausemaista käyttöä kielenoppijoille erityisen haastavana.

Sen sijaan seuraavat partisiipit (ks. esim. 145 ja 146) ovat verbimäisiä määritteettömydestään huolimatta:

145) *Ympärillä on **ärsyttäviä** ja kiukuttelevia ihmisiä. (Y)*

146) *Miksi vain **menestyvä** ja hyvällä palkalla toimiva ihminen pääsee hammashoitoon yksityislääkärille ja köyhä joutuu kärsimään tuskaa toivomatta parantaa ajoissa kipeää hammasta? (Y)*

Useammat määritteet liittyvät sekä keski- että ylimmällä tasolla vain aktiivin VA-partisiippiin (ks. esim. 147–150) lukuun ottamatta kahta tapausta ylimmältä tasolta, jossa TTU-partisiippiin ja NUT-partisiippiin liittyy kaksi omaa määritettä (ks. esim. 151 ja 155).

147) *Olen löytänyt netistä sivuston, jossa mainitaan **teidän yhdistystä koskevat asiat**. (K)*

148) *Itse ei ole valmis luopumaan **oman lapsien liittyviä asioista!** (K)*

149) *Poliitikkomme vaikuttavat liian usein enemmän hyviltä matemaatikoilta, jotka valitettavasti osaavat laskea vain **heidän viroistaan tileilleen tulevia rahoja**. (Y)*

150) *Ei tapahdu mitään, vaan lääkäri jälleen toteaa: **tämä ei ole mikään akuutti, saattaa olla pieni paikan alla piilevä reikä**. (Y)*

151) *Tuotimme **kuuroille aikuisille tarkoitettua oppimateriaalia**. (Y)*

Toinen määrite liittyy edellisissä esimerkeissä objektiin (*koskea teidän **yhdistystä***), obliikviin (**liittyä oman **lapsien**, tarkoittaa kuuroille **aikuisille***) tai adverbialiin (**tulla heidän viroistaan **tileilleen**, piillä paikan **alla***). Toinen määrite toimii pääsanaansa tarkentavana genetiivimääritteenä (*teidän, heidän, paikan*), adjektiivimääritteenä (*oman, kuuroille*) tai elatiivimuotoisena määritteenä (*viroistaan*). Pitkiä ja raskaita partisiippimääriteketjuja ei siis kirjoitelmissa esiinny millään tasolla.

Selvästi suosituin partisiipin oma määrite on adverbiali (ks. taulukko 16).

Taulukko 16. Partisiippimääritteiden omat määritteet

	Keskitaso		Ylin taso	
	N (=13)	%	N (=34)	%
Adverbiaali	5	38,5	15	44,1
Obliekvi	4	30,8	7	20,6
Objekti	3	23,1	2	5,9
Subjekti	1	7,7	9	26,5
Predikatiivi	-	-	1	2,9

Adverbiaaleista yleisimpiä molemmilla tasoilla ovat paikkaa ilmaisevat adverbiaalit (ks. esim. 152 ja 153), mutta ylimmällä tasolla käytetään myös joitakin tapaa (154) ja aikaa ilmaisevia adverbiaaleja (155):

152) *Hei! Täällä Matti Solki, Turussa asuva kuvataiteilija. (K)*

153) *Ulkomaalaistoiminnasta kiinnostuneena olen ollut **Venäjällä** toimivan Inkerin Liiton aktiivina jo 15 vuotta. (Y)*

154) *Tiedätkö mikä Venäjän raja on duuman ja hallituksemme kannalta huolestuttavin? Tietenkin länsiraja, sitähän NATO lähestyy... Viro ja muut ”**kauheasti** aseistuneet viholliset”. (Y)*

155) *Olen **kaksi vuotta sitten** Venäjältä muuttanut nuori nainen. (Y)*

Esimerkissä 155 NUT-partisiippiin liittyvät sekä ajan (*kaksi vuotta sitten*) että paikan (*Venäjältä*) adverbiaalit.

Adverbiaalin – ja etenkin paikkaa ilmaisevan adverbiaalin – suosio määritteenä voi johtua siitä, että adverbiaalin lisääminen partisiippiin on sijataivutuksen kannalta yksinkertaisempaa kuin esimerkiksi objektin. Adverbiaaleista juuri paikan adverbiaali myös viittaa tyypillisesti konkreettisiin, selkeästi hahmottuneisiin korrelaattihin, kuten *Venäjä* tai *Turku*. ”Paikkojen” prosessointi partisiipin määritteenä saattaa olla kielenoppijalle muiden lauseenjäsenten prosessointia helpompaa.

Huomattavaa määritteiden suosiojärjestykseen liittyen on myös objektin käytön vähäisyys etenkin ylimmällä tasolla (vain 5,9 %) ja subjektin osuuden kasvaminen ylimmän tason toiseksi yleisimmäksi lauseenjäseneksi (26,5 %). Subjektin käytön lisääntyminen partisiipin määritteenä liittyy

agenttipartisiipin käytön lisääntymiseen (ks. luku 5.2.4). Sen sijaan objektin käytön vähyydelle voi etsiä useita syitä. Eräs syy saattaa olla objektin sijaintaivutuksen mutkikkuus suomessa. Objektin sijaintaivutus partisiipin omana määritteenä aiheuttaa seuraavanlaisia ongelmia:

156) *Onko minulla mahdollisuus saada lisää tietoja ja ohjausta **Diabetes** koskevista asioista.* (K)

157) *Pietarissa valittiin uusi gubernattori, **kaikkea** ärsyttävä nainen V. Matvieviko.* (Y)

Esimerkissä 156 objektin pitäisi olla partitiivissa ja esimerkissä 157 monikossa. Sijanvalinta aiheuttaa muidenkin lauseenjäsenten kohdalla joitakin ongelmia. Seuraavissa esimerkeissä esiintyy useampia taivutukseen liittyviä ongelmia:

158) *Minulla on usein rahapula. Itse ei ole koskaan valmis luopumaan **oman lapsien** liittyviä asioista!* (K)

159) *Lähettaisittekö meille **postin** tarvittavat tiedot?* (K)

Esimerkissä 158 obliikvin tulisi olla verbin *liittyä* rektion mukaisesti illatiivissa (*omiin lapsiin*). Lauseen rakenne horjuu kuitenkin myös kongruenssin puutteen vuoksi: sekä määritteen sisäinen adjektiivin ja pääsanana kongruenssi (*omien lapsien*) että partisiippimääritteen ja sen pääsanana kongruenssi (*liittyvistä asioista*) jäävät puuttumaan. Esimerkissä 159 taas jää tulkinnan kannalta epäselväksi, toimiiko *postin* lauseessa partisiippia *tarvittavat* vai pääsanana *tiedot* tarkentavana genetiivimääritteenä, adverbiaalina *postiin* vai jopa prolatiivina *postitse*.

Edellä mainitut sijaintaivutusongelmat liittynevät laajemmin siihen, että partisiippimääritteet ovat kielellisenä rakenteena suhteellisen kompleksisia. Niiden tulkintaan ja tuottamiseen liittyy tiettyjä prosessointiongelmia. Hakasen (1993: 67) mukaan liiallinen partisiippimääritteiden käyttö kirjoitetuissa teksteissä (esimerkiksi lakiteksteissä, ks. luku 3.2.2) heikentää tekstien ymmärrettävyyttä. Ymmärrettävyys heikkenee, kun määritteet kasautuvat liian monimutkaisiksi peräkkäisiksi ja usein myös sisäkkäisiksi rakenteiksi substantiivin eteen. Vuoriniemen (1975: 148–149) mukaan ihmisen muisti joutuu partisiippimääritteiden tulkinnassa koetukselle. Substantiivin vasemmalle puolelle sijoitetut määritteet rasittavat muistia enemmän kuin oikealle sijoitetut määritteet, koska lukija joutuu pitä-

mään pikamuistissaan³⁸ koko määriteketjua ennen kuin ehtii pääsanaan, viimeisenä olevaan substantiiviin asti. Ketjun merkitys selviääkin vasta substantiivin kautta. Jos ketju on liian pitkä tai lause muutenkin monimutkainen, ketjun alku saattaa unohtua ja merkitys jäädä ymmärtämättä (mas. 148–149, Naskali 1993: 23). Hakanen (1993:69) huomauttaa, että etumääritteiden rasittavuus sekä tuottajan että vastaanottajan muistille selittää myös sen, miksi ne ovat niin harvinaisia puheessa.

Kirjoitelmissa ei millään tasolla käytetä monimutkaisia peräkkäisiä tai sisäkkäisiä NP:n etisiä partisiippirakenteita – pisimmät ketjut ovat kahden, korkeintaan kolmen määritteen pituisia (ks. esim. 147–151 ja 155). Pitkiä määriteketjuja, joissa Hakasen (1993) ja Vuoriniemen (1975) mainitsema prosessointiongelmia esiintyy, ei siis synny. Prosessointiin liittyvät ongelmat saattavat kuitenkin selittää muita ongelmia, joita partisiippimääritteiden käytössä esiintyy. Onhan oletettavaa, että vieraan kielen kohdalla kielenaineksen prosessointi vaatii työmuistia enemmän kuin äidinkielen kohdalla. Keskitasolla jonkinlaiselta prosessointiongelmalta vaikuttaa esimerkiksi päälauseen korrelaatin (objektin) poisjääminen (ks. esim.160).

160) *Olen saanut sähköjuostin välituksella Siilinjärvellä toimivasta Venäjän seurasta.* (K)

Seuraavissa tapauksissa ovat päälauseen predikaatit saattaneet jäädä pois samasta syystä:

161) *Haluaisin liittyä teidän yhdistyksen jäseneksi. Teillä kerrottun, että teillä on kuntosali, ja että jokaiselle ihmiselle henkilökohtaisesti valmistettu ohjelma, ja että se ei ole mitään lääketyskuuri!* (K)

162) *Ja kyllä ehdottomasti kielletty ahdistelu (se tavallisesti kohdistuu uusille jäsenille) – kyllä ulkopuolelta voi näkyä, että ryhmän tehokuus on edelleen korkea, mutta todellisuudessa ryhmä jo rappeutuu sisältä.* (Y)

Ilman predikaattia esimerkkien partisiipit vaikuttavat partisiippimääritteiltä, muuten kyseessä voisivat olla myös verbien liittomuodot: *Jokaiselle ihmiselle on henkilökohtaisesti valmistettu ohjelma* (tätä tulkintaa tukee sivulauseen aloittava alistuskonjunktio *että*) ja *kyllä ehdottomasti on kielletty ahdistelu*. Esimerkkien pohjalta ei kuitenkaan voi tehdä varmaa tulkintaa siitä, kumpaa rakennetta kirjoittajat ovat tavoitelleet. On mahdollista, etteivät kirjoittajat itsekään ole olleet varmoja näiden rakenteiden välisestä

³⁸ Vuoriniemi (1975) käyttää termiä pikamuisti, mutta käytössä on myös lyhytkestoinen muisti. Kognitiivis-konstruktivistisessa psykologiassa puhutaan nykyään työmuistista.

erosta. Kyse voi siis olla tietynlaisesta prosessointiongelmasta tai sitten pelkästä huolimattomuudesta. Toisaalta ns. huolimattomuusvirheetkin voivat johtua prosessointivaikeuksista.

Keskitasolla esiintyy partisiippimääritteiden käytössä muunkinlaisia ongelmia kuin jonkin elementin poisjääntiä. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja on yrittänyt ilmaista liian paljon liian tiiviisti:

163) *Olen seurannut Kehä 1:n tiellä aamuisin. Hirvittävä näky! Toivoisin sen toteutuvan **siitä ehdotetun ”tietullimaksun”** jota turhat henkilöautot vähentäisi taikka maksetaan tiekunnostamiseen kulut eikä tarvitse enää 100%:lla kansanveroilla. (K)*

Esimerkissä 163 on käytetty partisiippia sekä referatiivirakenteessa (*toivoisin sen **toteutuvan***) että partisiippimääritteessä (*ehdotetun*). Kahden lausemaisena rakenteen yhdistäminen on kuitenkin osoittautunut liian monimutkaiseksi yritykseksi: ilmaukseen on lisätty ylimääräisiä sanoja (*sen, siitä*) ja sanajärjestys on mennyt sekaisin. Lauseeseen liittyy vielä relatiivilause, mikä tekee siitä entistä monimutkaisemman. Luultavasti kirjoittaja on pyrkinyt sanomaan jotakin sellaista kuin *toivoisin ehdotetun tietullimaksun toteutuvan, mikä vähentäisi turhia henkilöautoja*.

Seuraavassa esimerkissä horjuvat muodot ja kirjoitusasut:

164) *Lasten terveys ei menee muuta kuin alaspäin ja rikkolisuus varma kasva koska nuorella on paljon vapaa ajka mutta ei ole mahdollisutta käydä harjoittelemassa lajia mistä tykkä. Et arvoisat politikot; mietika naista asioista ennen kuin päätös tule tehtu ja etsiva **tarvitavan** rahan määrä siilen saakka kunnes ne on löydettu. (K)*

Partisiippimääritettä edeltää infiniittinen konstruktio *päätös tule tehtu* ja finiittiverbi *etsikää* on partisiippia muistuttavassa kirjoitusasussa *etsiva*. Lisäksi partisiippimäärite *tarvittava* on tarpeettomasti genetiivissä. Seuraava esimerkki (165) jää tulkinnan kannalta hämäräksi toisin kuin edelliset esimerkit (163 ja 164).

165) *Siis pitäisikö maksaa jäsenmaksu ja paljonko? Onko **rajoitettu** työkokemusta saadaan olla jäseneksi? (K)*

Kyseessä ei ole selvästi partisiippimäärite eikä verbin liittomuotokaan. Koko ilmaus pitäisi rakentaa uudestaan, jotta siitä tulisi ymmärrettävä. Luultavasti kirjoittaja on pyrkinyt tiivistämään ilmaisuun liikaa, minkä vuoksi lauseen ymmärrettävyys on kadonnut.

Edellisten esimerkkien kaltaisia vaikeasti ymmärrettäviä partisiippimääritteitä ei enää ylimmällä tasolla esiinny. Partisiippimääritteitä saatetaan kuitenkin käyttää jollakin lailla luovasti (ks. esim. 166 ja 167).

166) *Työn välillä kasvava ihmissuhde riippuu vielä siitä minkälainen itse olet. Oletko sinä mukava vain sellainen ihminen joka ei kiinnosta mikkään.* (Y)

167) *Onko kaikki terveydenhuoltopolitiikasta kiinni? Miksi vain menestyvä ja hyvällä palkalla toimiva ihminen pääsee hammashoitoon yksityislääkärille ja köyhä joutuu kärsimään tuskaa toivomatta parantaa ajoissa kipeätä hammasta?* (Y)

Esimerkeissä ihmissuhde ”kasvaa työn välillä” ja ihminen ”toimii hyvällä palkalla”. Molemmat ilmaukset särähtävät suomalaisen kielikorvaan, vaikka ne ilmaisuina ovat ymmärrettäviä ja kekseliäitäkin. Jälkimmäisen ilmaisun *hyvällä palkalla toimiva* voisi korvata adjektiivilla *hyväpalkkainen*. Sen sijaan edellisen esimerkin merkitys on ilmaistava eri tavalla, korvaamalla verbi *kasvaa* esimerkiksi verbillä *kehittyä* tai *rakentua* ja ilmaus *työn välillä* esimerkiksi paikanilmauksella *työpaikalla* tai *töissä*: *Työpaikalla kehittyvät ihmissuhteet riippuvat vielä siitä, millainen itse olet.*

4.4 Yhteenveto

Partisiippimäärite kehittyi relatiivilauseen vaihtoehdokseksi ilmaisumuodoksi keski- ja ylimmän tason välivaiheilla; partisiippimäärite kehittyi siis relatiivilauseesta myöhemmin. Perustason partisiippimääritteet ovat adjektiivimaisia. Keskitasolla ne alkavat saada lausemaisia määritteitä, mutta lausemaisten partisiippimääritteiden käyttö horjuu vielä monin tavoin. Partisiippimääritteiden käyttö yleistyy kuitenkin huomattavasti keski- ja ylimmän tason välillä: ylimmällä tasolla partisiippimääritteitä käytetään jo lähes yhtä paljon kuin relatiivilauseita. Partisiippimäärite sisältyy ylimmällä tasolla n. 2,4 %:in NP:istä, kun relatiivilause sisältyy kaikista lauseista n. 2,7 %:iin.

Partisiippimäärite siis ”lausemaistuu” siirryttäessä perustasolta keskitasolle ja edelleen ylimmälle tasolle. Lausemaistumisen taustalla on partisiippien käytön kehittyminen ja monipuolistumi-

nen. Partisiipeista yleisin ja ensisijaisin on aktiivin VA-partisiippi. Sen osuus kaikista partisiippimääritteinä käytetyistä partisiipeista on puolet sekä keski- että ylimmällä tasolla. Aktiivin VA-partisiippi vaikuttaa olevan jonkinlainen kielenoppijan peruspartisiippi: lausemaiseta määritteet liittyvät etenkin keskitasolla useimmiten juuri tähän partisiippiin. Voi olla, että partisiippimääritteiden lausemainen käyttö kehittyy juuri aktiivin VA-partisiipin kautta. Aktiivin VA-partisiipin suosio ei myöskään riipu tekstilajista. Se on kaikissa tekstilajeissa yleisin partisiippi, kun taas muiden partisiippien suosio vaihtelee tekstilajeittain: ylimmän tason muodollisissa viesteissä yleinen on myös MA-partisiippi ja mielipidekirjoituksissa passiivin VA-partisiippi.

Partisiippimääritteet kehittyvät adjektiivisista määritteistä lausemaisiksi, mutta eivät juurikaan kompleksitu kielitaidon kehittyessä. Kirjoitelmissa ei keski- eikä ylimmälläkään tasolla muodosteta kahta tai kolmea määritettä kompleksisempia ketjuja. Päätulos on, että sekä keski- että ylimmällä tasolla partisiippimääritteet saavat useimmiten yhden oman määritteen. Useamman määritteen saavia tai määritteettömiä partisiippimääritteitä on vain vähän. Partisiippimääritteiden käyttö kehittyy keskitasolta ylimmälle tasolle siirryttäessä hieman yllättäen niin, että ”paljaiden” (määritteettömien) partisiippimääritteiden määrä lisääntyy (17,6 %:sta 26,8 %:iin) ja useampien määritteiden määrä puolestaan vähenee (17,6 %:sta 8,9 %:iin). Ylimmällä tasolla kuitenkin näitä ”paljaita” partisiippimääritteitä käytetään usein verbimäisesti, toisin kuin keskitasolla, jolloin ”paljaat” ovat lähes poikkeuksetta adjektiivimaisia. Lisäksi ylimmällä tasolla saatetaan liittää useampia määritteitä myös muihin kuin aktiivin VA-partisiippiin (toisin kuin keskitasolla), mikä kertoo partisiippimääritteen käytön monipuolistumisesta. Kielitaidon kehittyessä partisiippimääritteiden käyttö kehittyy siis monipuolisemmaksi, ei niinkään rakenteeltaan kompleksisemmaksi, niin että substantiivilausekkeen eteen kasautuisi pitkiä määriteketjuja peräkkäisiksi tai sisäkkäisiksi rakenteiksi.

Partisiipin omista määritteistä selvästi suosituin on adverbiaali. Keskitasolla käytetään paljon ”konkreettista” paikan adverbialia, ylimmällä tasolla myös ajan ja paikan adverbialia. Partisiippimääritteiden omista määritteistä merkille pantavaa on objektin harvinaisuus etenkin ylimmällä tasolla. Näyttää siltä, että objektin sijaintivutuksen mutkikkuus heijastuu relativointistrategioiden lisäksi myös partisiippimääritteiden muodostamiseen: objektia kartetaan sekä relatiivipronominina että partisiippimääritteen lausemaisena määritteenä, etenkin ylimmällä tasolla.

Kuten odotettavaa olikin, lausemaisten partisiippimääritteiden muodostaminen aiheuttaa kielenoppijalle joitakin prosessointiongelmia. Ensinnäkin jo pitkien määriteketjujen puuttuminen ker-

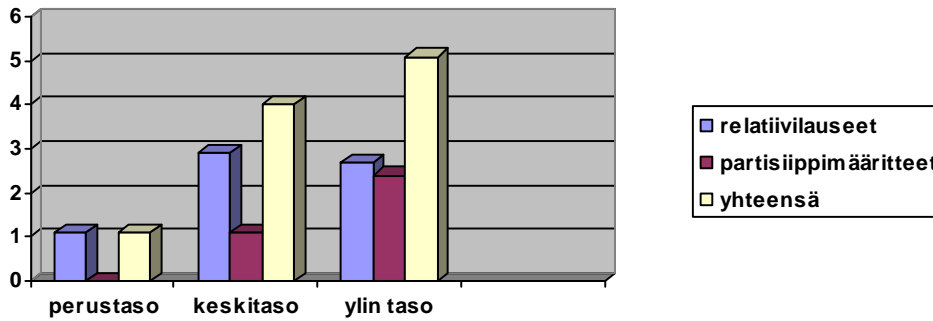
too siitä, että ne koetaan vaikeiksi; kirjoitettu suomen kieli vilisee tällaisia määriteketjuja, joten ylimmällä tasolla olevat oppijat ovat varmastikin niihin jo tutustuneet. Partisiippimääritteen prosessointiongelmiä kuvastavat keskitasolla jonkin elementin jääminen pois päälauseesta, liiallinen tiivistäminen ja sijamuotojen horjunta. Nämä kolme seikkaa tekevät joistakin keskitason partisiippimääritteistä vaikeasti ymmärrettäviä. Ylimmällä tasolla on vähemmän taivutusongelmia eikä tulkinnan kannalta vaikeita rakenteita enää esiinny. Sen sijaan ylimmällä tasolla partisiippimääritteitä saatetaan käyttää jollakin lailla luovasti, normista poikkeavasti vaikkakaan ei varsinaisesti ”virheellisesti”.

Ylimmän tason kirjoitelmista huomaa selvästi, että kielen rakenteet kehittyvät toisiinsa limittyneenä. Partisiippimääritteitä ja relatiivilauseita käytetään jo melko paljon, mutta lauserakenteet ovat monilla muillakin tavoilla kompleksistuneet. Esimerkiksi partisiippeja käytetään aika paljon myös aikamuotojen osina, referatiivirakenteessa (*luulen sen johtuvan*) ja nesessiivirakenteessa (*terveen yhteiskunnan on huolehdittava sairaista ihmisistä*).

5. RELATIIVIRAKENTEIDEN KEHITTYMINEN KIRJOITELMISSA

Kuten odotettavaa olikin, NP:t ovat relatiivirakenteiden suhteen kirjoitelmissa perustasolla yksinkertaisempia (eli sisältävät vähemmän relatiivilause- ja partisiippimääritteitä) ja kompleksistuvat asteittain keski- ja ylimmällä tasolla. Relatiivilause on kirjoitelmissa ensisijainen kompleksistamiskeino verrattuna partisiippimääritteeseen: relatiivilause otetaan käyttöön partisiippimääritettä aiemmin. Relatiivilausetta myös käytetään NP:n kompleksistamiseen kaikilla tasoilla enemmän kuin partisiippimääritettä. Vaikuttaa siltä, että relatiivilause kehittyy oppijan kielessä partisiippimääritteitä aiemmin. Tähän voi olla syynä yksinkertaisesti se, että relatiivilauseet ovat keskimäärin partisiippimääritteitä frekventimpiä siinä kielimaailmassa, joka oppijoita ympäröi. Myös opetuksessa relatiivilause tulee esille tyypillisesti ennen partisiippimääritettä. Toisaalta toisen kielen tutkimuksissa (ks. esim. Ellis 1995: 20–21) on löydetty evidenssiä sille, että joitakin syntaktisia (kuten morfologisiakin) piirteitä opitaan tietyssä järjestyksessä ja tietyissä jaksoissa³⁹. Erikieliset oppijat voivat oppia kielen piirteitä hyvin samalla tavoin. Oppimisjärjestys vaikuttaa S2-kirjoittajilla olevan ensin relatiivilause, sitten partisiippimäärite.

Miten relatiivilause ja partisiippimäärite – nämä kaksi osittain samanfunktioista rakennetta – sitten kehittyvät suhteessa toisiinsa? Seuraavassa kuviossa (ks. kuvio 3) näkyvät partisiippimääritteiden ja relatiivilauseiden suhteelliset osuudet.

Kuvio 3: Relatiivilauseiden ja partisiippimääritteiden suhteelliset osuudet

Relatiivilauseen käyttö kirjoitelmissa lisääntyy perustasolta keskitasolle (prosentuaalinen osuus lauseista kasvaa 1,1 %:sta 2,9 %:iin), muttei enää siirryttäessä keskitasolta ylimmälle tasolle (prosentuaalinen osuus laskee 2,9 %:sta 2,7 %:iin). Partisiippimääritteen käyttö yli kaksinkertaistuu (1,1 %:sta 2,4 %:iin) samalla kun relatiivilauseen osuus vähenee. Partisiippimäärite alkaa siis jollakin tavoin korvata relatiivilauseita.

Näiden relatiivilauseen ja partisiippimääritteen määriä kuvaavien lukujen taustalla on paitsi kielellinen kehittyminen, myös tekstilajien väliset erot: joissakin tekstilajeissa on tyypillistä käyttää enemmän relatiivilauseita, joissakin taas partisiippimääritettä. Relatiivilauseen ja partisiippimääritteen välisen työnjaon muuttuminen saa valaistusta, kun ilmiötä katsotaan tekstilajien kannalta. Relatiivilauseen käyttö liittyy sekä keski- että ylimmällä tasolla vahvasti mielipidekirjoituksiin; partisiippimääritteen käyttö taas näyttäisi liittyvän sekä mielipidekirjoituksiin että muodolliseen viestiin. Partisiippimääritettä käytetään keski- ja ylimmällä tasolla saman verran molemmissa tekstilajeissa, mutta sen käyttö lisääntyy nimenomaan muodollisissa viesteissä. Epämuodollisissa viesteissä – kuten kirjeissä – ei partisiippimääritettä juuri käytetä. Sen sijaan relatiivilauseita on epämuodollisissa viesteissä enemmän kuin muodollisissa viesteissä.

Aineistoni perusteella näyttää siltä, että ainakin partisiippimääritteen kehitys nivoutuu osaksi tekstilajien hallinnan kehitystä. Partisiippimääritteen käytön lisääntyminen muodollisissa viesteissä kuvastaa oppijoiden tekstilajitietoisuuden kehittymistä: ns. kirjallisen tyylin konventiot tiivistämiseen ja fraseologiseen tulevat kielenkehityksen myöhemmässä vaiheessa tutuiksi. Huomattavaa

³⁹ Ellis (1995: 21) mainitsee tästä esimerkiksi tutkimukset englannin kielto- ja kysymyslauseiden kehittymisestä.

partisiippimääritteiden kehityksessä on se, että muodollisissa viesteissä yleistyy nimenomaan agentti-partisiippi.

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut relatiivilauseen ja partisiippimääritteen välistä suhdetta pääasiassa syntaktiselta kannalta. Tekstilajien huomioinnin kautta on tullut esille myös se, että relatiivirakenteet ovat sidoksissa siihen laajempaan kokonaisuuteen, jossa ne esiintyvät – eli tekstiin. Tässä tutkielmassa en kuitenkaan ole keskittynyt tekstuaaliseen analyysiin; aineistostani valtaosa on perus- ja keskitason kirjoitelmia, joissa relatiivirakenteiden, erityisesti partisiippimääritteen käyttö on vielä vähäistä. Relatiivilauseiden ja partisiippimääritteiden käyttöä teksteissä kannattaisikin tutkia pääasiassa pitkälle edenneiden oppijoiden kirjoitelmista, joissa molempia rakenteita käytetään enemmän. Mielenkiintoinen asetelma syntyisi vertaamalla S2-oppijoiden tekstejä äidinkielisten kirjoittamiin: partisiippimääritteiden käyttöön liittyy ainakin äidinkielisillä kirjoittajilla se ongelma, että ne ylläistyvät sellaisiin konteksteihin, joissa relatiivilause olisi tekstin kokonaisuuden kannalta sujuvampi vaihtoehto.

Relatiivirakenteiden tekstuaalisessa analyysissä hyödyllinen olisi ns. kieliopillisen metaforan käsite⁴⁰. Hallidayn (1985: 319–345) mukaan kieliopillisille kategorioille voidaan olettaa omat luontevimmat, tunnusmerkittömät käyttönsä: toimintoja, tapahtumia ja prosesseja ilmaistaan verbillä, asiointilojen välisiä yhteyksiä konjunktiolla, tarkoitteita substantiivilla, ominaisuuksia adjektiiveilla jne. Näissä merkitys ja muoto vastaavat toisiaan. Ns. kieliopillisessa metaforassa merkitys ei toteudukaan sille tyypillisenä muotona, vaan esimerkiksi prosessia kuvaa verbin sijaan substantiivi (168) tai partisiippi (169). (Shore 1992: 284, Karvonen 1995: 167; 1991: 149–150.)

168) *Asian järjestäminen ei ollut helppoa.*

169) *Näin maisemaa maalaavan miehen.*

Tekstin sujuvuuden kannalta olisi tärkeää luoda puhuttavasta asiasta ensin muodon ja merkityksen välinen perussuhde: prosessia kuvaa verbi, oliota substantiivi ja laatua adjektiivi. Vasta perussuhteen luomisen jälkeen olisi mahdollista kompleksistaa suhdetta käyttämällä esimerkiksi prosessin kuvaamiseen partisiippia. Prosessi olisi siis hyvä esitellä ensin verbinä, ennen kuin se voidaan partisiippistaa. Partisiippimääritteen käyttö relatiivilauseen sijaan on siis tällainen ns. kieliopillinen metafora, ilmaisu-

⁴⁰ Kieliopillinen metafora -termiin liittyy se ongelma, että perinteisesti metaforalla on ollut kieli- ja kirjallisuustieteessä toinen merkitys. Nimitys on alun perin Hallidayn (1985).

strategia, jonka avulla voidaan abstraktistaa ja geneeristää ilmauksia. Kieliopillinen metafora palvelee erityisesti tekstin temaattista järjestymistä: sen avulla voidaan tematisoida myös prosesseja ja tapahtumia, jotka muutoin (finiittiverbeinä) eivät voi toimia lauseen teimana. Kieliopillisella metaforalla voidaan siis toisaalta tematisoida toimintoja ja prosesseja, toisaalta rakentaa tekstiin koheesiota viittaamalla edellä verbilausekkeessa tai laajemmassa tekstikatkelmassa esitettyyn tietoon. (Karvonen 1991: 150–151, 159–160; 1995: 168.) Partisiippimääritteiden avulla sanottavaa voidaan siten järjestellä monipuolisemmin kuin käyttämällä pelkästään kongruenttia ilmausta eli relatiivilauseetta.

Kielen oppimiseen kieliopillinen metafora liittyy siinä mielessä, että se on osa tiettyjen tekstilajien ilmaisustrategiaa. Kielen – ja kirjoittamisen – oppijan on hyvä taitaa tällaisia strategioita. Toisaalta partisiippimääritteen käyttö tekstissä voi olla tekstuaalisesti myös motivoitumatonta silloin, kun se ei rakenna tekstiin koheesiota. Tällöin teksteistä tulee helposti toisaalta aukkoisia (tekijät, toiminnot, kohteet seuraukset häipyvät), toisaalta tietomäärältään tiheitä. Tällaiset tekstit ovat lukijan kannalta vaikeaselkoisia ja luovat kirjoittajasta autoritäärisen ja näennäisen objektiivisen kuvan (Karvonen 1991: 165). Kielen opetuksessa olisikin hyvä ottaa huomioon myös se, mikä vaikutus relatiivilauseeseen ja partisiippimääritteen käytöllä voi tältä kannalta olla tekstiin.

6. LOPUKSI

Tätä tutkielmaa tehdessäni olen pitänyt mielessäni samanaikaisesti sekä kielen rakenteeseen että kielenoppimiseen liittyvää näkökulmaa. Kahden näkökulman yhdistäminen on mielestäni paitsi mielenkiintoista, myös haasteellista. Koska tarkastelen kielen piirteitä kielestä käsin, niiden ulkoisia esiintymiä, tarkastelen relatiivirakenteiden käyttöä ja kehittymistä. Oppijan näkökulmasta kyse on kielen piirteiden hallinnasta ja oppimisesta. Relatiivirakenteiden käyttö kertoo jotakin niiden hallinnasta ja kehittyminen oppimisesta – mutta mitä, se nojaa aina tulkintaan.

E erityisen haastavaa on ollut se, että olen joutunut analysoimaan monenmuotoisia kielellisiä rakenteita. Oppijan kieli on väliin hyvinkin monimutkaista analysoitavaa. Olen joutunut miettimään etenkin oman tulkinnan luotettavuutta, oman kielellisen intuitioni perusteita. Voidaanko esimerkiksi lauseen *Haluaisin perua tapaamisen, joka me menemme illalla yhdessä saunaan* relatiivilause tulkita relatiivilauseeksi? Mikä tekee relatiivilauseesta relatiivilauseen? Tai mikä funktio on sanalla *teidä* lauseessa *Näin ilmoituksen teidä olevasta työpaikasta?*

Huomionarvoista tutkimustulosten kannalta on myös se, että aineistoni on nimenomaan kirjoitusta ja mittaa oppijoiden kirjoitustaitoa. Vaikuttaa siltä, että monella perustason kirjoittajalla on ongelmia paitsi kielen rakenteiden, myös nimenomaan kirjoittamisen kanssa. Perus- ja keskitason kirjoitelmista saa sen vaikutelman, että puhuttu kieli hallitaan kirjoitettua paremmin: puhekielenomaisuus näkyy esimerkiksi relatiivisanan valinnassa ja kirjoittamisen ongelmat kirjoitusasujen horjunnassa. Partisiippimääritteen käytön vähyysskin voi johtua nimenomaan partisiippimääritteen harvinaisuudesta puheessa. Kielenoppijan olisi kuitenkin tärkeää oppia hallitsemaan kirjoitetun kielen normisto puhutun kielen lisäksi. Toisen kielen – ja kirjoittamisen – opetuksen keskeisenä tavoitteena on, että oppija voisi saavuttaa aktiivisen yhteiskunnallisen toimijuuden, edellyttäähän yhteiskunnallinen osallistuminen kirjoitettujen tekstilajien konventioiden hallintaa.

Aineistoa analysoidessa havaitsin, että kielenoppijat ovat mukana suomen kielen monissa muutosprosesseissa. Sekä relatiivilauseiden että partisiippimääritteiden käyttö suomen kielessä ovat muutoksessa – kuten kieli aina. Kielenoppijat toisaalta heijastavat tätä muutosta, toisaalta voivat osaltaan vaikuttaakin kielen muutokseen omalla kielenkäytöllään. Yksi tällainen muutosprosessi on relatiivisanan valinta: *jokan* väistyminen *mikän* ja *kukan* tieltä. Aineistossani näkyy se, että puhekieli siirtyy S2-oppijoillakin helposti kirjoitettuun kieleen. Toinen muutosprosessi suomen kielessä on partisiippien aikasuhteiden muuttuminen; tästä muutoksesta kielenoppijoiden kirjoitelmissa ei kuitenkaan ole viitteitä. Kolmas laajempi muutosprosessi suomen kielessä on partisiippimääritteiden käytön lisääntyminen kirjoitetuissa tekstilajeissa, erityisesti hallinnon ja virkakielessä. S2-oppijoiden teksteihin tämä heijastuu etenkin ylimmän tason muodollisissa viesteissä, joissa partisiippimääritettä käytetään varsin paljon. On mielenkiintoinen kysymys, missä määrin ja millä tavalla toisen kielen oppijat vaikuttavat kielen kehitykseen – vai voiko oppijan käyttämä kieli ylipäättään vaikuttaa ympäristön kieleen?

LÄHTEET

- BEVER, T.G. 1970: The Cognitive basis for linguistic structures. __ J.R. Hayes 1970 (toim.): *Cognition and the Development of Language*. John Wiley & sons, New York.
- BOWERMAN, MELISSA 1973: *Early Syntactic Development*. A Cross-linguistic study with special reference to Finnish. Cambridge University Press.
- CANALE, M. – M. SWAIN 1980: Theoretical basis of communicative language teaching and testing. – *Applied linguistics 1*.
- ELLIS, ROD 1995: *The Study of second language acquisition*. Oxford University Press.
- GAZDAR, GERALD – GEOFFREY K. PULLUM – IVAN A SAG 1985: *Generalized Phrase Structure Grammar*. Harvard University Press. Cambridge.
- GEBER, ERIK 1995: Solmukohtia kielen rakenteiden opetuksessa. __ *Suomi toisena kielenä: maahanmuuttajien suomen kielen opetuksesta*. Opetushallitus, Helsinki.
- GIVÓN, T. 1990: *Syntax: a functional-typological introduction*. Volume 2. Benjamins, Amsterdam.
- HAKANEN, AIMO 1993b: Partisiippiattribuutit kirjoitetun yleiskielen tyylioppi. – *Sananjalka 35*. 61–71.
- HAKULINEN, AULI - FRED KARLSSON 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. SKS, Helsinki.
- HAKULINEN, AULI – FRED KARLSSON – MARIA VILKUNA 1980: *Suomen tekstilauseiden piirteitä: kvantitatiivinen tutkimus*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 6. Helsingin yliopisto.
- HAKULINEN, AULI – MARIA VILKUNA – RIITTA KORHONEN – VESA KOIVISTO - TARJA RIITTA HEINONEN – IRJA ALHO 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKS, Helsinki.
- HALLIDAY, M.A.K. – HASAN, RUQAIYA 1985: *Language, context, and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective*. Deakin university, Victoria.
- HALLIDAY, M.A.K. 1985: *Introduction to functional grammar*. Arnold, Lontoo.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 1988: *Subjekteina ja objekteina toimivat nominilausekkeet puhutussa suomessa*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Lisensiaatintyö.
- 2001: *Syntax in the making*. The Emergence of syntactic units in Finnish conversation. *Studies in discourse and grammar*. Volume 9. Benjamins, Amsterdam.

- HERLIN, ILONA – PENTTI LEINO – LAURA VISAPÄÄ 2005: Kas siinä pulma. __ Herlin, Iona – Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi*. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa. SKST, Helsinki. 9–38.
- HOPPER, PAUL – SANDRA A. THOMPSON 1984: The Discourse Basis for Lexical Categories in Universal Grammar. – *Language* 4. 703–752.
- HÅKANSSON, G. – K. HANSSON 2000: Comprehension and production of relative clauses: a comparison between Swedish impaired and unimpaired children. – *Journal of Applied Linguistics* 3.131–157.
- IISA, KATARIINA – HANNU OITTINEN – AINO PIEHL 2002: *Kielenhuollon käsikirja*. Gummerus, Jyväskylä.
- IKOLA, OSMO 1974: *Lauseenvastikeoppia*. Nykysuomen lauseenvastikkeiden ja niihin verrattavien rakenteiden selvittelyä. SKS. Tietolipas 76. Helsingin Liikekirjapaino, Helsinki.
- IKOLA, OSMO – ULLA PALOMÄKI – ANNA-KAISA KOITTO 1989: *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. SKST, Helsinki.
- ITKONEN, ESA 2001: *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*. Turun yliopiston yleisen kielitieteen julkaisuja.
- ITKONEN, TERHO 1975: *Näillä näkymin*. Kirjoituksia nykysuomesta ja sen huollosta. SKS, Helsinki.
- 1979: *Retkiä nykysuomeen*. SKS, Kerava.
- 2000: *Uusi kieliopas*. Tammi, Helsinki.
- JOKINEN, KRISTIINA 1988: Suomen substantiivilausekkeen rakenne. – *Virittäjä* 92. 348–375.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 1996: Puhe, kirjoitus, tekstilajin normit ja toisella kielellä kirjoittaminen. __ Ruuska, Helena – Sanna-Marja Tuomi (toim.), *Moneja baareja: tiellä toimivaan kaksikielisyyteen*. Äidinkielen opettajain liitto, Helsinki. 107–119.
- KARLSSON, FRED 1973: Suomen partisiippien ja relatiivilauseiden suhteista. – *Virittäjä* 77. 215–230.
- 1977: Syntaktisten kongruenssijärjestelmien luonteesta ja funktioista. – *Virittäjä* 81. 359–391.
- KARVONEN, PIRJO 1991: Kieliopillinen metafora ja sen vaikutukset tekstissä. __ Lehtinen, Tapani – Susanna Shore (toim.), *Kieli, valta ja eriarvoisuus*. Kieli 6. Helsingin yliopiston

suomen kielen laitos.

————— 1995: *Oppikirjateksti toimintana*. SKS, Helsinki.

KEENAN, EDWARD – BERNARD COMRIE 1977: Noun Phrase Accessibility Hierarchy and Universal Grammar. __ Keenan, Edward L. (toim.) 1987: *Universal Grammar*. 15 Essays. Croom Helm linguistics series, London. 3–45.

KEENAN, EDWARD 1985: Relative clauses. __ Shopen, Timothy (toim.): *Language typology and syntactic description*. Vol. 2: Complex constructions. Cambridge University Press. 141–170.

KETTUNEN, LAURI 1959: *Hyvää vapaata suomea*. Ohjekirja suomen käyttäjille. Gummerus, Jyväskylä.

KOIVISTO, HELINÄ 1987: *Partisiippien adjektiivistuminen suomen kielessä*. SKS, Helsinki.

————— 1994: *Ulkomaalaissuomen syntaksia*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen julkaisuja 17.

KOIVISTO, VESA 2005: Monikasvoinen –*mA* ja suomen agenttipartisiipin tausta. __ Herlin, Ilona – Visapää, Laura (toim.), *Elävä kielioppi*. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa. SKS, Helsinki. 146–172.

KOMPPA, JOHANNA 2004: Näkökulmia kirjoittamisen opettamiseen. (Kirjallisuusarvio teoksesta Schleppegrell, Mary, J. – Colombi, M. Cecilia (toim.) 2002: *Developing advanced literacy in first and second languages: Meaning with power*.) – *Virittäjä* 108. 289–293.

KÄRKKÄINEN, MARKKU 1986: *Relatiivilause syntaktisena yksikkönä suomen murteissa ja kirjoitetussa yleiskielessä*. Pro gradu -tutkielma. Käsikirjoite. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.

LIEKO, ANNELI 1992: *The Development of complex sentences: a case study of Finnish*. SKS, Helsinki.

LUUKKA, MINNA-RIITTA 2003: Tekstitaituriksi koulussa. – *Virittäjä* 107. 413–419.

MIELIKÄINEN, AILA (toim.) 1986: Relatiivipronomit nykypuhekielessä. __ Mielikäinen, Aila (toim.): *Nykysuomalaisen puhekielen murros*. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 4. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 32. 99–126.

MÄNTYNEN, ANNE 2003: *Miten kielestä kerrotaan*. Kielijuttujen retoriikkaa. SKS, Helsinki.

- NASKALI, PÄIVI 1993: Viitatussa kohdassa mainittuna aikana. Partisiippiattribuutit lakikielen ongelmana. – *Kielikello* 2/93. 22–26.
- NIEMI, J. – M. HÄGG 1999: Syntax at late stages of acquisition: Experiments with normal and SLI children. __ Maassen B. – Groenen, P. 1999 (toim.), *Pathologies in Speech and Language*. Whurr, London.
- NIEMI, SINIKKA 2001: *Swedish Syntax at Late Stages of Language Acquisition*: normal monolingual, bilingual and SLI speakers. Publications in the Humanities 26, University of Joensuu.
- NISKANEN TUULIKKI 1974: *Lausetyypit lehti- ja radiokielessä sekä vapaassa puhekielessä*. Pro gradu -tutkielma. Käsikirjoite. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos.
- NUMMINEN, PAAVO 1954: Aktiivin partisiippien käytöstä ja merkityksestä. – *Virittäjä* 58. 154–172.
- PÄÄKKÖNEN, IRMELI 1988: *Relatiivisanan valinta*. SKST 481. Helsinki.
- ROMAINE, SUZANNE 1985: Syntactic variation and the acquisition of relativization in the language of Edinburgh school children. __ Jacobsen, Sven (toim.): *Papers from the third Scandinavian Symposium on Syntactic variation*. Stockholm Studies in English LXV. Acta Universitatis Stockholmiensis.
- SHORE, SUSANNA 1992: *Aspects of a Systemic-Functional Grammar of Finnish*. Mcquarie University, Sydney.
- SIRO, PAAVO 1964: *Suomen kielen lauseoppi*. Tietosanakirja, Helsinki.
- SUNI, MINNA 2003: Mitä suomi toisena kielenä onkaan. – *Virittäjä* 107. 422–426.
- TARNANEN, MIRJA 2002: *Arvioija valokeilassa: suomi toisena kielenä -kirjoittamisen arviointia*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- THOMPSON, SANDRA A. – ROBERT E. LONGACRE 1985 : Adverbial clauses. __ Shopen, Timothy (toim.): *Language typology and syntactic description*. Vol. 2: Complex constructions. Cambridge University Press. 171–234.
- VIERTIÖ, ANNASTIINA 1998: Mitä lymyääkään urheilu-uutisten määritteissä. – *Kielikello* 1/98. 16–19.
- VILKUNA, MARIA 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. Edita, Helsinki.
- VUORINIEMI, JORMA 1975: Teonnimet viestinnässä. – *Virittäjä* 79. 127–150.

LIITE 1**PERUSTASON KIRJOITELMIA****Epämuodollinen viesti**

Moi Leila!

Mitä kuullu? Minulla on kaikki hyvin. Me muuttamme uuteen asuntoon, koska ostamme oman asunton. Se on ihana uusi revitalo. Tässä on kaikki mistä minä haavelen. Kamini, sauna, dzakuuzi. Asunto on kolmas huonesta. Meille miehenin kanssa se on sopii. Ensi toukokuussa, me sunitellemme matkustaa Saksaan. Toivotan että kaikki suju hyvin sinullakin. Miksi sinä et soita? Minulla on ikävä sinua! Odotan sinulta vestia.

Hei, Hei!

sinun ystävä Maija. minun uusi osoite: Solkikuja 6

77777 Solkila.

Palaute

Lomakohde (paikka): Lappi

Matkan kesto: jouluaika.

- + Hyvä lahja lapsille. lapsi pitävät joulupukista.
- + Se on määräaika. Kaikki odottavat joulua. Kaikki ovat iloiset.
- + Kun nyt on kevät, voida parempi suunnitellu. Ei tuhla paljon rahaa kesälomalla.
- Sama paikka ja sama aika ovat paljon turistia.
- Kallis. Katso syyta n 1.
- Voi olla kylmä kadulla. Se on talvi

LIITE 2

KESKITASON KIRJOITELMIA

Muodollinen viesti (tiedustelu/hakemus)

17.04.2004

Hyvää päivää.

Haluan liittyä Suomen Veromaksajat yhdistykseen. Olen työssä kehitysjohtajana Noriant OY:lla ja tarvitsen uusein tietoa verotusasioista.

Mitkä ovat teidän liitymisvaatimukset ja palvelut?

- vuosimaksu
- kontaktihenkilöt
- lakutusosoite

Olisin kiitollinen jos voisitte jo tällä viikolla vastata tähän sähköpostiin

Kiitos ja terveisiä

Matti Solki

Mielipidekirjoitus

Minä ajattelen, että noin kaikessa maaissa valtiolla on aina liian vähän rahaa.

Leikataan menoja sieltä ja täältä.

Kaupunki, missä minä asun, liian vähän paikat, missä lapset voivat harrastukset musiikista. Tosi paljon urheilun paikat. Se ovat jäähalli, liikuntasali, kuntosali, uimahalli ja vielä paljon.

Minä ajattelen, että ei riitä rahat terveydenpalveluun.

Siksi ei riitä lääkäreitä, ammatilliset lääkäret.

Minun mielestäni, pitää vaihtaa oppijärjestelmiä yliopistossa. Pitä kääntää oppikirjat suomen kieleen.

Koska minä tien, että paljon kirjoja yliopistossa ovat englanniksi.

Mutta ei kaikki tosi huono! Suomessa on hyvää palvelualaa! 60 % ihmiset ovat töissä palvelualassa.

Miksi kaikki maahanmuuttajat asuvat tässä, ja eivät halua mennä positiivisesti Suomesta? Koska Suomessa on hyvä valtio!

Epämuodollinen viesti

Moi! Mitä sulle kuuluu? Minä sain sinulta kutsun sinun häihin, mutta valitettavasti en voi tulla sinne. Työssä on aika paljon hommia, eikä pomo päästä minut. Olen pahoillani, etten pääse juhliin, anteeksi. Mutta niin, kuitenkin minä lähetin sinulle lahjan. Toivottavasti tykkäät siitä. En kerro sinulle mikä tuo lahja on, kun haluan, että se olisi yllätys. Toivotan onnea sinulle ja morsiamille! Ai niin unohdin kertoa! Että minäkin ehkä kohta menen naimisiin, ainakin haluaisin. Ja me suunnitellaan jo meidän häät, siis minä ja minun tyttöystävä. Ja tietysti olet tervetullut minun häihin!

tv. Matti

LIITE 3.**YLIMMÄN TASON KIRJOITELMIA****Muodollinen viesti (hakemus/tiedustelu)**

17.4.2004

Helsinki

Arvoisa kirkkohallitus,

Olen 23-vuotias nainen, olen juuri valmistunut Sosionoomi AMK:si ja erikoistunut kirkkon nuorisotyönohjaajaksi. Olen kiinnostunut Teidän vapaaksi ilmoitamastanne nuorisotyönohjaajan virasta, koska pidän työskentelystä nuorten ja lasten kanssa.

Olen iloinen, tunnollinen ja täsmällinen työntekijä. Pidän haasteista ja kykenen myös olemaan joustava. Olen aikaisemmin työskennellyt vapaaehtois työntekijänä seurakunnalla ja opiskeluaikana olen toiminut kesäsin nuorisotyönohjaajana seurakunnassanne. Olen viihtynyt työtehtävissäni erinomaisesti ja osannut ratkaista ongelmatilanteet kiitettävästi. Olen ymmärtänyt että avoinna olevan viran työkuvaan kuuluisi vammaistyön kehittäminen, näen sen haasteena. Haluasin mielelläni saada mahdollisuuden kehittää selaista toiminta joka tukisi vammaisten lasten lisäksi myös heidän läheisiään. Toivottavasti taitoni ja tietoni vastaavat hakemaanne.

Kunnioittaen, Maija Solki

Mielipidekirjoitus

Minä aion kirjoittaa poliitikkojen uskottavuudesta eli kysymyksestä pitääkö uskoa poliitikkoja. Viimeiset tapahtumat kotimaallani heräsivät monissa nykyaikaisia ajatuksia poliitikkojen uskottavuudesta, ja, ihmeellisesti, suurin osa väkivallasta vastasi negatiivisesti. Miksi niin tapahtui? Viimmeiset valit näyttivät että lopputulos on aina riippumaton kansan toivomuksista. Esimerkiksi, Pietarissa valittiin uusi gubernattori, kaikkea ärsyttävä nainen V. Matvieviko vaikka pa suurin osa minun tuttuistani äänisti erikseen. Tuli nimenomaan semmonen tunnelma että päätös gubernatorin paikasta tehtiin jo aikaisemmin Kremlinissa Moskovassa, ja se oli presidentin halu huolimatta kansan toivomuksia. Minun mieles-

täni ei saa uskoa poliittikoja ja toivota että heidän johdolla toivottavia muutoksia ottaa paikan maalla. Tätä ei saa muuttaa nykyisessä valtiossa Venäjällä, koska ihmiset tottuvat uskoa kaikkiin jota valtio lupaa. Paras asia on asua omalla tavallaan, perustaa perhee!
t, synnyttää lapset ja hoittaa heitä, sekä pitää mielessään vain omia ongelmia ja niitä on aina paljon.

ostikko on: Älä usko poliitikoille